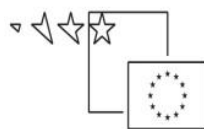

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski socialni sklad

MARGINALNE DRUŽBENE SKUPINE

DARIJA ŽGAVC

Višješolski strokovni program: Organizator socialne mreže
Učbenik: Marginalne družbene skupine
Gradivo za 2. letnik

Avtorica:

mag. Darija Žgavc, univ. dipl. psih.
ZAVOD IRC
Višja strokovna šola

Strokovna recenzentka
Sanja Brezničar, univ. dipl. soc.

Lektorica

Biserka Flek Mirtič, prof. slov. in knji.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.344.7 (075.8.034.2)

ŽGAVC, Darija

Marginalne družbene skupine [Elektronski vir] : gradivo za 2. letnik / Darija Žgavc. - El. knjiga. - Ljubljana : Zavod IRC, 2011. - (Višješolski strokovni program Organizator socialne mreže / Zavod IRC)

Način dostopa (URL): http://www.impletum.zavod-irc.si/docs/Skriti_dokumenti/Marginalne_druzbene_skupine-Zgavc.pdf. - Projekt Impletum

ISBN 978-961-6857-84-0

258188032

Izdajatelj: Konzorcij višjih strokovnih šol za izvedbo projekta IMPLETUM
Založnik: Zavod IRC, Ljubljana.
Ljubljana, 2011

Strokovni svet RS za poklicno in strokovno izobraževanje je na svoji 132. seji dne 23.9.2011 na podlagi 26. člena Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Ur. l. RS, št. 16/07-ZOFVI-UPB5, 36/08 in 58/09) sprejel sklep št.01301-5/2011/11-2 o potrditvi tega učbenika za uporabo v višješolskem izobraževanju.

© Avtorske pravice ima Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije.

Gradivo je sofinancirano iz sredstev projekta Impletum 'Uvajanje novih izobraževalnih programov na področju višjega strokovnega izobraževanja v obdobju 2008-11'.

Projekt oz. operacijo delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, razvojne prioritete 'Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja' in prednostne usmeritve 'Izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja'.

Vsebina tega dokumenta v nobenem primeru ne odraža mnenja Evropske unije. Odgovornost za vsebino dokumenta nosi avtor.

KAZALO VSEBINE

PREDGOVOR	3
1 VLOGA DRUŽBE	5
1.1 DRUŽBA (NE)ENAKIH MOŽNOSTI	7
1.2 OSNOVNI VIDIKI DRUŽBENE NEENAKOSTI	8
1.2.1 Ilustracija družbene neenakosti	8
1.2.2 Kratek zgodovinski prerez razvoja neenakosti	9
1.2.3 Stališča družbenih razlik	10
1.2.3.1 Prvo stališče (družbene razlike in neenakosti je mogoče odpraviti)	10
1.2.3.2 Drugo stališče (družbene razlike in neenakosti)	10
1.2.3.3 Tretje stališče (družbene razlike in neenakosti je nemogoče odpraviti) ...	10
1.2.4 Razlage družbenih razlik	11
1.2.4.1 Razlage neenakosti z vidika delitve dela	13
1.3 POMEN ENAKIH MOŽNOSTI ZA POSAMEZNIKA	14
1.3.1 Področja	14
1.4 PRIMERJAVA RAZLIČNIH DRUŽBENIH POJAVOV	16
1.4.1 Opredelitev pojmov	17
1.4.1.1 Globalna raven družbe ali družbenega sistema.	17
1.4.1.2 Lokalna raven družbe ali družbenega sistema	18
1.4.2 Vsebinske razlike med lokalnimi in globalnimi ravni	19
1.4.3 Struktura lokalnih in globalnih družbenih skupnosti	20
1.4.3.1 Opredelitev pojma struktura	20
1.4.3.2 Sestavine lokalnih in globalnih družbenih struktur z vidika kvalitete	21
1.4.3.3 Družbeni odnosi	21
1.4.3.4 Vsebinska delitev je vezana na vzroke	22
1.4.3.5 Oblikovna delitev je relativno neodvisna od vsebinske, vključuje združevalne in razdruževalne odnose.	23
1.4.4 Družbene vloge	24
1.4.4.1 Družbeni statusi	25
1.4.4.2 Družbene skupine	26
1.4.4.3 Družbene organizacije	27
1.4.4.4 Družbene institucije	28
1.4.4.5 Družbeni sistemi	28
1.5 SODOBNA DRUŽBA IN NJENE »PASTI«	30
1.6 RAZLIČNI MODELI SODOBNE DRUŽBE	31
1.7 ZASNOVA IDEALNEGA MODELA SODOBNE DRUŽBE	32
1.8 POMEN PREPREK V PROCESU POSAMEZNIKA V SODOBNI DRUŽBI	34
1.9 PRIMERJAVA RAZNOLIKOSTI LOKALNE IN SVETOVNE DRUŽBE	35
1.9.1 Lokalne skupnosti	35
1.9.2 Svetovne družbe	36
1.9.3 Primerjava raznolikosti lokalne skupnosti in svetovne družbe	36
1.9.4 Slabosti lokalnih skupnosti napram svetovnim	36
1.10 KRITIKA OBSTOJEČE DRUŽBE	37
1.11 POVZETEK	39
2 OBSTOJEČI DRUŽBENI POJAVI V VSAKDANJEM ŽIVLJENJU IN LOKALNEM OKOLJU	40

2.1 SOCIOLOŠKE PREDPOSTAVKE DELOVANJA DRUŽBE	41
2.1.1 Metode, s katerimi proučujemo družbeno slojevitost	42
2.1.2 Teorije o družbeni slojevitosti.....	42
2.1.2.1 Funkcionalistične teorije.....	43
2.1.2.2 Konfliktne teorije.....	43
2.1.2.3 Sodobne teorije	44
2.2 ANALIZA RAZSLOJENOSTI DRUŽBE.....	46
2.2.1 Definicija družbene slojevitosti	46
2.3 POZITIVNI IN NEGATIVNI VIDIKI RAZSLOJENOSTI DRUŽBE.....	48
2.3.1 Pozitivni vidiki razslojenosti družbe.....	48
2.3.2 Negativni vidiki razslojenosti družbe	48
2.3.3 Prednosti razslojenosti družbe kot take.....	49
2.4 VZPOSTAVLJANJE KONSTRUKTIVNEGA ODNOSA	50
2.5 POVZETEK	52
 3 MARGINALNI POSAMEZNIKI IN DRUŽBENE SKUPINE	54
3.1 OPREDELITEV IZRAZJA	55
3.1.1 Stigmatizacija.....	55
3.1.2 Odklonsko vedenje.....	56
3.1.3 Marginalna oseba	56
3.1.4 Marginalne družbene skupine	58
3.1.5 Skupine s posebnimi potrebami	58
3.1.6 Skupine revnih	59
3.1.7 Skupine starostnikov	59
3.1.8 Narkomanske marginalne družbene skupine	60
3.1.8.1 Posledice uživanja drog	60
3.1.8.2 Doseganje pomoči in popuščanja glede tega problema	61
3.1.9 Deviantne marginalne družbene skupine	62
3.2 ODKLONSKE OBLIKE REŠEVANJA STRUKTURNE NAPETOSTI	63
3.3 PSIHOLOŠKO DELOVANJE MARGINALNEGA POSAMEZNIKA, SKUPINE	64
3.3.1 Najpogostejše oblike problematičnega vedenja	65
3.3.1.1 Hiperaktivnost	65
3.3.1.2 Hipoaktivnost	65
3.3.1.3 Težave s pozornostjo in pomnjenjem.....	65
3.3.1.4 Nadarjenost.....	65
3.3.2 Vrste ugodnih odnosov marginalnih posameznikov in skupin do družbe	66
3.3.3 Vrste neugodnih odnosov.....	67
3.3.4 Veščine s katerimi družba preprečuje razvoj marginalnega vedenja	68
3.3.4.1 Postavljanje razumnih mej in pravil	68
3.3.4.2 Priporočljivo ravnanje	68
3.4 ODNOS VEČINSKE DRUŽBE DO MARGINALNIH SKUPIN IN OBRATNO.....	69
3.4.1 Odnos večinske družbe do marginalnih skupin	69
3.4.2 Odnos marginalnih skupin do večinske družbe	73
3.5 DEMARGINALIZACIJA.....	74
3.5.1 Spremembe v prid demarginalizacije.....	75
3.5.2 Veščine za prepoznavanje obstoječe samoorganiziranosti družbe	75
3.5.3 Metode in postopki prepoznavanja odnosa do marginalnih družbenih skupin	76
3.6 MARGINALNE DRUŽBENE SKUPINE KOT ELEMENT DRUŽBE.....	77
3.6.1 Zakaj je lahko odklonskost pozitivna in funkcionalna?.....	78
3.6.2 Pluralizem vrednot v moderni družbi.....	79
3.6.2.1 Zakaj nastajajo nesoglasja?.....	79

3.6.2.2 Kateri dejavniki vplivajo na opredeljevanje in nesoglasja?	80
3.7 ELEMENTI NAZADOVANJA MARGINALNIH DRUŽBENIH SKUPIN	80
3.8 VLOGA MARGINE V POSAMEZNIH MODELIH DRUŽBE	81
3.9 OBLIKE DELOVANJA MARGINALNIH DRUŽBENIH SKUPIN.....	83
3.9.1 Naraščanje nezakonitega delovanja.....	84
3.10 MODELI VSAKDANJEGA ŽIVLJENJA MARGINALNIH SKUPIN.....	86
3.10.1 Modeli, ki uravnavajo vsakdanje življenje marginalnih družbenih skupin	86
3.10.1.1 Mediji.....	86
3.10.1.2 Sankcije, kazni	87
3.10.1.3 Zapor	87
3.10.1.4 Centri za socialno delo	87
3.10.1.5 Psihiatrične ustanove	87
3.10.1.6 Strokovnjaki	87
3.11 IDEJE SOCIALIZACIJE DRUŽBENE MARGINE	88
3.11.1 Formalni družbeni nadzor.....	88
3.11.2 Neformalni družbeni nadzor.....	88
3.12 POVZETEK	90
LITERATURA	92

KAZALO SLIK

Slika 1: Družbena neenakost	9
Slika 2: Globalna raven	17
Slika 3: Lokalni kraj	18
Slika 4: Aktivni družbeni odnosi	21
Slika 5: Vloge v družbi	24
Slika 6: Statusni simboli	25
Slika 7: Obremenjevanje narave	38
Slika 8: Razslojenost v različnih družbah	45
Slika 9: Izstopajoč posameznik	57
Slika 10: Revščina in socialna izključenost	59
Slika 11: Dialog s svetom	64
Slika 12: Kategorija nadarjenosti	66
Slika 13: Preprečevanje marginalnega vedenja	68
Slika 14: Načini družbenega vpliva na posameznika	70
Slika 15: Dinamična osnova gibanja večinske družbe na marginalne skupine	71
Slika 16: Dinamični načini medsebojnega vplivanja večinske družbe na marginal. skupine	77
Slika 17: Kaj mi pa morete?	78
Slika 18: Formalni in neformalni družbeni nadzor je šibak	85

PREDGOVOR

Spoštovani slušatelji, slušateljice!

Učbenik Marginalne družbene skupine vam študentom višjih strokovnih šol predstavlja pomoč v študiju izbirnega modula v programu Organizator socialne mreže. Nam izvajalcem je osnovna orientacija na poti uresničevanja splošnih, specifičnih in operativnih ciljev predmeta.

Vse nas vodi v poznavanje in razumevanje obstoječih družbenih pojavov v vsakdanjem življenju, ugodnih, neugodnih dogajanj razslojene družbe ter načinov vključevanja in sodelovanja z njimi. Skozi vsebine učbenika se seznanimo in usposobimo za strokovnjake, ki zmorejo razumeti, se vživljati in delati z/s:

- strukturo sodobne družbe,
- oblikami pomoči socialnega varstva, sodelovanja z njimi in socializacije marginalnih družbenih skupin; različnimi, razvejanimi in ustvarjalnimi oblikami podpornih mrež teh skupin,
- oblikami svetovanja s sposobnostjo vživljanja v razumevanje pomena in vloge marginalnih družbenih skupin in njihovih vsakodnevnih težav.

Istočasno lahko skozi osvojeno snov vzpostavimo vsa znanja in spretnosti, potrebne za življenjsko in strokovno delo ter raziskovanje obstoječe in bodoče razslojene družbe na lokalni, globalni, svetovni ravni (teoretične in praktične analize materialnih in duhovnih vrednot posameznika, skupnosti; razreševanja njihovih strukturnih in drugih napetosti; kritičnega odnosa do obstoječega in načrtovanega, spoznavanje in razvijanje metod za prepoznavanje in pristop k elementom progresivnega in regresivnega razvoja družbenih skupin ...). Določene vsebine v učniku, ki je pred vami, imajo svoj namen. Zato so označene s posebnimi simboli.

Želim vam uspešno in čimbolj razumljivo branje, osvajanje novega znanja in veliko poglobljanja že obstoječega. Naj vam bo učbenik tudi v pomoč pri prenašanju tega znanja na širši krog ljudi v zvezi z drugačnim razumevanjem marginalnih družbenih skupin.

Darija Žgavc

Naloge za preverjanje znanja

Razmislek

Primer

Spletni vir

1 VLOGA DRUŽBE

Najširše gledano, je družba pojem, ki vključuje sistem »nevidnih« odnosov in razmerij. Družba je pravzaprav nekaj funkcionalnega, delujočega, nekaj, kar mi kot posamezniki počnemo in prenašamo. Kot posamezniki se povezujemo v družbene skupine zaradi medsebojnega vplivanja in določanja. V skladu s temeljno naravo družbe bi bilo včasih bolj smiselno govoriti o podružbljanju in ne o družbi. Pojem družba je v bistvu le ime za okolico nas posameznikov, ki smo z medsebojnimi vezmi povezani drug z drugim in zato predstavljamo celoto – družbo.

Razmislek

Thomas Hobbes (1588 – 1679), John Locke (1632 – 1704), Jeremy Bentham (1748 – 1832) in drugi so opisovali družbo kot agregat posameznikov. Vsak posameznik se trudi zase doseči kar največje koristi. Vsak človek ima pravico ravnati po svoji lastni presoji. Vsi ljudje so si enaki v tem smislu, da so svobodni. Podrejanje ne izhaja iz kake prirojene človekove težnje po poslušnosti ali iz prepričanja, da lahko le v družbi dosežemo svojo človeško popolnost.

<http://www.iep.utm.edu/hobmoral/>

Pojem družba je navzoč v vsakdanjem jeziku in vključuje veliko različnih pomenov. Govorimo, da se gibljemo v »dobri, slabi« družbi, v časopisih beremo o različnih družbenih problemih, našo družbo primerjamo z drugimi evropskimi in svetovnimi družbami....Torej ima pojem družba obilico pomenov, predmet njenega proučevanja je zato težko opredeliti zgolj kot vedo o družbi.

Sociologija kot veda proučuje družbeno življenje, družbene skupine, pri čemer se osredotoča predvsem na proučevanje dejstev, procesov in pojavov v sodobni družbi.

Družbo opredeljujejo:

- a) družbena dejstva, ki so neodvisna od človekove zavesti ali volje in zato delujejo nanj kot nekaj zunanjega in jih iz teh razlogov proučujemo kot stvari,
- b) družbeni procesi in pojavi, ki se oblikujejo na osnovi odnosov in razmerij med ljudmi, njihovo bistvo se ne more pojasnjevati z značilnostmi in motivi posameznika, temveč značilnostmi različnih skupin, ki jim posamezniki pripadajo.

Mi vsi lahko živimo na zelo različne načine. Zmoremo se prilagajati različnim naravnim, pa tudi družbenim okoliščinam, smo »odprti do sveta«. Živimo v kompleksnem družbenem okolju. Vsak od nas se vključuje v različne odnose z drugimi ljudmi, je član različnih družbenih skupin. V osnovi in najprej smo torej naravna bitja, z vsemi lastnostmi te naravnosti: telesna, čutna in tudi nagona bitja.

Smo pa tudi in predvsem družbena bitja, kar pomeni, da nihče od nas ne zmore in ni sposoben odrasti, preživeti in živeti sam. Svoje potrebe zadovoljujemo v skupnosti. Vsi smo odvisni drug od drugega. Za nas ljudi so bolj kot za katerakoli druga živa bitja značilni naučeni vzorci vedenja. Ti se prenašajo iz generacije v generacijo in se pri tem tudi spreminjajo.

Ne moremo zanikati niti dejstva, da smo ob vsem tem tudi družabna bitja in za svoj obstoj nujno potrebujemo človeške stike. Pravimo, da je za našo naravo značilna družbenost. Naše tipično človeške značilnosti kot: govor, sposobnost abstrakcije (odmišljanja), uporaba zahtevnih orodij, zavestno spreminjanje naravnega okolja... so nam sicer dane z našimi biološkimi lastnostmi, lahko pa se razvijejo le v družbi. Drži sicer, da sta naučenost vedenja in samoproduciranje določena v naši biološki naravi, a vse to uresničujemo v družbi, v stiku z drugimi ljudmi. Z zunanjega vidika je še vedno mogoče reči, da naš organizem postavlja meje družbeno možnega. Kot pravijo angleški pravniki. Parlament lahko stori vse. Ne more pa npr.: pripraviti moških k rojevanju. Če bi to vendarle poskusil, bi njegovi poskusi trčili ob trda dejstva človeške biologije. Biološki dejavniki omejujejo domet družbenih možnosti, ki so na voljo vsakemu posamezniku. Družbeni svet, ki pa organizirano obstaja pred vsakim posameznikom, pa mu vsili meje biološko možnega. Nauk o splošnih zakonitostih gibanja, temelječega na protislovnosti bivajočega (dialektika) se torej izraža v vzajemnih omejitvah našega posameznega organizma in družbe.

Ne glede na biološke omejitve na koncu še vedno velja, da ne moremo obstajati kot samotni posamezniki, čeprav si v določenem življenjskem obdobju izoliranost lahko izberemo kot življenjski slog. Če se s stiki onemogočimo, ostanemo osamljeni, izločeni, neenaki drugim.

Primer

Erika se je pred kratkim preselila v novo sosesko. Anici pripoveduje, da se včasih počuti osamljeno, saj še ne pozna veliko ljudi. Pogreša prijatelje iz prejšnje šole, med novimi se počuti zapostavljeno. Anica Eriko spodbuja s svojim prepričanjem o tem, da je lahko tudi lepo, če si sam, gledaš televizijo, igraš računalniške igrice, se pogovarjaš po internetnem Messenger-ju, SKYP-u, Facebook-u ... in to še ne pomeni, da si osamljen.

Erika Anici sporoča, da si zaželi v živo poklepetati s prijatelji, biti sprejeta med njimi in ni nikjer nikogar. Anica odsotnost prijateljev v živem kontaktu nadomešča s posrednimi stiki preko interneta. Gre za enake v različnosti. Od glave do pet smo si vsi različni. Čeprav smo veliki in majhni, bele ali temne polti, pripadamo različnim verskim, političnim, družbenim... strukturam, smo vendar vsi ljudje, ki si zaslužimo spoštovanje in prijateljstvo. Lahko se počutimo osamljene, prizadete, če so drugi do nas neprijazni, nas ne sprejmejo medse, ker smo od njih drugačni.

Razmislek

- Koliko je takšnih Erik in Anic med nami?
- Ali nam naša država kot pravno in socialno definirana omogoča enake možnosti?
- Ali nam vsem, ne glede na različnost in pripadnost različnim družbenim skupinam, družbeni pojavi na lokalni in globalni ravni omogočajo zadovoljevanje osnovnih materialnih, psiholoških in socialnih potreb?
- Kako menite, je odgovornost za našo blaginjo v resnici porazdeljena po nivojih, lokalnem in globalnem?

Odgovore na zgornja vprašanja bomo iskali skupaj, ob tem pa se še poglobili v spoznavanje različnih modelov sodobne družbe in njenih pasti. Razmišljali bomo o tem, kakšna bi bila za nas idealna družba z enakimi možnostmi za vse, po čem se naša družba razlikuje od drugih družb po svetu in jo seveda tudi pokritizirali. Dejanske prepreke v družbi vsekakor ovirajo razvoj osebnosti posameznika, brez katerega njenega obstoja ni.

V čem boste z osvojitvijo znanja tega poglavja bogatejši in bližje strokovnemu naslovu?

- spoznali in znali boste analizirati sodobno družbo in pojasniti njeno vlogo (ne) enakih možnosti, razlikovati njene različne modele,
- snovali idealni model družbe in kritizirali obstoječega, vse to primerjali z družbami na svetovni ravni.

Kako vam bo znanje tega poglavja pomagalo v praksi?

- uspešni boste v iskanju možnosti in pristopov, organiziranja aktivnosti ljudi, s katerimi boste delali, njihovega vključevanja v različne oblike aktivnega bivanja in življenja v lokalnem okolju, jim pomagali pri iskanju primernih skrbnikov, zaupnih oseb, zagovornikov, prostovoljcev...; skupaj z njimi in predstavniki družbe snovali in izvajali projekte, programe pomoči.
- znali najti ujemanja in nasprotovanja v napredovanju posameznika in družbe v vsakdanjem življenju, na terenu raziskovati materialne in duhovne vrednote ljudi ali skupnosti, s katero boste delali...

Naloge za preverjanje znanja

1. Na podlagi podanega besedila opredelite pojme: družba, družbena dejstva, družbeni procesi in pojavi, človek kot naravno, družbeno in družabno bitje.
2. S konkretnim primerom pojasnite prepletanje naravnega in družbenega v nas.

1.1 DRUŽBA (NE)ENAKIH MOŽNOSTI

Sociologija išče razlage enakosti in neenakosti v organizaciji družbe. Le tako jih lahko izkustveno utemelji in pojasni. Razlike med nami ljudmi imajo različen vpliv na naš položaj v družbi in na družbeno strukturo samo. Razlikovanje v družbi se pojavlja zato, ker ljudje znotraj nje opravljamo različne dejavnosti in imamo različne funkcije, iz teh razlogov pa tudi različne družbene statuse. Družbena neenakost pomeni, da obstajajo družbeno pogojene neenakosti. Neenakosti ponavadi niso naključne, ampak sistemske. Družbene neenakosti so obstajale že v najbolj enostavnih družbah. Že te so poznale delitev dejavnosti in funkcij, navadno po starosti in spolu.

Družbene neenakosti najdemo v vseh človeških družbah od najprimitivnejših do najmodernejših. To kaže na to, da je družbena neenakost večna zakonitost življenja, saj predstavlja tradicionalni imperativ obstoja, reprodukcije in preživetja človeške družbe. To stališče je še posebej uveljavljal ameriški sociolog, funkcionalist (Davis, 1993). Po njegovem mnenju je neenakost skriti mehanizem vsake družbe, ki zagotavlja, da so vse naloge v družbeni delitvi dela, opravljene vestno in učinkovito. Delitev dela postane učinkovita šele takrat, ko družba s sistemom diferenciranega nagrajevanja motivira svoje člane za vestno opravljanje teh nalog. Iz teh razlogov so neprijetne in težke naloge materialno in duhovno bolje nagrajene. Ljudi je vedno medla zavest o vsebini in strukturi družbenega odnosa, po kateri so hrepeneli.

<http://sl.wikipedia.org/wiki/Sociologija>

1.2 OSNOVNI VIDIKI DRUŽBENE NEENAKOSTI

Relacijski, ki se nanaša na neenakomerno razdelitev materialnih dobrin, vpliva, oblasti, ugleda, izobraževanja, znanj in drugih dobrin, ki veljajo za družbeno pomembne.

Tukaj se srečamo z različnimi oblikami neenakosti v povezavi z:

- dobrinami (premoženje, politika, kultura ...) ali najpomembnejšim virom neenakosti,
- poklici, premoženjem...

Lahko gre pa tudi za medsebojno neodvisne oblike neenakosti:

- kaste, sloje, stanove, elite, skupine, birokracijo, inteligenco....

Strukturalni, ki se nanaša na to, da posamezniki ali družine, ki si lastijo različne količine dobrin (s podobnimi poklicnimi, političnimi, kulturnimi lastnostmi), vstopajo v različne medsebojne odnose. Ti odnosi so osnova za nova grupiranja. Med različnimi skupinami pride do določene razdalje (socialne distance).

Nadzorni.

Vsaka družba institucionalno določa enakost in neenakost s pomočjo delovanja posameznih nadzorov, npr.: institucije zakona. S svojo močjo nad vzpostavljanjem enakosti in neenakosti izkazuje svoj nadzor nad nami, posamezniki.

1.2.1 Ilustracija družbene neenakosti

Družbena neenakost se izkazuje na različne načine.

- Pri opravljanju različnih vlog glede na spol in starost.
- Prvotna delitev je sicer izhajala iz bioloških razlik, a so ji kasneje začeli pripisovati določene družbene pomene. Tako so bili pogosto starostniki varuhi tradicij in spoštovani člani skupnosti, kar je recimo v nasprotju z današnjim pojmovanjem starostnikov, ki jih pogosto izključujemo iz družbenega življenja pri bioloških možnostih organizma oz. življenjski dobi.
- Že pričakovana življenjska doba se razlikuje glede na družbeni ustroj. Celo v sodobni ameriški družbi je opaziti precejšnje razlike med pričakovano življenjsko dobo posameznikov iz nižjega in višjega sloja.
- Pri nastopu in značaju patologije.
- Posamezniki iz nižjega sloja pogosteje zbolijo in imajo celo drugačne bolezni od predstavnikov višjega sloja.
- Pri zaposlitvah.
- V oglasih, ki ponujajo zaposlitev, so starostne omejitve in omejitve aktivnega in pasivnega obvladovanja tujih jezikov čedalje pogostejše. V večini zahodnoevropskih držav so celo zakonite.

Slika 1: Družbena neenakost

Vir: www.24ur.com

Razmislek

- Sprašujemo se, ali ni najbolj pomembno, da delodajalec dobi človeka, ki je za določeno delovno mesto najbolj usposobljen?
- Zakoni v EU dopuščajo močno diskriminacijo pri zaposlitvah. Delodajalci to diskriminacijo opravičujejo z različnimi argumenti. Pravijo, da so npr.: starejši delavci dražji, da se težje učijo in jih je težje nadzorovati. Ženske pa, da so zaradi nosečnosti in pogostih bolniških dopustov zaradi bolezni otrok bolj rizične ...

1.2.2 Kratek zgodovinski prerez razvoja neenakosti

V zgodovini so ljudje že zelo zgodaj iskali rešitev iz svojega nečloveškega položaja. Že od nekdaj so se spraševali o (ne) upravičenosti neenakosti. Že zelo zgodaj so iskali rešitve za izhod iz svojega nečloveškega položaja. Spraševali so se o tem, katere neenakosti so v določenem družbenem obdobju prepoznavne, ali so nujne in večne, ali pa je mogoče vplivati nanje z zavestno dejavnostjo? Istočasno so se v njih prebujala vedno večja spoznanja o povezanosti in oblikah teh neenakosti. Enakost so že zdavnaj razumeli kot eno izmed trajnih in največjih družbenih vrednot ter globalno (celostno, skupno) silnico nezadovoljenih množic. Seveda pa to ne pomeni, da so vedno imeli jasno zavest o vsebini in strukturi družbenega odnosa, po kateri so hrepeneli. Idejo enakopravnosti, enakosti (egalitarizma) in neenakosti so si v različnih obdobjih življenja razlagali različno pestro. Skozi družbeni razvoj so se oblikovala različna stališča in razlage, povezane s pojmovanjem neenakosti. Po stališčih nekaterih naj bi bilo mogoče družbene razlike, neenakosti odpraviti, po stališčih drugih jih je težko odpraviti, po stališčih tretjih pa nemogoče brez korenitih družbenih sprememb.

www.mzz.gov.si/si/enake_moznosti/

1.2.3 Stališča družbenih razlik

Za pojmovanje družbenih razlik in neenakosti obstaja več stališč in razlag.

1.2.3.1 Prvo stališče (družbene razlike in neenakosti je mogoče odpraviti)

To stališče je prevladovalo v predindustrijski dobi. V tej dobi se je uveljavila naivno utopična zamisel, vera v vsemogočnost države. Država, njen vladar ali nepodkupljiva, hrabra manjšina, ki uveljavlja absolutno oblast, naj bi zagotovila enakost oz. odpravila neenakost s strogo ureditvijo, predpisi in uniformiranostjo celotne družbe. S tem načinom naj bi se »enkrat za vselej« odpravila vsa družbena neenakost.

Takšno razmišljanje je bilo močno prisotno med kmečko mentaliteto in delavci nekdanje Jugoslavije in je predstavljalo glavno oviro v razvoju industrijske družbe..

Pravzaprav gre pri tem stališču za idejo premoženjske in distributivne (razdeljene) neenakosti. Ta ideja v bistvu zanemarja in ne krepi vloge oblasti pri oblikovanju enakosti in neenakosti. Npr.: materialne dobrine se omejujejo na ozek krog »priviligrancev«, delile pa naj bi se enakomerno, ekonomska prizadevanja gredo v smeri obsedenosti z zasebniki, strokovnjaki, intelektualci kot glavnimi sovražniki, namesto da bi bili ravno ti spoštljivo vključeni v razvoj družbe.

1.2.3.2 Drugo stališče (družbene razlike in neenakosti)

Spremembe v delovanju družbenega sistema naj bi privedle do omejevanja določenih razlik in neenakosti. Po teh razlagah bi bilo potrebno (na podlagi družbenih razprav in soglasij) prepoznati vse tiste razlike in neenakosti, ki so najbolj zatiralske, nasilne in nečloveške narave in jih odpraviti najprej. Prednost takšnega stališča je, da lahko privede do različnih omejitev za privilegiran in vzpodbudnih ukrepov za sloje, ki niso v privilegiranem položaju.

1.2.3.3 Tretje stališče (družbene razlike in neenakosti je nemogoče odpraviti)

Z razvojem družbe položaj posameznika postane odvisen od njegove inteligence in pridnosti. Vsa pozornost se npr.: osredotoči na brezplačno šolanje, enako dostopnost vseh šol in vseh družbenih aktivnosti in dejavnosti vsem. Povečuje se dostopnost do dela vedno večjemu številu ljudi iz različnih družbenih slojev. V bistvu se začnejo vzpostavljati egalitarizirane (enakopravne) možnosti za vse. Navkljub vsemu temu pa meritokracija (razslojenost) družbe še vedno obstaja. Lahko bi rekli, da pride do uveljavljanja enakopravnega položaja vsakega posameznika ob hkratnem obstoju nespremenjenega obsega obstoječe neenakopravnosti (npr. v povezavi s šolanjem).

Primer

(Bourdieu, 1998) npr.: meni, da je edina funkcija šole legitimiranje (dokazovanje enakih možnosti za vse družbene sloje) in hkrati reprodukcija (razmnoževanje) družbenih neenakosti. Pri tem se opira na »družbeni kapital«, ki naj bi obsegal vrednostne vzorce, načine obnašanja ...«

<http://pubs.socialistreviewindex.org.uk/isj87/wolfreys.htm>

S tem je hotel povedati, da se elementi kulture višjih in srednjih slojev ujemajo s tistimi v šoli, kar privede do boljšega povprečnega uspeha otrok iz teh slojev. Ne velja pa to za nižje sloje.

Razmislek

- Ali naj šola daje znanja objektivne narave, le-to pa naj bi predstavljalo civilizacijski dosežek? Prednost takšnega razmišljanja je v tem, da zaobjame celotno pojmovanje družbe z vidika enakopravnih in vidika neenakopravnih možnosti.

1.2.4 Razlage družbenih razlik

Obstaja več razlag, ki jih je mogoče razvrstiti v zgodovinskem zaporedju. Najprej so se pojavile tiste, ki otežujejo resnično analizo neenakosti in razslojenosti družbe. Ob teh razlagah je očitno, da tisti, ki so bogatejši, vplivnejši in uglednejši, niso nujno tudi fizično in intelektualno močnejši, bolj moralni ... Viri govorijo o tem, da niti v primitivnih arhaičnih družbah niso imele vse družine enakega ugleda. Pojavljali so se vrači, zdravniki, staroste... Razločevali so se že na zelo nizki stopnji družbenega razvoja. Opazimo, da lahko prve ideje družbene neenakosti zaznamo že pri antičnih sofistih.

- Mitološke. Neenakost ljudi naj bi bila volja nadnaravnih bitij, te razlage vključujejo legende o nastanku družbe.
- Razlage neenakosti iz zgodnjih orientalskih civilizacij so bile v glavnem izrečene z metaforami in drugimi figurami. Neenakost razlagajo kot del univerzalnih zakonitosti, ki vladajo v vesolju kot razmerja med zvezdami, soncem in luno... Te zakonitosti naj bi imele svoj vir v naravi.
- Naturalistične razlage neenakosti. Značilnost teh razlag je, da neposredno reducirajo družbene neenakosti na posledice »naravnih razlik«. Iz teh razlogov nimajo izkustvene podlage, saj gre za ideološko popačeno, izkrivljeno, pogosto celo za etnocentrično pojmovanje.

<http://sl.wikipedia.org/wiki/Socializacija> in <http://sl.wikipedia.org/wiki/Sociologija>

Razmislek

- Aristotel, kot prvi predstavnik teh razlag, v svojem delu Politika piše: Jasno je, da po naravi obstajajo svobodni ljudje in sužnji, ter da je suženjstvo naravno in pravično za slednje... Ravno tako je po naravi razmerje med moškim in žensko takšno, da je prvi nadrejen, slednja pa podrejena, prvi vlada, slednja pa je vladana... Enak položaj imata le pri barbarih, ki ne poznajo naravne dominacije... Zato pesniki pišejo, da je pravično, če Heleni vladajo barbarom, kajti barbar in suženj sta po naravi enaka...

<http://www.delo.si/clanek/137082>

Takšen način pojmovanja opravičuje lasten privilegiran položaj in se kot dominanten nadaljuje skozi zgodovino vse do pojava moderne družbe in celo do danes.

Če hočemo vse te razlage razumsko sprejeti, izhajajmo iz spoznanja, da je družbene neenakosti mogoče razlagati tudi z naravnimi pojavi. Ni pa prav, da ene pogojujemo z drugimi. Lahko npr.: trdimo, da so se naravne in družbene razlike prvotno ujemale, da pa je kasneje, z razvojem družbe, prišlo do neskladja. Recimo, manj vredni potomci so podedovali višje položaje.

Razmislek

- Paretove nauke o cirkulaciji elit:
Italijanski ekonomist Vilfredo Pareto je leta 1906 izdelal matematično enačbo, ki opisuje neenako distribucijo bogastva z ugotovitvijo, da 20 % ljudi poseduje 80 % bogastva predhodnikov.

<http://www.econlib.org/library/Enc/bios/Pareto.html>

(Juran, 1970) je prepoznal univerzalni princip in ga prenesel na različna področja. Rezultati so presenetili in se izkazali kot univerzalni. Izdelal je zakon 80/20 ("vital few and trivial many" – množica nepomembnih, a malo pomembnih).

http://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_M._Juran

Na utemeljeno zavrnitev mitoloških in naturalističnih razlag je bilo potrebno čakati vse do razsvetljenstva. Kadar so družbene neenakosti razlagane s pomočjo družbenih dejavnikov, se pogosto sklicujemo na zasebno lastnino oz. privatno prilaščanje materialnih dobrin, ki naj bi

predstavljala osnovni vir.

Med prvimi, ki si je kritično zastavil vprašanje o možnosti reduciranja družbenih neenakosti na naravne, je bil (Rousseau, 1754). V svojem odgovoru se je skliceval na naravno pravo, pa tudi na ideje krščanstva o enakosti ljudi pred Bogom.

Po njegovem mišljenju je vir neenakosti zasebna lastnina. O njej govori, da je tudi vir moralnega gnitja družbe. Razmišlja, da zasebniki prihajajo do bogastva z goljufijo, po naključju, naivnosti ali s krajo. Po njegovem mnenju bi lahko zasebno lastnino in s tem krivcem odpravili z razsvetljenjem, izobraževanjem. Zrelo obliko razlage smo dosegli v pojmovanju družbene delitve dela kot osnovnem viru.

1.2.4.1 Razlage neenakosti z vidika delitve dela

Te razlage so najbolj splošne. Pri njih ne gre le za to, kako se različne vloge in položaji v delitvi dela spreminjajo v neenakosti, temveč za to, da delitev dela ustvarja možnosti za višek proizvodov. Ta višek si, v institucionaliziranem boju za oblast, nekatere skupine prisvojijo in zanje postane trajen in legitimen odnos. V analizi konkretnih primerov so se pojavile še razlage, ki se nanašajo na konkretno organizacijo družbe, njeno kulturo in tradicijo, situacijske okoliščine

Kadar govorimo o družbeni delitvi dela, ne mislimo samo na stopnjo diferenciacije in razčlenitve, ampak tudi na oblike institucionalizacije in organizacije te delitve. Vsi ti dejavniki se v vsakem konkretnem primeru povezujejo in dajejo specifično podobo meja in sestave neenakosti. Družbena delitev dela je med njimi genetično in strukturalno temeljna oz. ima največjo vzročno težo.

Naloge za preverjanje znanja

1. Poišči primer, ko se biološkim neenakostim pripisujejo različne družbene neenakosti.
2. Kaj pravzaprav pomeni pojem družbene neenakosti?
3. Kaj meniš, je družbena neenakost bolj naključna ali je sistemsko pogojena?
4. Kako se je neenakost razvijala skozi zgodovino?
5. Kateri so trije osnovni vidiki družbene neenakosti? Na kratko jih opiši!
6. Na konkretnih primerih iz svojega ali življenja drugih opredeli družbeno nadzorni vidik neenakosti!
7. Katera stališča in razlage družbene neenakosti poznaš? Na kratko jih opiši!
8. Katero vrsto biološke neenakosti razbereš iz naslednje zgodbe?

Nekega dne se je na bubi pojavila majhna odprtina. Človek je sedel in gledal, kako se metulj nekaj ur muči, da bi svojo šibko telo izvlekel skozi majhno odprtino. Potem je metulj obstal. Zdelo se je, da ne more naprej, zato se je človek odločil, da bo metulju pomagal. Vzel je škarije in prerezal ovoj. Metulj je z lahkoto prišel ven, toda imel je krhko telo in mehka krila. Človek je še naprej opazoval metulja, pričakoval je, da se bodo krila vsak trenutek odprla, povečala in razširila, da bi nosila metuljevo telo in mu dala moč. Nič se ni zgodilo. Metulj je vse svoje življenje preživel plazeč se okoli s šibkim telesom in nerazvitimi krili. Nikoli ni poletel.

9. Ali lahko in kakšne vrste družbenega pomena lahko pripišeš biološkim neenakostim, ki jih razbereš v zgodbi?

1.3 POMEN ENAKIH MOŽNOSTI ZA POSAMEZNIKA

Kadar govorimo o družbi neenakih možnosti, je smiselno najprej spregovoriti o družbi enakih možnosti z namenom, da znamo iskati možnosti in razlike.

Ugotavljamo, da niti najbolj radikalni zgodovinski poskusi niso pripeljali družbe v bližino popolne enakosti. Žal celo v nove oblike neenakosti, totalitarizem, ki sodi med najpomembnejše zgodovinske izkušnje tega stoletja.

Enake možnosti za posameznika so pomembne predvsem za to, ker pogojujejo kakovost njegovega življenja. Vprašanje kakovosti življenja je povezano s spoznanjem, da je vsak od nas do te kakovosti upravičen ne glede na številne oblike in vrste neenakosti, ki obstajajo med nami. Enake možnosti za vse naj bi bile izkazane na različnih pomembnih področjih našega življenja.

1.3.1 Področja

Zanemarjanje enakih možnosti na pomembnih področjih našega življenja ogroža nas same, naravno okolje in medčloveške odnose. Enake možnosti za vsakega posameznika so še posebej pomembne na spodnjih dveh področjih iz več razlogov:

- ekonomske rasti
- našega nematerialnega življenja.

Materialna blaginja je sicer eden od pogojev, da lahko polno zaživimo in zadovoljujemo tudi druge nematerialne potrebe. Po drugi strani pa rastoča materialna blaginja vzpodbuja porabništvo kot prevladujoči cilj in način življenja. Nenehno pehanje za čim večjo količino materialnih dobrin ogroža medčloveške odnose, vzbuja vedno večjo tekmovalnost, jemlje čas in energijo za samouresničevanje in zmanjšuje pomen enakih možnosti za vse.

Enake možnosti za vse v materialni blaginji pomenijo:

- odpravljanje revščine določenega dela prebivalstva (npr.: ostarelih, skupin z najnižjimi dohodki, brezposelnih, žensk-samohranilk, priseljencev ...),
- zmanjševanje nezadovoljstva, nasilja in socialnih nemirov.

Enakomerna razdelitev (distribucija) dobrin zvišuje kakovost življenja posameznika. Različni raziskovalci pomen enakih možnosti za posameznika na ekonomskem področju in področju nematerialnih dobrin različno opredeljujejo, zato obstajajo tudi različni metodološki načini za njihovo raziskovanje in merjenje.

Enake možnosti za vse se presojujejo po:

- življenjski ravni ali standardu,
- dosegljivosti duhovnih in socialnih dobrin,

- udeležbe v javnem življenju.

Z raziskavami enakih možnosti v povezavi z življenjsko ravno so v različnih evropskih državah začeli že v šestdesetih letih. Vzpodbudile so jih neenake možnosti za posameznika in s tem povezane negativne posledice gospodarske rasti, pa tudi neučinkovitost državne blaginje. Pridobljene informacije in rezultati naj bi pripomogli k usmerjanju razvoja, kar se da poenoteni možnosti za vse in s tem k načrtovanju socialne politike.

Pokazatelji enakih možnosti po kriteriju življenjske ravni ali standarda:

- dohodki in z njimi povezana naša kupna moč,
- zdravje in dostop do zdravstvenih storitev,
- posedovanje predmetov trajne potrošnje,
- dostop do izobraževanja,
- urejene stanovanjske razmere,
- bivanje v urejenem, zdravem in ohranjenem naravnem okolju,
- dostop do delovnih mest, urejenih delovnih razmer in položajev na teh mestih,
- zdravo in kakovostno prehranjevanje.

Pokazatelji enakih možnosti za vse v smislu duhovnih in socialnih dobrin:

- naša vključenost v mrežo družbenih odnosov oz. zadovoljevanje t.i. socialnih potreb (ljubiti, pripadati...),
- dostop do kulturnih dobrin (interesne dejavnosti, smiselno in kakovostno preživljanje prostega časa, dostop do množičnih medijev...),
- možnost izbire življenjskega sloga, s katerim lahko izrazimo svojo osebnost in vrednote oz. svoj osebni okus.

Subjektivno se enake možnosti za vse presojujejo z različnimi vprašalniki zaprtega in odprtega tipa. Z odgovori na takšna vprašanja iz anket in vprašalnikov je mogoče ugotoviti, ali obstaja realna podlaga za različna vrednotenja in zaznave neenakih možnosti ali ne. Ovira pri tej vrsti meritev je v tem, da je izražanje obstoja enakih oz. neenakih možnosti odvisno od različnih kulturnih vzorcev, osebnostnih lastnosti, pričakovanj. Enake možnosti za vse v smislu udeležbe v javnem življenju oz. življenju države kot politično organizirane skupnosti.

Enake možnosti na tem področju predstavljajo enake možnosti udeležbe nas vse področjih v javnem življenju ter vpliv na urejanje javnih zadev. To naj bi predstavljalo sredstvo posameznika za oblikovanje želene življenjske ravni. Vse, kar počnemo v svojem zasebnem življenju, nam ne omogoča polne človeškosti. To nam omogoča šele politično življenje.

Enake možnosti na tem področju nam omogočajo moralno popolnost in srečo. V preteklosti je bilo doseganje popolnosti in sreče dano le svobodnim državljanom – odraslim moškim.

Pokazatelji:

- možnost udeležbe v javnem življenju in vpliv na urejanje javnih zadev, vključevanja v
- politično dogajanje,
- uresničevanje osnovnih, naravnih, temeljnih, civilnih neodtujljivih pravic: svoboda govora, mišljenja, verovanja, osebne svobode življenja, ki ga nima pravice ogrožati nihče ..., lastnine, ki je pogoj naše samoohranitve,
- možnost našega civilnega, zasebnega družinskega, poslovnega, verskega ...življenja brez vmešavanja države.

Država te enake možnosti uveljavljanja pravic s pravnimi akti prizna in se z zakoni obveže, da jih bo varovala.

Naloge za preverjanje znanja

1. Zamisli si, da so pred tabo rezultati iz slovenske raziskave o pomenu enakih možnosti za posameznika, ki se nanašajo na stanovanjske razmere. Rezultati kažejo, da so enake možnosti za posameznika na tem področju močno okrnjene. Kar precej le-teh živi v neustreznih stanovanjskih razmerah, vendar pa se to ne izraža v visoki stopnji nezadovoljstva s stanovanji. Razlike v zadovoljstvu niso toliko rezultat neenakih možnosti v stanovanjskem standardu, kot so rezultat tudi drugih dejavnikov. Razmisli katerih.
2. Na kakšne načine raziskovalci presojujejo pomen enakih možnosti za vse? Na kratko opiši!
3. Katera področja našega življenja najbolj očitno izkazujejo pomen enakih možnosti za vse? Naštej jih in na kratko opiši pokazatelje enakih možnosti na teh področjih!
4. Pozorno preberi spodnje misli in ugotovi, ali se v njih skriva objektivno ali subjektivno podajanje (ne)enakih možnosti za posameznika! Zakaj, obrazloži!

Misli Pabla Nerude

Počasi umira, kdor postane suženj navad, ki si vsak dan postavlja iste omejitve, kdor ne zamenja rutine, kdor si ne upa zamenjati barv, kdor ne govori s tistimi, ki jih ne pozna ...

Počasi umira, kdor beži pred strastmi in njihovimi uročenimi emocijami, zaradi katerih se zasvetijo oči in znova oživijo osamljena srca.

Počasi umira, kdor ne zamenja življenja, ko je nezadovoljen s službo ali ljubeznijo, kdor se zaradi sigurnosti odreka morebitni sreči, kdor ne sledi svojim sanjam, kdor si ne dovoli vsaj enkrat v življenju ubežati pametnim nasvetom.

Počasi umira, kdor ne potuje, kdor ne bere, kdor ne posluša glasbe, kdor ne najde miline v sebi.

Počasi umira, kdor uničuje lastno ljubezen, kdor ne dovoli, da bi mu pomagali, kdor preživi dneve z jamranjem nad lastno usodo ali nad neprestanim dežjem.

Počasi umira, kdor opusti načrt še preden ga poskuša izvesti, kdor ne sprašuje o tistem, česar ne ve, kdor ne odgovori, ko je vprašan o tistem, kar ve.

<http://kratkepesmice.blogspot.com/2010/10/pablo-neruda-ne-dovoli-si-pocasnega.html>

1.4 PRIMERJAVA RAZLIČNIH DRUŽBENIH POJAVOV NA LOKALNI IN GLOBALNI RAVNI

Globalna raven je največja, najširša celota vseh družbenih dejavnosti, odnosov, ki jih še lahko štejemo za nek določen sistem.

1.4.1 Opredelitev pojmov

Deli te globalne celote lahko obstajajo relativno neodvisno, ker vsebujejo vse potrebne pogoje in dejavnike našega družbenega bivanja. Državljeni mnoge svoje potrebe zadovoljujemo v občinah in krajih, kjer živimo in ustvarjamo. Za zaposlene je pomembno okolje npr.: delovna organizacija, za nezaposlene pa neposredno bivalno okolje. Na teh krajih prihajamo v stik z drugimi ljudmi, opravljamo vrsto aktivnosti, preživimo velik del svojega časa

Slika 2: Globalna raven

Vir: www.deloindom.si

1.4.1.1 Globalna raven družbe ali družbenega sistema.

O globalni ravni družbe govorimo takrat, kadar ta družba vključuje vse ustanove, položaje, vloge, odnose, skupine, organizacije, socialne kategorije... potrebne za samostojno življenje sebe kot posebne celote in za obstoj in preživetje nas članov oz. za zadovoljevanje naših temeljnih individualnih in skupnih potreb na vsakokratni stopnji našega zgodovinskega razvoja. So torej tudi zgodovinsko opredeljene, določamo jih glede na konkretno stopnjo zgodovinskega razvoja. Povsem samostojno globalno raven družbe lahko predstavlja kakšno pleme z nekaj deset ali sto ljudmi (npr.: indijanska plemena v porečju Amazonke...). Na drugi strani so sodobne velike države, ki jih mnogi predstavljajo kot tipičen primer globalnih družb (nemška, francoska, angleška...) le relativno samostojne, samozadostne in z mnogimi vezmi povezane v širše družbene sisteme (politične bloke, mednarodne gospodarske zveze, vojaške bloke, transportne in komunikacijske sisteme...).

Globalne družbe po velikosti in sestavljenosti delimo v:

- majhne, enostavne (rodovi, plemena),
- velike, zapleteno sestavljene (države, narodi),

Po obsegu samostojnosti pa v:

- samostojne,
- relativno samostojne (gospodarski razvoj jim narekuje nenehno povezovanje z drugimi, če nočejo zaostati ali nazadovati in s tem ogroziti sposobnosti lastnega preživetja).

Nekatere relativno samostojne globalne skupnosti so danes povezane (integrirane) – po svoji volji ali nasilno – v države, ki predstavljajo prevladujočo obliko globalnih družb modernega

časa. Kako si v globalni družbi mi, kot njeni člani, zagotavljamo temeljne pogoje za preživetje?

Z/S ustvarjanjem pogojev, ki se med seboj dopolnjujejo in prepletajo, z vidika globalne družbe pa lahko imajo večji ali manjši pomen na:

- proizvodnjo materialnih dobrin (hrana, obleka, bivališče),
- jezik (sistem simbolnega komuniciranja),
- družbene ustanove, ki zagotavljajo našo biološko reprodukcijo in socializacijo novih članov družbe (tipična je družina),
- sisteme norm in vrednot (urejajo, vzdržujejo, obnavljajo družbeno življenje).

Razmislek

- Ali lahko Evropsko unijo pojmujeemo kot novo obliko evropske globalne družbe?
- Ali ti procesi povezovanja, že zdaj obstoječih, globalnih družb v nove oblike večjih globalnih družb potekajo s splošnim soglasjem večine nas, članov skupnosti ali zgolj po politični poti in s političnimi sredstvi?

1.4.1.2 Lokalna raven družbe ali družbenega sistema

Lokalna raven družbe lahko deluje relativno samostojno (občine...), ker vsebuje vse potrebne pogoje in dejavnike družbenega bivanja občanov, istočasno pa nujno tudi kot soodvisen del večje skupnosti, države. Celo priznavanje in imenovanje lokalne skupnosti je odvisno od države. Lokalna skupnost ne more zadovoljevati vseh potreb svojih članov. Zato je pomembna njena odprtost navzven in povezava s širšimi, globalnimi ravni družbe. Mnoge ustanove imamo le na širšem območju globalne skupnosti: bolnišnice, gledališča, specializirane in večje trgovsko-nakupovalne centre, rekreacijske površine in naprave...

Pravimo, da je lokalna skupnost na določeno območje, kraj omejen sklop dejavnosti, odnosov, ki jih še lahko štejemo za nek določen sistem.

Slika 3: Lokalni kraj

Vir: www.nevron.si

Ker pa nas večina veliko časa preživi in dela v teh lokalnih okoljih, je zelo pomembno, kako so urejena. Od urejenosti je odvisno, koliko potreb bomo kot posamezniki in naše družine lahko zadovoljevali v tem neposrednem okolju. S tem pa je povezana tudi navezanost nanj, pripadnost, zadovoljstvo... Kolikor več časa preživimo v njem, toliko večji pomen ima za nas.

Lokalne ravni družbe lahko razvrstimo po velikosti:

- zgradba, v kateri živimo sami ali skupno s svojo družino (je najmanjša, lahko je večja, je bolj individualnega značaja - hiša, lahko pa velika stolpnica, v kateri je na desetine družin),
- soseščina obsega poleg bivalne enote še bližnje sosede, s katerimi imamo več stikov (na vasi so to praviloma najbližji sosedi, ni pa nujno; v mestih so to drugi stanovalci iz iste ali sosednjih zgradb),
- zaselek ali manjša vas na vasi, v mestu ulica ali skupina ulic, ki tvori neko manjšo zaključeno celoto – rajon (temeljijo na neformalnih povezavah vseh, ki živijo v njih, na geografski razdeljenosti in nekaterih formalnih obeležjih: vaški odbor, hišni svet za posamezne skupne zadeve),
- krajevna skupnost (temeljna lokalna, upravno-organizacijska teritorialna skupnost, katere ustanavljanje je opredeljeno z zakonom; delegati krajevne skupnosti delujejo v zborih občinske skupnosti...).
- občinska skupnost (temeljna lokalna, upravno – organizacijska skupnost, katere ustanavljanje je opredeljeno z zakonom, delegati občinskih skupnosti delujejo v organih globalnih, državnih skupnosti).

Ugotavljamo, da so nekatere krajevne in občinske skupnosti že tako visoko in razvejano organizirane, da imajo že značilnosti globalnih skupnosti, če izhajamo iz tega, da je večina modernih globalnih skupnosti le relativno neodvisnih.

Razmislek

- Razmisli o svoji lokalni krajevni skupnosti: kako velika je, kakšni prebivalci živite v njej, koliko je stikov med vami, v katerih aktivnostih ste se v zadnjem času organizirali in jih počeli skupaj. V parih ali skupinah s tremi udeleženci primerjajte svoja razmišljanja!
- Poskušaj podrobneje razmisliti, s katerimi glavnimi problemi se srečujete v svojih lokalnih skupnostih, od najmanjših do največjih!

1.4.2 Vsebinske razlike med lokalnimi in globalnimi ravni

Glede vsebinskih razlik naslednji kriteriji ne izkazujejo natančnega ločevanja, temveč bolj prepletanje:

- sociološki se nanaša na družbeno razmerje med lokalno in globalno ravno družbe (enakopraven, nadrejen, podrejen položaj).
- kulturni se nanaša na razlike v duhovnem življenju. Na eni strani je na območju lokalnih skupnosti manj možnosti za dinamično kulturno in duhovno življenje kot na nivoju globalne ravni, kjer je odprtost za sprejemanje kulturnih, duhovnih inovacij, množičnih komunikacij večja. Na globalni ravni je zagotovljena večja stopnja anonimnosti posameznika in njegove možnosti za individualizacijo, v lokalnih skupnostih pa je bolj omejen z nadzorom družine, soseščine... ali samega kraja kot primarne skupine.
- ekonomski se nanaša na razlike v možnostih zadovoljevanja potreb po kvaliteti življenja, pogojeni z življenjskim standardom,
- ekološki se nanaša na zdravo naravno okolje (tukaj so globalne družbe praviloma v slabšem položaju; v primerjavi z lokalnimi skupnostmi je bolj razvejan gospodarski,

tehnološki in družbeni razvoj zarezal globoke rane naravi),

- urbanistični se nanaša na razlike v prostorski organizaciji, ki je na globalnih ravneh praviloma bolj utesnjena, bolj pravilna, urejena, načrtna, sistematična.

Situacija se iz obdobja v obdobje spreminja, lokalne skupnosti se odpirajo inovacijam, prihaja do pravih modernizacijskih valov. Urbanistično urejanje na globalnih ravneh se prav tako spreminja v smislu posvečanja večje pozornosti naravnim, relativno zdravim in prostornim površinam in obratno.

Glavna razlika med lokalnim in globalnim nivojem družbe najbrž ni v stopnji, temveč v kakovosti življenja in dela in to v korist enega ali drugega nivoja. Vsekakor pa se razlike med globalno in lokalno družbeno ravno zmanjšujejo. Prihaja do intenzivnejšega sodelovanja in povezovanja enih in drugih skupnosti in tudi samih skupnosti med sabo.

Razmislek

- Poskušaj razmišljati o tem, v čem se danes način življenja v globalni skupnosti razlikuje od tistega v lokalni skupnosti!

1.4.3 Struktura lokalnih in globalnih družbenih skupnosti

Družbe ne ustvarja posameznik, ustvarjamo jo vsi udeleženci v slehernem družbenem odnosu: lokalne skupnosti udeleženci v lokalnih družbenih odnosih, globalno udeleženci v globalnih družbenih odnosih. Ustvarjanje družbe je strokovno delo, ki ga opravljajo in povzročajo človeška bitja za razliko od narave, ki je ni ustvaril človek.

1.4.3.1 Opredelitev pojma struktura

Struktura pomeni sestavljenost, zgrajenost in urejenost družbenih pojavov. Je urejen sklop, celota med seboj povezanih in odvisnih sestavin, ki tvorijo družbeno življenje. Družbena struktura se lahko vzpostavlja in ohranja le preko delovanja nas vseh, našega vsakokratnega obnašanja in medsebojnih odnosov. Vsaka skupnost, tako lokalna kot globalna, ima svojo strukturo in temeljne sestavine te strukture.

Te sestavine lahko proučujemo na :

- kvantitativni ravni (struktura glede na spol, starost, poklic, izobrazbo ...), ki nam daje predvsem statistične- merljive podatke o podobi družbe,
- kvalitativni ravni (struktura glede na družbene odnose in vloge, družbeni status, skupine, organizacije, institucije...), ki nam daje predvsem vsebinske podatke o naravi, podobi družbe.

Razlikujemo dva pojma, ki izražata strukturiranost družbenih pojavov:

- družbeni red izraža strukturiranost pojavov v smislu njihovega nenehnega reproduciranja, spreminjanja in preoblikovanja; nanaša se na strukturiranje vsega družbenega (na večjo ali manjšo dinamiko družbenih struktur v času in prostoru),
- družbena struktura predstavlja statično, »idealizirano« sliko družbenega reda, ki je primerna za znanstveno raziskovanje.

1.4.3.2 Sestavine lokalnih in globalnih družbenih struktur z vidika kvalitete

Temeljne sestavine:

- družbeni odnosi,
- družbene vloge,
- družbeni statusi,
- družbene skupine,
- družbene institucije,
- družbeni sistemi,
- družbene organizacije.

Za razliko od globalnih družbenih skupnosti se sestavine lokalnih družbenih skupnosti izkazujejo v manjšem, bolj skromnem in včasih okrnjenem obsegu. Dejstvo pa je, da so prisotne na enih in drugih ravneh.

Razmislek

- Ali se moramo prilagoditi družbeni strukturi, je le-ta objektivno dejstvo? Kakšen pomen ima socializacija v tem prilagajanju?
- Kdo nam posreduje družbeno realnost? Zakaj jo sprejemamo in doživljamo zelo različno, čeprav pripadamo npr.: istemu družbenemu sloju?

1.4.3.3 Družbeni odnosi

Od rojstva dalje pripadamo mreži družbenih odnosov, ki jo imenujemo tudi socialna mreža. Definiramo jih kot nujni trajnejši ali občasni stik med nami posamezniki in/ali skupinami, znotraj katerih delujejo ljudje med seboj ali drug nasproti drugemu.

Če delujemo med seboj, so odnosi lahko prijateljski, spoštljivi, ljubeči, če pa delujemo drug nasproti drugemu, pa so lahko sovražni in nasilni.

Slika 4: Aktivni družbeni odnosi

Vir: www.dnevnik.si

Za vzpostavitev družbenih odnosov sta potrebna družbeni stik ali interakcija in sporazumevanje ali komunikacija. V različnih družbah in časovnih obdobjih so odnosi ponavadi utečeni, ustaljeni in se ponavljajo; so razmeroma obstojni, trdni in trajni. Kot takšni so zanimivi za sociološko proučevanje. Odnosi v vsakdanjem življenju pa so preveč naključni, imajo celo naravo prisile (družinski, politični, ekonomski odnosi, v katere smo se prisiljeni vključevati, če želimo preživeti), stiki med ljudmi preveč nepovezani... Takšne odnose je težko proučevati, zato s sociološkega vidika niso zanimivi.

Za lokalne ravni družbe lahko rečemo, da se v njih pojavlja več naključnih odnosov, stiki med člani so bolj nepovezani in imajo velikokrat naravo prisile. Posameznik v lokalnih skupnostih težko obdrži svojo avtonomijo in intimnost, ker mu to preprečujejo odnosi, ki imajo pogosto naravo prisile: pritisk družine, soseske, lokalnih oblasti

Za globalne ravni družbe pa lahko rečemo da so odnosi v njih bolj utečeni, ustaljeni, obstojni, trdni in trajni. Njihovi člani lahko živijo in delujejo bolj avtonomno (skrito). Zato so pogostejše predmet sociološkega raziskovanja kot lokalne ravni družbe. Slednje pridejo v ospredje pri bolj specifičnih, namenskih raziskavah ali raziskavah lokalnega značaja.

Družbene odnose delimo glede na različna merila: po vsebini, po obliki, glede na to, kdo je subjekt odnosov, glede na (ne) posrednost...

1.4.3.4 Vsebinska delitev je vezana na vzroke

Odnosi vezani na dejavnost:

- ekonomski (gre za proizvodnjo, menjavo, delitev...),
- politični (gre za upravljanje v družbi in njenih delih),
- družinski (gre za reproduciranje in vzgojo otrok),
- kulturni (gre za ukvarjanje z umetnostjo, filozofijo...).

Verjetnost, da bomo vstopali v različne vsebinske odnose, je odvisna od moči potrebe, ki spodbuja našo dejavnost. Potreba po spodbujanju preživetja nas večino sili vstopat v ekonomske odnose. Iz teh razlogov so ti odnosi močno prisotni na obeh ravneh: globalnih in lokalnih. Večja možnost članov lokalnih skupnosti je, da močneje vstopajo v družinske, kot npr.: kulturne in politične odnose. Le-ti so v glavnem močneje razviti na globalni ravni družbe. Odnosi vezani na poreklo, vanje vstopamo zato, ker smo se pač rodili in živimo v neki skupini.

Ti odnosi so navadno čustveno bolj močni in vezani na intimno strukturo naše osebnosti:

- odnosi med spoloma, vanje v sodobnih družbah praviloma vstopamo prostovoljno,
- etnični, ki si jih v glavnem ne izbiramo, z rojstvom vstopamo v vrsto odnosov, ki oblikujejo našo identiteto,
- razredni, tudi vanje vstopamo dokaj na silo, le da je pri njih nujnost vstopanja z možnostjo gibljivosti nekoliko zmanjšana.

Na lokalni ravni družbe je delovanje vseh teh vrst odnosov močnejše kot na globalni ravni družbe, ker je vpliv družbenih struktur močnejši in možnosti gibljivosti v odnosih zmanjšane. Tudi vezi med člani so močnejše, manjše skupine namreč bolj natančno spremljajo delovanje drug drugega. Na globalni ravni družbe je odtujenost njenih članov močnejša.

Odnosi, vezani na podobno vedenje v neki določeni situaciji, da bi se zadovoljil neki skupni interes, so pretežno občasni in bolj ali manj naključni:

- občinstvo v gledališču,
- občinstvo na športni prireditvi,

- prijateljski odnosi (so bolj močni in dolgotrajni).

Razen prijateljskih je intenziteta delovanja ostalih vrst odnosov, vezanih na podobno vedenje, približno enako močna na lokalni in globalni ravni družbe. Prijateljski odnosi pa so močnejši, pogostejši in intenzivnejši na lokalni ravni. Te tri vrste odnosov nastopajo večinoma skupaj ali pa se med seboj prepletajo.

1.4.3.5 Oblikovna delitev je relativno neodvisna od vsebinske, vključuje združevalne in razdruževalne odnose.

Pri združevalnih odnosih gre za različno stopnjo prilagajanja ene osebe ali družbene skupine drugi: sodelovanje, prilagajanje (navzoča enakopravnost med sodelujočimi, predvsem zato, da zadovoljijo skupne potrebe, interese in cilje), asimilacija (ena skupina vsrka vase drugo skupino, prizadeta skupina izgubi ali opusti lastne značilnosti in se sčasoma popolnoma prilagodi in prevzame kulturo prevladujoče skupine).

Primeri sodelovanja in prilagajanja (ljudi v šoli, podjetju, cerkvi, politični stranki, itn.) so praviloma intenzivnejši na lokalnih ravneh družbe zaradi nujnosti doseganja skupnega cilja. Na globalnih ravneh družbe se pogosto odpira potreba po posebnih spodbudah, ki bi pospešile intenzivnost sodelovanja. Je pa asimilacija mnogo bolj pogosta in intenzivnejša na globalnih ravneh družbe. Mnoga dejstva opozarjajo na to, da zelo pogosto prihaja do prisilnih asimilacij. Površinsko sprejemanje veljavne kulture v prevladujočih skupinah omogoča nastajanje t. i. marginalnih osebnosti (osebnosti z obrobim položajem), ki so razpete med različne, pogosto nasprotujoče si vloge, kar povzroča nastajanje napetosti pri posamezniku.

Pri razdruževalnih odnosih gre za tekmovanje, nasprotovanje in konflikte.

Odnosi tekmovanja se odvijajo takrat, kadar se zavzemamo za neki cilj in predpostavljajo določena pravila igre. So pomembna sestavina medsebojnih odnosov. V odnosih nasprotovanja onemogočamo drug drugega z namenom doseganja svojega cilja. Konfliktne odnosi pa predstavljajo najbolj zaostreno obliko družbenih odnosov, pri katerih poskušamo nasprotnika popolnoma onemogočiti. Blažje oblike konfliktov imajo v družbi v glavnem pozitivno vlogo, ker razrešujejo in odpravljajo družbene napetosti. Težavni pa so tisti, ki vključujejo uporabo sile (vojne). Kot sestavni del se pojavljajo na vseh družbenih nivojih in področjih družbenega življenja v približno enaki intenziteti.

Razmislek

- Ali se na lokalni družbeni ravni vzpostavlja več odnosov, v katere smo prisiljeni vstopati kot na globalni?
- Lahko na primeru poljubne družine iz tvojega lokalnega okolja navedeš primere prisilnega vstopanja v odnose?

1.4.4 Družbene vloge

Družbena vloga je celota pravil ali norm v določeni kulturi, ki so splošno priznane in sprejete. Vsak izmed nas ima določeno mesto, položaj, glede na katerega prevzema in igra določeno vlogo v skladu z družbenimi pričakovanji. Vse to pa ponavadi počnemo samodejno, ne da bi o tem razmišljali.

Slika 5: Vloge v družbi

Vir: www.vecer.com

Vloge:

- s socializacijo ponotranjimo (internaliziramo),
- subjektivno in glede na svojo osebnostno strukturo jih kasneje spreminjamo (zavračamo stare in oblikujemo nove).

V modernih lokalnih in globalnih družbah sprejemamo in igramo različne vloge, kar je povezano s številnimi obveznostmi. Mnoga dejstva dokazujejo, da je pestrost igranja vlog na globalnih ravneh večja in bolj raznolika.

Na teh nivojih prihaja do hujših napetosti v izvajanju vlog kot na lokalnih ravneh, h čemur pripomorejo še:

- nejasne in slabo opredeljene vloge (vloge s površno opredeljenimi pravili, kar povzroči vzpostavitev lastne razlage in meril, ki so lahko napačna),
- nasprotna pričakovanja glede opravljanja ene vloge (npr.: učitelj pričakuje od učenca drugačno vedenje kot njegovi starši),
- preobremenjenost z vlogami (nastajajo konflikti zaradi zahtev po opravljanju večih družinskih in družbenih vlog hkrati)

(Musek, 1995) meni, da se danes razmere iz generacije v generacijo močneje spreminjajo. V preteklosti je mladostnik v obnašanju staršev in pripadnikov starejše generacije lahko videl ustrezen in primerljiv model. Rešitve, ki so bile primerne za njih, so bile tudi za njega. Modeli starejših so bili takrat dokaj pregledni in jasni. Danes pa so ti modeli postali bolj kompleksni in manj pregledni. Mlada generacija se pogosto sooča z modeli, ki jih v prejšnji generaciji še ni bilo in jih ne more identificirati v delu in življenju svojih staršev. V moderni družbi je iskanje vlogovnih modelov prav zato usmerjeno k vrstnikom in medijem.

Razmislek

- Kaj meniš, ali so preobremenjenosti z družbenimi vlogami bolj izpostavljene ženske ali moški? Ali obstaja razlika v tej obremenjenosti glede na lokalni oz. globalni nivo družbe? Utemelji svoje mnenje!
- Razmisli, katere vloge opravljaš v svoji lokalni skupnosti in katere na nivoju globalne družbe! Navedi nekaj težav in problemov, s katerimi se soočaš v vsakdanjem življenju pri (ne) izpolnjevanju teh vlog!
- Poglobi se v različne vloge, ki jih »igraš« v svojem ožjem in širšem okolju!
- Analiziraj, kako se spreminjajo vloge ženske in moškega v sodobni slovenski družbi!
- Poskušaj se spomniti konfliktnih situacij, ki si jih (morebiti) sam doživel zaradi različnih vlog na enem mestu!

1.4.4.1 Družbeni statusi

Družbena vloga se navezuje predvsem na naše obnašanje, način, kako opravljamo neko vlogo. Družbeni status pa je povezan z ekonomskimi dobrinami /dohodki, bogastvom ...), družbeno močjo in stopnjo ugleda in spoštovanja. Družbeni status predstavljajo različno vrednoteni in razvrščeni družbeni položaji.

Družbeni statusi so vedno povezani z ugodnostmi in privilegiji, ki se kažejo v zunanjih znamenjih, ki jih imenujemo položajni znaki ali statusni simboli (materialne dobrine: hiša, avtomobil, jahta, način preživljanja prostega časa..., način oblačenja, govorjenja...). Lahko pa ima nekdo visok družbeni status in ga ne izkazuje s statusnimi simboli (svetovno znani umetniki, duhovni učitelji, redovniki..., ki celo življenje preživijo v revščini).

Slika 6: Statusni simboli

Vir: www.bomar.rs

Statusi so razvrščeni (rangirani) po:

- ekonomskih dobrinah, ki jih prinašajo,
- družbeni moči,
- tem, koliko ugleda oz. prestiža jim družba pripisuje in priznava.

Ti vidiki družbenih statusov naj bi bili medsebojno usklajeni. Če niso, pride do položajnega neskladja ali statusne inkonsistence. V praksi se pojavljajo pripisani družbeni statusi, pridobljeni z dedovanjem in se prenašajo iz generacije v generacijo.

Raziskave kažejo, da etnična, rasa, verska pripadnost, družinsko poreklo, spol in starost pomembno določajo pripisan status. Ugotavljajo tudi, da se pripisan status pogosteje pojavlja na lokalnih družbenih ravneh v primerih, ko ga določa verska pripadnost in družinsko

poreklo. Družina je prav tako del globalne družbene strukture, a je njen položaj na nivoju lokalne skupnosti bolj vezan na pripadnost višjemu ali nižjemu sloju, verski skupnosti. Na globalni ravni družbe te pripadnosti in porekla niso tako vidna in izrazita.

Res pa je, da večina globalnih družb pripisuje moškemu spolu višji družbeni status, zato je na teh nivojih pogostejši status, ki ga določa spol. Večina višjih, bolj cenjenih družbenih položajev v gospodarstvu, znanosti, kulturi, politiki... (kjer v ospredje stopa lastništvo in izražanje družbene moči) zavzemajo moški. Tudi statusi, ki jih določa starost, so pogostejši na globalnih družbenih ravneh, ker je tam več možnosti za njihovo uveljavljanje.

Pripisan status zelo težko spremenimo, pravimo, da je naša življenjska pot na nek način začrtana že ob rojstvu. Pridobljeni družbeni status je odvisen od osebnih prizadevanj, znanja, sposobnosti, delavnosti in naših drugih osebnostnih značilnosti. Izraža se skozi izobrazbo in poklic. Pri teh statusih gre za naše uspehe in dosežke, ki jih tudi kultura vrednoti, (pozitivno ali negativno). Ti statusi se lažje, hitreje in bolj intenzivno uveljavljajo na globalnih družbenih nivojih. Na lokalnih nanj, še vedno posredno močnejše vplivajo determinante pripisanega statusa.

Razmislek

- Razmisli, kakšen je po tvojem mnenju družbeni status generacijske skupine (mladostnikov), ki ji pripadaš, na lokalnem in globalnem družbenem nivoju.
- Poišči nekaj statusnih simbolov, ki jih zaznavaš v svojem lokalnem okolju. Pojasni, zakaj predstavljajo statusni simbol.
- Poglobi se v spodnji vir in poskušaj zaznati zavest mladostnika.

(Ule, 1997) v svojem delu povzema, da borba za statusom podaljšuje mladost. Največji strošek družin postajajo investicije v izobrazbo in v osebnost. Šolski uspeh in uspeh v izvenšolskih dejavnostih pa ostaja glavno merilo njihove uspešnosti. Prevladuje zavest, da so prednosti mladostnika v boju za boljši položaj v družbi toliko večje, kolikor več izobrazbe in kulturnega kapitala si nabere v mladosti in otroštvu. Ta zavest se širi na vse sloje in generacije. Posledično se začenja intenzivno šolanje že v zgodnjih otroških letih, podaljšuje pa se še v tretje desetletje življenja.

1.4.4.2 Družbene skupine

Sestavljata jih najmanj dva, večinoma pa po več posameznikov, ki so med seboj povezani (integrirani) v enoto.

Za nastanek in obstoj družbene skupine je najpomembnejša notranja povezanost ali kohezivnost, ki jo določajo:

- skupna dejavnost, ki izraža potrebe in interese njenih članov,
- občutek pripadnosti ali identifikacije, ki predstavlja čustveno navezanost člana nanjo in istovetenje z njo,
- skupna stališča, vrednote in norme, ki jih člani podpirajo in spoštujejo.

V življenju pripadamo in se srečujemo s številnimi skupinami: primarnimi, ki jim čustveno močno pripadamo in smo navezani nanje; sekundarnimi, ki so večje in bolj neosebne in nastajajo zaradi posebnih interesov in ciljev s prevladujočimi odnosi podrejenosti in nadrejenosti; formalno organiziranimi, ki imajo svoj poseben namen, funkcijo in je le-ta formalno določena s pravili, statuti, pravilniki...; neformalnimi naključnimi skupinami...

Vse vrste družbenih skupin se pojavljajo na globalnih in lokalnih družbenih ravneh s to razliko, da je raznolikost in ponudba skupin na globalni ravni družbe večja, posameznemu članu so dane možnosti vključevanje v pestro paleto teh skupin. Na nivojih lokalnih skupnosti se bolj pojavljajo formalne skupine, tiste, ki jih povezuje skupna dejavnost, občutek pripadnosti, skupna stališča, norme.... Manj pa se na lokalnih družbenih nivojih srečujejo z neformalnimi družbenimi skupinami.

Razmislek

- Ali meniš, da lahko brezposelne opredelimo kot družbeno skupino? V katero vrsto bi jih dal in zakaj?
- Kako gledaš na odprtost posameznih skupin za pripadnike različnih ras v naši družbi?
- Razmisli kateri družbeni skupini pripadaš? Opiši njene značilnosti in ugotovi, zakaj ji pripadaš?
- Poišči pokazatelje skupinske zavesti vsaj v eni skupini, ki ji pripadaš!
- Analiziraj povezanost neke priznane skupine z družbeno strukturo!
- Poskušaj razkriti neformalno skupinsko delovanje v katerem od družbenih okolij, ki ti je znano!

1.4.4.3 Družbene organizacije

So formalne družbene skupine, v katere se povezujemo zaradi doseganja skupnih ciljev in zadovoljevanja skupnih potreb. So trajne družbene tvorbe, za katere je značilna notranja strukturiranost, ki temelji na hierarhiji odnosov, vlog in statusov.

V družbeni organizaciji ima posameznik le eno izmed družbenih vlog (poklicno, kulturno, športno...). Članstvo v organizacijah je nadomestljivo (posameznike, ki izstopijo ali so izključeni, nadomestijo novi člani).

Primer

(Rokočevič, 1994) pravi, da organizacije predstavljajo posebno nevarnost za nas, ker nam jemlje svobodo dejavnosti in mišljenja in nas postavlja v nevarnost, da postanemo njeni sužnji ali celo roboti. Suženj se še lahko upira, robot pa ne in tudi ne čuti potrebe. Od organizacij postajamo odvisni, nismo več sami svoji gospodarji, ne moremo sami odločati o svoji usodi, ampak se podrejamo. Postajamo ljudje organizacije.

Razmislek

- Meniš, da lahko totalne organizacije na globalni družbeni ravni bistveno vplivajo na spremembo naše osebnosti? Katere bi bile po tvojem mnenju ustreznejše poti, načini, za doseganje ciljev, ki jih želijo doseči totalne ustanove?
- Razmisli o alternativnih, nadomestnih oblikah povezovanja, preko katerih lahko prav tako zadovoljujemo svoje potrebe, zagotavljajo pa nam več svobode in avtonomije kot organizacije!
- Razmisli v katere organizacije si neposredno vključen v sedanjem obdobju življenja na lokalni in globalni družbeni ravni?
- Prikaži vzorce vedenja kakšne posebne družbene organizacije!

1.4.4.4 Družbene institucije

Družbena institucija je splošno veljaven sistem družbeno priznanih in varovanih vlog, odnosov in norm, preko katerega poteka zadovoljevanje temeljnih individualnih in družbenih potreb. Gre za ustaljene načine in pravila za zadovoljevanje potreb. Je trajna družbena tvorba, ki omogoča neprekinjenost družbenega življenja.

V zvezi z njihovo razširjenostjo v moderni družbi govorimo o hiperinstitucionalizaciji ali preorganiziranosti sodobnih družb, ki ima že negativne posledice. Kot posamezniki izgubljammo svojo neodvisnost, svobodo, avtonomijo, saj so skoraj vsa področja našega življenja in dela vpeta vanje. Iz teh razlogov prihaja v razvitem svetu do deinstitutionalizacije (preoblikovanje in razpad institucij in nadomeščanje z drugačnimi, bolj življenjskimi in humanimi alternativnimi oblikami povezovanja: samopomoč – anonimni alkoholiki, pomoč ostarelim in invalidom na domu...).

Razmislek

- Kaj meniš, kje so razlogi, da sta se v modernih družbah pojavila procesa hiperinstitucionalizacija in deinstitutionalizacija? Razmisli, kako se izkazujeta v družbeni praksi!
- Meniš, da sta ta dva pojava značilna samo za moderne družbe, ali sta se pojavljala tudi že v tradicionalnih družbah?
- Kaj meniš, da so: zakonska zveza, vojska, narod, naselje, razred, sloj, soseska... razumljene kot skupine ali kot institucije?
- Poišči družbene institucije, s katerimi se srečuješ na lokalni in globalni družbeni ravni in jih opiši!

1.4.4.5 Družbeni sistemi

Sestavine družbene strukture so povezane v samostojna sisteme, ki so sposobni dolgotrajnega preživetja. V njih zadovoljujemo svoje temeljne individualne in družbene potrebe, ki zagotavljajo preživetje in razvoj družbe na vsakokratni stopnji zgodovinskega razvoja.

Družbeni sistemi so:

- majhni (rodovno-plemenske skupnosti....),
- veliki, diferencirani (narodi, države...).

Naloge za preverjanje znanja

1. Na osnovi spodnjega primera oceni, ali lahko opisano kulturo uvrstimo v globalno družbo in utemelji svoje stališče!

Primer

Kultura ljudi na Samoi okoli leta 1930

Samoa predstavlja majhen otok v Pacifiku. Način preživljanja predstavlja poljedelstvo in ribištvo. Naselbine so majhne vasi, sestavljene iz 30 do 40 gospodinjstev. Vsako gospodinjstvo vključuje večje število sorodnikov, ne le krvnih, tudi posvojenih.

Vsako gospodinjstvo je vodeno s strani matai-a (navadno najstarejšega moškega), ki v vasi sprejema vse pomembne odločitve. Status, moč in avtoriteta vaščanov temelji izključno na starosti.

Družinski odnosi so nadvse pomembni. Vsak član družine ima pravico zahtevati pomoč ostalih, ne glede na pomembnost in velikost zahteve. Najpomembnejši vrednosti sta plemenitost in prijaznost. Tisti, ki tega ne izkazujejo, so manjvredni.

Delo se deli po starosti in spolu. Mlade ženske opravljajo velik del zahtevnega, močnega poljedelskega dela. Mlajši moški opravljajo nevarno delo - ribarijo na odprtem morju. Starejši moški in ženske opravljajo lažja dela: predejo niti in tkanino.

Uradnih zakonov ali kakršnihkoli oblik policije in zakonskega sistema ni. Spori se rešujejo v razpravah med matai. Lastnina in bogastvo ni pomembno.

<http://sl.wikipedia.org/wiki/Socializacija>

2. Po katerih družbenih značilnostih se zgoraj opisana kultura bistveno razlikuje od moderne družbe? Zakaj v tej in njej podobnih skupnostih ni bilo potrebe po kakršnihkoli sredstvih prisile...?
3. Na kakšne načine si kot člani globalne skupnosti zagotavljamo temeljne pogoje za preživetje?
4. Katere lokalne skupnosti poznamo in kako jih razvrščamo po velikosti?
5. Na katerih ravneh proučujemo sestavine družbene strukture?
6. Naštej sestavine družbene strukture!
7. Kaj se s sestavinami družbene strukture dogaja na globalni ravni družbe in kaj na lokalni?
8. Na temelju neposrednega opazovanja poskusi navesti in ovrednotiti posledice pojava tekmovalnosti na globalni ravni družbe!

9. Poskusi podrobno analizirati en vidik medgeneracijskega konflikta iz tvojega lokalnega okolja!
10. Na osnovi neposrednega opazovanja poskusi navesti in ovrednotiti posledice tekmovalnosti, ki so povezane s potrošniško usmerjenostjo!

1.5 SODOBNA DRUŽBA IN NJENE »PASTI«

V današnjih družbeno in tehnološko visoko razvitih družbah popolne samostojnosti in samozadostnosti ni več. Številni dejavniki: ekološki problemi, gospodarski razvoj, znanstveno-tehnološki napredek, itn. silijo različne skupnosti v medsebojno sodelovanje in soodvisnost.

Eden pomembnejših družbenih procesov sodobne družbe je proces globalizacije, ki poteka na svetovni ravni in teži k združevanju in povezovanju manjših skupnosti v večje. V političnem kontekstu je danes to EVROPSKA UNIJA, ki povezuje razvite evropske države v novo, mednarodno skupnost. V procesu globalizacije pa se izkazujejo tudi različne pasti. S povezovanjem tudi zgublamo, ne samo pridobivamo.

Srečujemo se z naslednjimi težavami:

- strahom manjših narodov, da bi izgubili lastno identiteto, samobitnost, kulturne značilnosti....; znotraj širših povezav v večje skupnosti se močno izkazujejo težnje po lastni avtonomiji, ohranjanju lokalnih značilnosti in samobitnosti,
- družbeni sistemi v današnjih zapletenih svetovnih razmerah kot samostojne skupnosti ne obstajajo več,
- negotova prihodnost povzroča občutke neugodja, ki se še stopnjuje z vedno jasnejšo zavestjo o velikih razlikah na zemeljski obli in o številnih napetostih, do katerih prihaja zaradi lokalnega in globalnega,
- rastoča soodvisnost je osvetlila številna neskladja, neravnovesje med bogatimi in revnimi deželami; socialni prepad med bogatimi in izobčenimi v posamezni državi, brezobzirno uporabo naravnih virov, ki vodi v pospešeno uničevanje okolja,
- razlike v razvoju se povečujejo, kar poudarja večina mednarodnih poročil,
- razsulo najrevnejših držav, informacijska in komunikacijska sredstva širijo poznavanje te vpijoče neenakosti; samovšečno predstavljanje načinov življenja in potrošništva bogatih, ki ga predstavljajo mediji, vzbuja pri najrevnejših jezo, frustracije, sovražnost in zavračanje,
- bogate dežele ne morejo ubežati zahtevam po aktivni mednarodni solidarnosti, ki bi s postopno graditvijo pravičnejšega sveta zagotavljala našo skupno prihodnost.

Običajno in razširjeno dojemanje, da živimo v sodobni družbi, v kateri se neprestano dogajajo spremembe, je relativno novo. Prav tako je relativno novo tudi prepričanje, da spremembe vodijo k izboljšanju našega življenja. Pred industrijsko dobo je prevladovalo prepričanje, da je vse bolj ali manj stalno, da stvari ostajajo enake ali pa se ponavljajo v isti obliki. To razmišljanje se je širilo ne zaradi tega, ker ne bi prihajalo do nikakršnih sprememb, pač pa zato, ker so procesi spreminjanja potekali tako počasi, da so bili v enem človeškem življenju skorajda neopazni. Danes seveda to ne drži.

Primer

Grški filozof (Platon, 2004) je bil prepričan da spremembe v času in prostoru pomenijo propad, nazadovanje. Stvari, ki se spreminjajo, so brez vrednosti. Za svojo idealno državo je predpisal stalno število prebivalstva in priporočil, naj bo vsaka težnja po spremembi že v kali zatrta.. Njegov učenec (Aristoteles, 2010) je bil glede sprememb podobnega mnenja. Idealna država naj bi vzdrževala število prebivalstva v skladu z velikostjo svojega ozemlja in se izogibala vsemu, kar bi lahko povzročilo spremembo. Tako bi bilo mogoče zagotoviti večno družbeno (socialno) stabilnost in družbo, ki bo najbližje nesmrtnosti. Tudi stari Rimljani so menili, da je najbolje pustiti pri miru tisto, kar je že ustaljeno in utečeno. Tako Grki kot Rimljani pa so se imeli za »razvite« v primerjavi z »nerazvitimi« in manjvrednimi barbari.

V 18. stoletju so spremembe dojete v neposredni zvezi z razvojem in napredkom.

Dokazovali so, da:

- je zgodovinski potek linearen,
- vsako naslednje zgodovinsko obdobje pomeni napredek (progres) v primerjavi s prejšnjim,
- je zgodovina istočasno kumulativna (zbirajoča) in progresivna (napredna).

Te značilnosti veljajo tudi za sodobno družbo. Spreminjati se, pomeni razvijati se, napredovati. Napredek je naravna zakonitost. Praviloma naj bi bila sedanjost boljša od preteklosti in prihodnost boljša od sedanjosti. Iz zgoraj naštetih »pasti« pa vidimo, da ni vedno tako. Napredek prinaša tudi negativne plati, ki se jim ne moremo izogniti.

Razmislek

- Razmisli o tem, kaj tebi predstavlja negotovo prihodnost!

Naloge za preverjanje znanja

1. Kdaj se pojavi ideja napredka (progres) in zakaj ter kako je opredeljen?
2. Prikaži »pasti« sodobne družbe in jih utemelji s konkretnimi primeri iz življenja!

1.6 RAZLIČNI MODELI SODOBNE DRUŽBE

Industrijska družba vključuje notranjo diferenciacijo. Ekonomski, politični, pravni, religiozni in drugi sistemi so jasno razmejeni drug od drugega in obstajajo kot posebni družbeni podsistemi (subsistemi). Odlikuje jo teritorialna enotnost z natančno določenimi mejami nasproti drugim družbam. Razvoj demokracije je sredstvo, ki omogoča vključitev vseh članov v politični red. Povezanost je omogočena s posplošitvijo vrednot. Njihov temelj je proizvodnja materialnih dobrin, stroji in delo v tovarnah.

Za post-industrijsko družbo je družba informacij, novega civilizacijskega obrazca: novih oblik

komunikacij, nove tehnologije, drugačnih vrednot.... V teh družbah je povečana vloga storitvenih (terciarnih) dejavnosti ter vloga znanja, znanosti, izobraževanja. Njihov temelj je rast storitvenih dejavnosti. S tem se spreminja struktura zaposlenosti in izobrazbena struktura. Narašča število zaposlenih v storitvenem sektorju, povečuje se raven izobrazbe. Strokovnjaki iz različnih področij postopoma nadomeščajo industrijalce in podjetnike in postajajo vodilna družbena sila. Oblikuje se svobodnejši življenjski stil.

(Toennies, 1992) na osnovi novih razmer razlikuje med dvema razvojno pogojenima modeloma sodobnih družb:

- skupnostjo ali občestvom: temelji na soglasju, navadah, običajih, religiji; zanjo so značilni osebni, intimni odnosi (družina, vas, podeželje...),
- družbo, zanjo je značilna odtujenost in brezosebnost; življenje urejajo v glavnem formalna pravila – zakonodaja in javno mnenje (mesto, narod, svetovna skupnost...).

(Durkheim, 2008) glede na kriterij družbene solidarnosti loči dva tipa družb:

- družba mehanske solidarnosti (predindustrijska družba), pri kateri je družbeno razlikovanje (diferenciacija) na nizki stopnji, delitve dela skoraj ni. Člani družbe so si podobni glede na svoje vloge, prepričanja in vrednote. V skupnost jih povezuje kolektivna zavest, ki je v glavnem religiozna. Konformizem (sprejemanje, upoštevanje) članov je zagotovljen s strogimi, drastičnimi ukrepi. Ni prostora za individualnost in odklonskost.
- družba organske solidarnosti, v kateri se z rastjo prebivalstva povečuje število družbenih vezi, v katere vstopajo posamezniki in moralna gostota. To povzroča večji pritisk na obstoječe dobrine in s tem vzpodbuja diferenciacijo – večjo delitev dela. Posledica le-te je večja produktivnost, oblikovanje različnih poklicnih vlog in številnih posebnih skupin, poveča se tudi njihova medsebojna odvisnost.

www.marxists.org/slovenian/marx-engels/.../ch03.htm,
www.pravozatelebane.com/index.php?option,
www.mladina.si/tednik/201106/dr_gregor_tomc_sociolog

Naloge za preverjanje znanja

1. Naštej modele sodobne družbe in jih na kratko opiši!

1.7 ZASNOVA IDEALNEGA MODELA SODOBNE DRUŽBE

O idealnem modelu sodobne družbe govorimo predvsem v zvezi z visoko razvitostjo, ki temelji na materialni blaginji posameznika (visok materialni in življenjski standard), socialni varnosti in skrbi, splošni zaposlenosti ... Vse to zagotavlja politika državnega posredovanja oz. intervencionizma. Država je močan, dobrohoten akter, ki posamezniku zagotavlja socialno in finančno varnost od rojstva do smrti. Po ekonomski plati se takšna družba navezuje na

ekonomsko politiko posredovanja države, spodbujanje in uravnavanje gospodarskih tokov, po politični plati pa s socialno-demokratskim pojmovanjem države kot nosilca prerazporeditve družbenega dohodka.

Idealni model sodobne družbe naj bi torej bil socialen, s posredovanjem socialne države. Takšna država prevzame in opravlja nalogo zagotavljanja osebne blaginje vsem svojim družbenim predstavnikom preko koncepta posameznika v skupnosti.

Odgovornost za blagostanje vseh članov družbe je deljena med družbo, posameznikom in državo:

- družba je odgovorna za tiste razsežnosti blagostanja, ki si jih zagotavljamo skupaj drug z drugim,
- država zagotavlja celovit sistem socialnih mrež in institucij, usmerjenih k zagotavljanju standardov blagostanja nam vsem,
- posamezniki pa skrbimo za svoje osebno blagostanje in blagostanje naših družin.

Pomembno vlogo tako razvite družbe ima tudi informacijska nota, povezovanje različnih elektronskih in računalniških tehnologij, ki povečujejo možnosti komuniciranja nas vseh po celem svetu in vseh planetih in za katere je značilna majhna poraba energije. Spajanje računalniške in video opreme ponuja mnogo možnosti pri odkrivanju in zatiranju kriminalitete in splošnega računalniškega nadzora nad celotnim prebivalstvom.

Ameriški sociolog (Stonier, 1983) meni, da v idealnem modelu sodobne družbe informatika vodi do močne ekonomske rasti in družbene blaginje in celo do popolnega izginotja vojn. Elektronsko-računalniški sistemi omogočajo zgodnje odkrivanje možnega vojaškega napada in ga s tem preprečijo (»vojna zvezd«...). Po mnenju ameriškega sociologa (Sola Pool, 1979) je elektronska tehnologija v modelu sodobne družbe podlaga za neposredno demokracijo, ker predstavlja tehnologijo svobode (stalne ankete, referendum...).

Korenite spremembe se v takšni družbi dogajajo tudi pri delu in v izobraževanju. Oboje lahko v veliki meri ali popolnoma poteka na domu – ob priključkih na informacijske mreže. Vedno več je novih poklicev, povezanih z informatiko, raste število zaposlenih v raziskovalnih, nadzornih in podobnih poklicih.

V idealnem modelu sodobne družbe ne gre samo za materialno in socialno blaginjo, temveč tudi za duhovno in kulturno. V kulturi se povečujejo možnosti svobodne izbire med različnimi programi in dejavnostmi. Ustvarjajo se velika središča množičnega komuniciranja, ki zajemajo tudi satelitsko, video, kabelsko distribucijo..., kar omogoča bolj pregledno in temeljito možnost kontrole nad vsebino programov in dejavnosti, s tem pa kvalitetnejše ponudbe.

Ljudem idealnega modela sodobne družbe pripada vera v:

- osvobojeno in razsvetljeno vlogo znanosti, ki odpravlja neznanje in zablode, išče in najde odgovore na najbolj pereča vprašanja našega obstoja,
- uresničevanje človekove svobode in usklajevanje posameznikovih in družbenih interesov, možnosti izbora med različnimi vzorci družbe in vrednot,
- sedanost in prihodnost, polno neomejenega iskanja, ustvarjanja in razširjanja novitet v našem vsakdanjem življenju, prenavljanje tradicije in odpravljanje oblik tradicionalne religioznosti z drugačno družbeno organizacijo, svetovnimi nazori,
- človeka kot močnega in neodvisnega bitja, ki se lahko osvobaja navezanosti na primarne družbene skupine in zmore zagospodariti nad družbo ter ustvarjati lastno zgodovino,
- zadovoljevanje socialnih vrednot: svobode kot pravice do individualnih izborov; enakosti pravic, možnosti, izbir in učinkov za vse; skupnosti kot pripadnosti nečemu, kar presega zgolj skupek posameznikov; solidarnosti kot obliki nudenja pomoči drugim, ki so v stiski

in takšno pomoč potrebujejo; individualnosti v smislu spoštovanja vsakega posameznika, ki je več kot le delček družbe.

www.dialogos.si/slo/objave/clanki/vodje-tretje-generacije

Razmislek

- V skupini s tremi predstavniki razmišljajte o tem, kako blizu idealnemu modelu družbe je družba, v kateri živimo!
- V povezavi z naštetimi ugodnimi značilnostmi idealnega modela družbe poskušaj poiskati pasti, ki so lahko skrite v teh ugodnostih.

Naloge za preverjanje znanja

1. S katerimi od zgoraj navedenih značilnosti idealnega modela sodobne družbe se srečujemo v našem vsakodnevnem življenju in katerih sploh ne zaznamo!
2. Ali meniš, da je stremljenje k idealnemu modelu družbe v Sloveniji zelo pomembno, celo nujno? Poznaš vzroke? Naštej jih in jih razvrsti po pomembnosti!
3. Navedi in pojasni bistvene dejavnike zasnove idealnega modela sodobne družbe!

1.8 POMEN PREPREK V PROCESU PROGRESIVNE (RAZVOJNE) INDIVIDUALIZACIJE POSAMEZNIKA V SODOBNI DRUŽBI

V razvoju posameznika se pojavljajo mnoge prepreke.

Njegovo družbeno življenje postaja:

- rizično,
- kot posamezniki imamo vedno večje možnosti izbire, toda te pomenijo tudi večja tveganja, da bodo izbire napačne. Zmanjšuje se pritisk in nadzor primarnih skupin (družine, sorodstva...), zmanjšuje pa se tudi njihova solidarnost. Naša aktivnost je močno zavezana novitetam,
- kot posamezniki se moramo sami oskrbovati z modernimi predpisi in navodili in jih vnašati v svoje biografije s pomočjo lastnega delovanja; to je v veliki meri povezano z dejstvom, da tradicionalna navodila pogosto vsebujejo resne omejitve ali celo prepovedi delovanja,
- nasprotno pa so institucionalni pritiski v moderni zahodni družbi bolj ponudniki uslug ali spodbude za delovanje (država blaginje s podporo za brezposelne, študentskimi štipendijami, pomoč države pri hipotekarnih kreditih...),
- nekdanji posameznik rojen v tradicionalno družbo in v vse, kar je spadalo zraven

(družbeni stan, religija...); za socialne ugodnosti v sodobni družbi pa moramo nekaj storiti, se zanje aktivno potruditi; moramo zmagati, vedeti, kako naj zahtevamo svoje pravice,

- fasado blagostanja, potrošnje, blišča pogosto prikriva bližajoča se nevarnost; napačna izbira kariere ali pa le napačnega področja delovanja skupaj s spiralo privatne nesreče, ločitvijo, boleznijo, izgubo prebivališča ... imenujemo zgolj smola,
- prisotno je moralno nazadovanje; odvrnjeni smo od preprostih naravnih kreposti, kot so skromnost, prijaznost, uslužnost,
- tehnični napredek ne koristi vsem družbenim skupinam enako; uvajanje strojev koristi npr.: lastnikom, škoduje pa delavcem,
- čim bolj naše delo poteka s stroji, tem bolj se moramo ponižati na raven stroja,
- z delitvijo dela se povečuje individualizem, porajajo se sebični interesi in vedno večje potrebe, zmanjšuje se družbena solidarnost.

Naloge za preverjanje znanja

1. Kakšne prepreke se po tvojem mnenju pojavljajo na tvoji razvojni poti? Poskušaj jih utemeljiti!

1.9 PRIMERJAVA RAZNOLIKOSTI LOKALNE SKUPNOSTI IN SVETOVNE DRUŽBE

Lokalne skupnosti pojmuje kot bolj ali manj zaključene enote, v katerih ima poseben pomen navezanost na ožji prostor. Svetovne pa so najširše prostorske skupnosti.

1.9.1 Lokalne skupnosti

(Rokočevič, 1994) jih šteje med posebne vrste družbenih skupin, saj se prostorski vidiki bivanja na nekem geografskem območju tesno povezujejo z družbenimi: družbeno organizacijo, urejanjem prostora, izvajanjem skupnih dejavnosti, zadovoljevanjem skupnih potreb, občutkom pripadnosti skupnosti, oblikovanjem skupnih norm, vrednot, običajev...

Večino svojih dejavnosti vsakodnevno izvajamo znotraj teh skupnosti. Iz teh razlogov so bistvenega pomena za naše življenje in preživetje. Za nas posameznike nastopajo kot primarne družbene skupine (vaška soseščina, kjer so odnosi in stiki intenzivni, izrazit družbeni nadzor) ali sekundarne družbene skupine (življenje v večjih skupnostih; mestne četrti, soseske, mesta, velemesta; – medsebojna odtujenost, anonimnost, formalni odnosi, formalni družbeni nadzor...). V sekundarnih družbenih skupinah zadovoljujemo le najsplošnejše vsakodnevne potrebe, ki so pogosto edine, preko katerih smo povezani s soljudmi v isti skupnosti.

V tradicionalnih družbah je bilo za lokalne skupnosti značilno, da so se ljudje intenzivneje povezovali glede na medsebojno prostorsko bližino. Večinoma je šlo za zaprte, večinoma majhne in samozadostne skupnosti.

V modernih družbah dejavnik prostorske bližine izgublja na pomenu, v ospredje stopa dejavniki: skupnih interesov, prepričanj in nazorov, pripadnosti različnim družbenim slojem in njim ustrezen življenjski stil, etnična in rasna sorodnost...

1.9.2 Svetovne družbe

Združujejo in povezujejo celotno človeštvo. (Strassoldo, 1990) pove da je svet danes tesno povezan zaradi različnih dejavnikov: ekoloških problemov, gospodarskega razvoja, znanstveno-tehnološkega napredka. Proces globalizacije na svetovnem nivoju je temeljni in najpomembnejši družbeni proces, ki bo v prihodnosti združil in povezal vse države in narode v enotno in univerzalno skupnost. Vendar ta proces ni enosmeren in neproblematičen. Na eni strani ga doživlja razmeroma majhen del človeštva, ki živi v gospodarsko in komunikacijsko razvitejšem delu sveta. Množice ljudi, ki živijo v t.i. tretjem svetu, tega procesa ne občutijo ali pa občutijo le njegove negativne plati. Poleg tega pa proces unifikacije povzroča intenzivne »obrambne mehanizme« številnih lokalnih, nacionalnih, regionalnih skupnosti, ki želijo ohraniti lastno kulturno in politično samostojnost.

1.9.3 Primerjava raznolikosti lokalne skupnosti in svetovne družbe

Mikro nivo lokalnih skupnosti in makro nivo svetovnih družb in njihove kompetence poglobljajo razlike med njimi.

Raznolikosti:

- lokalne in druge skupnosti se bodo prisiljene umakniti univerzalnemu razvoju in poenotenju,
- svetovna družba bo obvladovala in določala človekovo življenje in omogočala unifikacijo (poenotenje sveta),
- svetovni sodobni tokovi (predvsem splošni trendi gospodarskega razvoja...) delujejo v smeri premagovanja lokalnih, regionalnih, državnih, mednarodnih ovir, torej v smeri poenotenja,
- ohranjanje in krepitev manjših skupnosti, njihovih kultur, samosvojesti, politične neodvisnosti pa predstavlja »pravično rešitev« za razvoj svetovne družbe, a brez nasilnih teženj po centralizaciji in asimilaciji »manjših« in »šibkejših«.

1.9.4 Slabosti lokalnih skupnosti napram svetovnim

Dogajajo se spremembe, ki bistveno posegajo v naša življenja v lokalnih skupnostih. V primerjavi s svetovnimi skupnostmi postajamo deprivilegirana skupina potisnjena na obrobje in nemočna, da kakor koli izrazi svoje želje ter vpliva na odločitve.

Svetovne skupnosti imajo več možnosti razreševanja spodaj navedenih, aktualnih problemov, kot lokalne skupnosti:

- ekonomske spremembe: uvajanje mehanizirane proizvodnje in avtomatizacije, zmanjševanje števila delovnih mest....,
- ekološke spremembe: rušenje naravnega ravnovesja – izguba značilne flore in favne, onesnaževanje vode, zraka in zemlje....,
- družbene spremembe: de-populacija lokalnih in drugih skupnosti, spremembe v načinu življenja, tradicionalnih vrednot in norm, izgubljanje lokalnih identitet....,
- kulturne spremembe: propadanje značilne lokalne arhitekture, kulturnih znamenitosti, kulturne krajine nasploh, izgubljanje kulturne vitalnosti...

Razmislek

- Kaj ti predstavlja spodnje razmišljanje v primerjavi med lokalnimi skupnostmi in svetovnimi družbami?

Človek ima prirojeno težnjo, da razmišlja o središčih in jih išče v svojem telesu (srce), v možganih (hipofiza), v mišljenju (ego), v družbenem sistemu (kralj, ustava, predsednik...). Svoj življenjski svet gradi hierarhičen, s centri iz opeke in malte; njegov dom, glavni trg njegovega mesta, glavno mesto njegove pokrajine in države, jedro njegove civilizacije... Celo vesolje opazuje skozi centre. Zemlja kot središče vesolja po Aristotel-u in Ptolomej-u, Kopernik-ovem heliocentričnem sistemu širjenja vesolja z notranjimi (centralnimi) eksplozijami in še bog-om kot zadnjem končnem centralnem izvoru in začetku vsega fizičnega in metafizičnega.

Razmislek

- Ali je za Slovenijo smotno vključevanje v svetovne družbe?
- Katere so prednosti in katere pomanjkljivosti za Slovenijo ob tem vključevanju?
- Poskusi opredeliti probleme lokalne skupnosti, v kateri živiš, iz vidika pravičnejše (ustreznejše, učinkovitejše ...) ureditve lokalnega razvoja. Predlagaj morebitne rešitve!

Naloge za preverjanje znanja

1. Zakaj se strokovno zelo usposobljeni prebivalci Slovenije dokaj množično odločamo za beg iz Slovenije in vključevanje v mnoge svetovne družbe?
2. Kateri bi lahko bili socialni in psihološki motivi?
3. Opredeli, kakšna je lokalna skupnost, v kateri živiš?
4. Navedi nekaj izrazitih problemov lokalnega življenja in življenja svetovnih družb!
5. Ali so ti problemi značilni tudi za nas, Slovence? Katere od njih občutiš tudi ti? Utemelji svoje stališče!

1.10 KRITIKA OBSTOJEČE DRUŽBE

Moderne družbe so ustvarile nekatere probleme, ki v njihovem okviru najbrž niso rešljivi. S težnjo po nenehni rasti so ogrozile naravo in zavest o mejah rasti.

Nemški sociolog (Beck, 1999) govori o rizični družbi, ki jo zaznamujejo naslednje pomanjkljivosti:

- tehnološko – ekonomski razvoj sistematično ustvarja tveganja nepopravljivega uničenja

- vsega življenja na zemlji, vnaša negotovosti, nevarnosti,
- rizično postaja družbeno življenje na mikroravni,
- razumska podlaga izgublja značaj gotovosti in rutiniranosti, namesto tega stopa v ospredje negotovost,
- riziko in nevarnosti v znanosti, ob ciljih raziskovanja se odločamo o pogojih, pri katerih ne vemo vnaprej, kaj bo iz tega izšlo,
- družba je postala »laboratorij«, k čemur prispeva ekspanzivni in dinamični razvoj eksperimentalnih znanosti in velikih tehnologij; znanstveno tehnološke inovacije vedno bolj uporabljajo družbo in naravo v celoti kot polje svojega lastnega eksperimentiranja (razvoj jedrskih in vojaških tehnologij, ukvarjanje s človeku škodljivimi kemikalijami, uvajanje novih zdravil...),
- ekološka kriza kot porušeno ravnotežje med človekom (družbo) in naravo in kot nujna posledica nenehne industrijske rasti in usmerjenosti k takšni rasti,
- gospodarska recesija povzroča čedalje večje razlike med razvitimi in nerazvitimi deli sveta,
- hitre spremembe, ki rušijo stare norme in povzročajo delitev dela; ta poraja individualizem, sebične interese in vedno večje potrebe ljudi, kar zmanjšuje občutek odgovornosti in dolžnosti do drugih, kar je bistvo družbene solidarnosti.

Ekološka kriza

Gospodarsko razvite družbe svoje umazane tehnologije ne zavržejo in je ne nadomestijo s čistejšo. To naredijo šele takrat, ko jo lahko izvozijo v gospodarsko manj razvite predele sveta. Ti so z vidika razvitih velikokrat odlagališče strupenih in škodljivih izdelkov in odpadkov. Ko so v industrijskih državah omejili in tudi prepovedali uporabo nekaterih, zdravju in okolju, nevarnih pesticidov, so jih tovarnarji prodajali v nekatere dežele »tretjega sveta«. Vsakršno onesnaževanje se ne zaustavi na mejah držav, ampak ima globalne učinke. Obremenjevanju z odpadki se narava odzove z »maščevanjem«, z luknjami v ozonskem plašču, segrevanjem ozračja, umiranjem gozdov...

Slika 7: Obremenjevanje narave

Vir: www.arnes.si

Revne dežele niso udeležene ne pri produkciji ne pri delitvi svetovnega bogastva, sprejmejo pa ekološka tveganja, ki so posledica ustvarjanja tega bogastva.

Biolog in ekolog (Commoner, 1990) pravi, da je planet, na katerem živimo, razdeljen na dvoje: na severni polobli je večina moderne »tehnosfere« tovarn, mogočnih obratov, avtomobilov in drugih prometnih sredstev, petrokemične industrije in bogastva; na južni polobli živi večji del svetovnega prebivalstva, ki je povečini revno in izpostavljeno ekološkim tveganjem, ki jih večinoma niso povzročili sami.

Naloge za preverjanje znanja

1. Predstavi probleme (težave) modernih družb in razpravlaj o njih v skupinah!

1.11 POVZETEK

Enake možnosti nas vseh so pomemben del vsake družbe. Z njimi si gradimo svojo prihodnost – tako osebno kot družbeno. Vzpostavljanje mehanizmov, preko katerih postajamo aktivni pri odločanju in oblikovanju družbe in države enakih možnosti, je izjemnega pomena za razvoj sodobne družbe in tudi pričakovan globalni razvoj socialne države.

V socialni državi, kakršna je tudi naša, je odgovornost za blagostanje vseh, deljena med posameznika, skupnost in državo.

Država je socialna, če kot država prevzame in opravlja nalogo zagotavljanja osebne blaginje vsem svojim državljanom, kamor sodi tudi zagotavljanje enakih možnosti za razvoj vseh državljanov.

Njen koncept je, da je posameznik v skupnosti, utemeljen na petih vrednotah:

- svobodi (pravici do individualnih izborov),
- enakosti (pravic, možnosti, izbir in učinkov za vse),
- skupnosti (pripadnosti nečemu, kar presega zgolj skupek posameznikov),
- solidarnosti (nudenju pomoči drugim, tistim, ki so v stiski in to pomoč potrebujejo),
- individualnosti (spoštovanju posameznika, ki je več kot le delček skupnosti).

Po vseh opredelitvah in definicijah se torej lahko soočimo s tem, da navkljub vsemu le živimo v družbi neenakih možnosti. Praksa kaže, da se v delu na področju neenakosti pogosto srečamo z očitki, zakaj se neenakost toliko poudarja, zakaj toliko izobraževanj o načinih ukrepanja zoper njo. Čemu vse plakatne in druge akcije, saj to vendar sploh ne bi smel biti tako velik problem! Navkljub vsemu pa ostaja dejstvo, da je sodobna družba, družba neenakih možnosti, ki so pogosto skrite. Prizadeti običajno nismo dovolj ozaveščeni, svojega neenakega položaja mogoče ne prepoznamo, ga opravičujemo ali pa ga razumemo kot povsem običajno in splošno sprejetega stanja. Ob tem pa se celo ne zavedamo dejstva, da z molkom in opravičevanjem neenakega ravnanja družbe in posameznikov napram nam, pomagamo vzdrževati stanje, ki se zdi okolju sprejemljivo. To izkazuje našo pasivnost pri oblikovanju družbe in države enakih možnosti.

2 OBSTOJEČI DRUŽBENI POJAVI V VSAKDANJEM ŽIVLJENJU IN LOKALNEM OKOLJU

Ljudje se med seboj razlikujemo po mnogih lastnostih. Pogosto je te razlike težko določiti, kdaj je nekdo še mlad in kdaj star, kdaj je odrasel in kdaj še otrok, kdo je lep in kdo ne. Razlike so stvar osebnega okusa, odločitev in ne ravno nekih objektivnih kriterijev. Te razlike različno vplivajo na naša življenja. Za nekoga izmed nas je mogoče pomembno samo, kakšne barve oči ima naša izbrana oseba, za nekoga drugega njen fizični izgled, intelektualno delovanje... Razlike med nami imajo različen vpliv na naš položaj v družbi in na strukturo družbe. Govorimo o družbeni neenakosti.

Le-ta obstaja še iz obdobja enostavnih družb. Takrat so se delile dejavnosti in funkcije navadno po starosti in spolu. Delitev dela in funkcij pa v vsaki družbi pomeni, da imamo različne vloge in različen status.

Razlikovanje v družbi se pojavlja zato, ker znotraj družbe opravljamo različne dejavnosti in imamo različne funkcije in iz teh razlogov tudi različne družbene statuse. Družbena neenakost torej pomeni, da obstajajo družbeno pogojene neenakosti, nadalje pa predstavlja osnovo, na kateri se oblikuje družbena slojevitost.

Primer

Tine je temnopolti dvanajstletnik, ki živi z mamo samohranilko bele polti v revnejši mestni četrti. Mama gara cele dneve in noči, da lahko Tinetu plačuje šolo, ki jo obiskujejo otroci bogatejših staršev. Sinu želi omogočiti svetlejšo prihodnost, kot čaka njo. Zato ga zelo spodbuja k učenju, ker verjame, da si bo Tine z izobrazbo na tej šoli priboril mesto, ki mu zaradi njegovega truda pripada. A niti sluti ne, kakšno je odraščanje njenega sina, odkar obiskuje to šolo. Njegovi sošolci in sošolke so mnenja, da Tine ne sodi mednje in ga želijo z različnimi oblikami ustrahovanja prisiliti, da jih zapusti in pristane v šoli, med sebi enakimi. Skoraj ne mine dan, ko je preganjan, ozmerjan, doživi fizični napad in različne rasistične opazke, norčevanje, opravljanje, poškodovanje svojih šolskih potrebščin... Nima prijateljev, nihče se noče družiti z njim. A zaradi mame vztraja in je učno zelo uspešen. Ne obrača se po pomoč k učiteljem in svetovalcem, ker se boji, da bo mama izvedela in jo bo s tem hudo prizadel. Zastrafevanje sošolcev pa je preseglo vse meje, ko so se Tineta lotili trije sošolci z izsiljevanjem denarja. Znašel se je v nemogočem položaju, denarja ni imel od kje vzeti, nikomur ni upal povedati. Ker se je vse skupaj stopnjevalo in so mu sošolci postavili ultimati, se je spomnil, da ima mama prihranke in da mogoče ne bo opazila, če jih bo del izmaknil. To je tudi storil. Zadeva ne bi prišla na dan, če ne bi učitelj slučajno opazil njegove predaje denarja sošolcem. Sledilo je zasliševanje, od kje mu toliko denarja. Na koncu je popustil in povedal učitelju, kaj se mu dogaja. Učitelj je poklical Tinetovo mamo in ji vse razložil. Bilo ji je zelo hudo, ne zaradi denarja, temveč, ker je moral Tine vse to toliko let prenašati. Prešolala ga je na šolo, ki je ustrezala njenemu statusu. Tine je na tej šoli srečen, ima veliko prijateljev in dobro mu gre.

Razmislek

- Razmišljaj o tem, zakaj družba dopušča, da obstajajo med nami Tineti in njegovi sošolci?
- Kaj misliš, kaj se je v resnici dogajalo v zgornjem dogodku iz resničnega življenja? Meniš, da bi Tine, ne glede na položaj mame, moral komu povedati? Kakšen se ti zdi Tine, kakšna njegova mama, sošolci, učitelji in svetovalci v njegovi prvotni šoli?
- Če bi bil na Tinetovem mestu, kako bi ravnal ti? Kaj pa, če bi bil v vlogi njegove mame!
- Kaj meniš, da bi lahko družba storila za Tineta, njegove sošolce, učitelje?
- Razmisli o tem, v kakšnem položaju so učitelji na Tinetovi prvotni šoli! Koliko moči imajo, da sploh ukrepajo in ali so sploh obveščeni o tem, kaj se dogaja! Je njihova dolžnost, da opazijo in pomagajo šibkejšim?
- Dejstvo je, da družbeno močnejši hočejo moč. Včasih so ljubosumni na druge, ker so od njih močnejši samo po bogastvu in statusu, ne pa tudi po drugih dobrinah življenja. Takšni so iz najrazličnejših vzrokov. Razmišljaj o tem, kakšni so lahko ti vzroki in ali je, po tvojem mnenju, družbena slojevitost upravičena?
- Znano je in mnoge raziskave to dokazujejo, da je strah najnevarnejšo čustvo, ker pušča najhujše posledice za telo in osebnost nas, ki ga doživljamo. Ali meniš, da družbeno močnejši, tisti v višjih slojih, za svoje orožje uporabljajo strah, silo, da bi s tem vplivali na druge in tako dosegli svoj cilj: upravičili svoj položaj in ga prikazali kot pravičnega? Razmišljaj o tem!

V čem boste z osvojitvijo znanja tega poglavja bogatejši in bližje strokovnemu naslovu?

- Razumeli boste obstoječe družbene pojave v vsakdanjem življenju, lokalnem okolju in splošne predpostavke delovanja in razslojenosti družbe,
- znali primerjati različne pojave v družbi in vzpostavljati ustvarjalen odnos do različnih oblik družbene razslojenosti,
- spoznali pozitivne in negativne vidike razslojenosti družbe.

Kako vam bo znanje tega poglavja pomagalo v praksi?

Naučili se boste tega, kar je najpomembnejše, kako primerjati podrobnosti posledic, glede na razlike v družbeni slojevitosti.

Naloge za preverjanje znanja

1. V čem vse se ljudje razlikujemo med seboj?
2. Kaj meniš, na kaj vse lahko vplivajo razlike med nami?
3. Ali se sprašuješ, iz katerih razlogov se pravzaprav razlikujemo?

2.1 SOCIOLOŠKE PREDPOSTAVKE DELOVANJA IN RAZSLOJENOSTI DRUŽBE

Ne glede na to, katero sociološko teorijo in metode za njeno proučevanje sprejmemo in kakšen pomen pripisujemo razslojenosti družbe, je dejstvo, da je družbena slojevitost zelo kompleksen pojav, ki ga je težko razumeti in preučevati. Večina sociologov meni, da je koncept razreda najboljša podlaga za proučevanje družbene slojevitosti. Težko je določiti kriterije, po katerih mi posamezniki spadamo v ta ali oni družbeni sloj.

V sociološkem smislu uporabljamo za proučevanje družbene slojevitosti tri metode:

- subjektivno,
- reputacijsko,
- objektivno.

V sociologiji obstajajo teorije, ki poskušajo odgovoriti na različna vprašanja v povezavi z družbeno slojevitostjo:

- kaj je njen vzrok,
- kaj jo ohranja,
- ali je upravičena ali ne ...

2.1.1 Metode, s katerimi proučujemo družbeno slojevitost

- Subjektivna metoda

Pri tej metodi se sprašujemo, s katerim statusom v družbi se lahko identificiramo. Sami sebe, na podlagi lastnih izkušenj, uvrščamo v nek določen družbeni sloj. To poimenujemo kot samouvrstilno metodo. Subjektivna metoda temelji na prepričanju, da je naša uvrstitev sebe ali našega okolja v nek družbeni sloj družbena kategorija. Vanjo se uvrščamo glede na skupne lastnosti, za katere smo prepričani, da nas povezujejo z drugimi. Omogoča našo lastno oceno, za katero ni nujno, da se sklada s prepričanju našega ožjega in širšega družbenega okolja, s prepričanju in odkritji raziskovalcev.

- Reputacijska metoda (metoda ugleda, priznanja)

Po tej metodi v neke statute in sloje uvrščamo druge. Je bolj primerna za proučevanje družbenega razlikovanja v majhnih skupinah, ki zahtevajo poznavanje drugih. Temelji na prepričanju, da je sloj družbena skupina, v kateri imamo občutek skupnosti, skupne pripadnosti. Smo medsebojno povezani v stabilen vzorec povezav.

- Objektivna metoda

Temelji na kriterijih, ki so merljivi, ne pomeni pa, da so popolnoma nepristranski. Običajni kriteriji so dohodek, poklic, izobrazba. Te podatke je razmeroma lahko pridobiti, ker jih zbirajo različne uradne institucije. Da se pa ugotavljati tudi različne korelacije, ki so vezane na sloj, status (dolžina življenja, zdravstveno stanje, duševne bolezni, šolanje otrok...).

2.1.2 Teorije o družbeni slojevitosti

Teorije poskušajo odgovoriti na različna vprašanja:

- kaj je vzrok družbene slojevitosti,
- kaj družbeno slojevitost ohranja,
- je upravičena ali ni.

Delimo jih v več skupin:

- funkcionalistične teorije, ki izhajajo iz konservativnih (nazadnjaških) predpostavk in zagovarjajo obstoječo družbeno ureditev,
- konfliktne teorije, ki izhajajo iz radikalnih (spremenljivih, sodobnih, prilagodljivih času), predpostavk in v družbeni slojevitosti vidijo mehanizem izkoriščanja,

- sodobne teorije, ki izhajajo iz prepričanja, da v vsaki družbi obstajajo konflikti, ki vodijo v spreminjanje družbe.

2.1.2.1 Funkcionalistične teorije

Imenujejo se funkcionalistične, ker poskušajo družbeno slojevitost razložiti v sklopu širšega, povezovalnega delovanja družbe. Predstavlja naj bi motivacijo za ljudi v smislu, da si pridobijo kvalifikacije, licence, znanje, kar je potrebno za opravljanje določenih nalog in vse nas usmerjala v smeri, da v medsebojni konkurenci zmagajo najboljši, najbolj nadarjeni, inteligentni... Posebej jih zanima funkcija (naloge z namenom) družbene slojevitosti v povezavi z drugimi deli družbe. Te teorije razlagajo, kako družbena slojevitost vpliva na ohranjanje stabilnosti družbe. Stabilnost družbe naj bi bila pogoj za njen razvoj in ohranitev.

Funkcionalisti so prepričani, da obstajajo neki splošni pogoji, ki jih namerava izpolniti vsaka družba:

- razporeditev nas vseh v družbeni zgradbi na takšen način, da bodo opravljene vse, za družbo, pomembne vloge in to na družbeno koristen način,
- razporeditev različnih nagrad za različne vloge; družbeno najbolj pomembne položaje zasedajo najbolj sposobni ljudje z najvišjimi nagradami.

Družbena slojevitost je po mnenju predstavnikov teh teorij nujna in univerzalna. Vse družbe morajo zagotoviti razvrščanje in motiviranje ljudi za različne vloge, različne nagrade.

http://baza.svarog.org/sociologija/socioloske_teorije/funkcionalizem.php

Kritični sociologi menijo, da:

- ni objektivnih kriterijev za ocenjevanje pomembnosti položajev, s tem je težko dokazati, kdo je za družbo bolj pomemben, sposoben ...
- je motivacija zelo sporna, zlasti v zaprtih sistemih družbene slojevitosti, ne glede na svoje sposobnosti in trud ne zmoremo doseči pomembnih in vplivnih položajev,
- tudi v odprtih sistemih družbena slojevitost deluje prej kot ovira in ne motivacijski dejavnik; startni položaj, v katerem se rodimo, ima pomembno vlogo v našem napredovanju za doseganje visoko nagrajenih in pomembnih položajev,
- se zanemarija moč, ki jo imajo tisti na visokih položajih (ovira se pristop novih talentov); iz teh razlogov je prav tako vprašljiva povezovalna moč družbene slojevitosti (nižji sloji pridobijo občutek izključenosti iz družbe, kar vodi v konflikte),
- se je potrebno vprašati, za koga je družbena slojevitost funkcionalna; za vso družbo ali samo za določene sloje.

2.1.2.2 Konfliktne teorije

V družbeni slojevitosti vidijo vzrok za konflikte. Družbeno slojevitost obravnavajo kot skupine, ki so nosilke različnih interesov, kar vodi v konflikte.

Teorije temeljijo na različnih ureditvah družbe, ki naj bi bile odločilne za oblikovanje slojev:

- ekonomskem – razredi; posamezne razredi imajo podobno tržno razmišljanje in prakso in

s tem pridobivajo podobne ekonomske nagrade (imajo podobne pogoje življenja in življenjske izkušnje),

- statusnem - statusne skupine, ki so določene s količino družbenega prestiža, ki je nadalje neenakomerno porazdeljen (različne skupine imajo večji ali manjši prestiž, ker družba pripisuje različno stopnjo prestiža različnim poklicem, verskim, etničnim skupinam...),
- političnem - stranke, ki določajo, kako je razporejena moč v družbi; stranke imajo skupne interese in cilje in si poskušajo pridobiti čim večjo družbeno moč.

2.1.2.3 Sodobne teorije

Izhajajo iz prepričanja, da v vsaki družbi obstajajo konflikti, ki vodijo v spreminjanje družbe. Z nastajanjem delniških družb se spreminja vpliv privatne lastnine, delavski sloj postaja vedno bolj raznovrsten, tako glede plač kot ugleda. Nastaja neenaka distribucija, ki je vzrok družbene slojevitosti. Tisti, ki imajo večjo moč, si zagotavljajo večje bogastvo in ugled. Čedalje bolj tekmujejo med sabo in čedalje manj nastopamo kot pripadniki posameznih slojev.

Bistvenega pomena za te teorije so odnosi med:

- vladajočimi in podrejenimi sloji,
- tistimi, ki upravljajo in nadzirajo in tistimi, ki izvršujejo.

Sistem družbene slojevitosti v sodobni družbi postaja čedalje bolj odprt, ker se tudi družba čedalje hitreje razvija. Naš standard se neprestano zvišuje, izobrazbena struktura izboljšuje z množičnim izobraževanjem in novimi tehnologijami.

V grobem v sodobni družbi govorimo o treh družbenih slojih v odvisnosti od ekonomske moči, položaja na trgu (določa ga zakon ponudbe in povpraševanja po posameznih poklicih oziroma veščinah):

- višjem (vodilni delavci in politični funkcionarji),
- srednjem (obrniki, uslužbenci, strokovnjaki),
- nižjem (kmetje in nižji delavci).

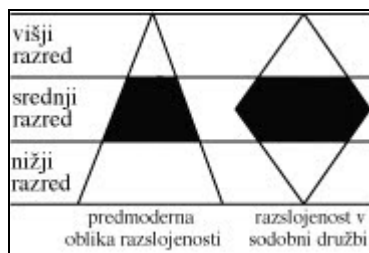
Znotraj nižjega statusnega sloja obstaja visoka statusna usklajenost, v srednjem pomembna statusna neusklajenost, znotraj višjega pa statusna usklajenost glede vpliva, izobrazbe in ekonomskega položaja.

Zaradi skokovitega razvoja vedno več nižjega sloja vstopa v srednji sloj. Predstavniki obeh slojev se vedno bolj izenačujejo po dohodku, vrednotah, stališčih, stilu življenja, s čimer pa se spreminja tudi oblika slojevitosti.

Piramidna oblika slojevitosti, v kateri največjo skupino tvori delavski sloj, se spreminja v deltoidno obliko, kjer največji del prebivalstva tvori srednji sloj, višji in delavski pa tvorita manjšina.

<http://sl.wikipedia.org/wiki/Sociolog>

Slika 8: Razslojenost v različnih družbah

Vir: Lasten, prirejeno po Siegel, 2002

Čeprav se sloji prepletajo, med njimi razlike še vedno ostajajo na različnih življenjskih področjih:

- zdravstvenem (večja kvaliteta življenja podaljšuje dolgot življenja, zmanjšuje smrtnost otrok, število nesreč, kroničnih bolezni...)
- izobraževalnem, možnostih napredovanja v poklicni, dohodkovni karieri, osebni in poklicni rasti,
- možnostih pridobivanja dodatnih ugodnosti (izbire dopusta, možnostih pridobitve službenega avtomobila...),
- možnostih pridobivanja tistega, kar je v družbi najbolj zaželeno in cenjeno,
- vrednostnem, stališčnem (eni delo jemljejo kot instrumentalno in v njem ne iščejo zadovoljstva, drugi iščejo izzive, napredovanje...),
- vzgojnem (eni otroke zelo usmerjajo v disciplino in orientacijo na zanesljive poklice, drugi so bolj strpni in osveščeni ..., kar lahko nadalje pogojuje odnos otrok do življenja nasploh).

Razmislek

Nekdo je prišel nekega dne ves razburjen k modremu Sokratu.

»Poslušaj, moram ti povedati, kako je tvoj prijatelj...«

»Počakaj!« ga je prekinil filozof. »Si to, kar mi nameravaš povedati, precdil skozi tri cedila?«

»Tri cedila? Se začudi prišlec.

»Da moj prijatelj, tri cedila. Prvo je cedilo RESNICE. Si preveril, če je to, kar hočeš povedati, resnično?«

»Nisem, slišal sem, da ljudje govorijo o tem ...«

»Dobro moj prijatelj. Gotovo si to precdil skozi drugo cedilo – cedilo DOBROTE. Je kaj dobrega v tem, kar mi želiš povedati, čeprav je gotovo vse resnično?«

»Ne« odgovori človek že precej v zadregi. »Ni govora o čem dobrem. Ravno nasprotno ...

»HM« ga modrec ponovno prekine. Poskušajmo še s tretjim cedilom. Je to vsaj KORISTNO, kar bi mi rad povedal?«

»No, ni ravno koristno ...«

»V redu«, reče Sokrat. »Če to, kar hočeš povedati, ni resnično, niti ni dobro niti koristno, vse skupaj lepo pozabi in si ne beli las zaradi tega, ker si jih jaz ne!«

<http://www.edusatis.si/preprostost/sokrat-tri-cedila>,

<http://www.akademija-zivljenja.si/>

Naloge za preverjanje znanja

1. Poskušaj ugotoviti, kateri metodi, ki nam omogoča proučevanje družbene slojevitosti, bi prepustil zgornjo zgodbo.
2. S pomočjo teorij poišči argumente za ali proti trditvi, da je naš položaj v družbi odvisen od naših sposobnosti!
3. Kaj meniš o trditvi, da moramo spremeniti vrednote, da lahko izstopimo iz enega in vstopimo v drug družbeni sloj?
4. Družbena slojevitost vnaša v naše življenje samo spore in težave. Ali soglašas s to trditvijo? Podpri jo z argumenti ali jo ovrzi!

2.2 ANALIZA RAZSLOJENOSTI DRUŽBE

V družbene sloje smo razvrščeni po hierarhičnih razmerjih (na osnovi bogastva, moči, ugleda...).

2.2.1 Definicija družbene slojevitosti

Predstavlja družbeno strukturirano obliko družbene neenakosti, ki je povezana z oblikovanjem družbenih skupin – slojev. Slojevitost je trajna in stabilna oblika, v kateri obstaja sistem idej.

Zakaj vključuje sistem idej?

- Da jo te ideje pojasnjujejo in opravičujejo.
- Pripadnike različnih slojev prepričuje v pravičnost in legitimnost sistema (je sprejemljiv in upravičen za večino nas vseh).

Ponavadi razvijajo sistem idej bolj vplivni ljudje z namenom preprečevanja nepravilnosti, ki vnašajo v družbo spore in nestabilnosti. Pripadnike drugih slojev pa z različnimi sistemi idej (npr.: božja volja, pravične nagrade za intelektualno bolj razvito delo...) prepričujejo v to, da je njihovo morebitno bogastvo, družbeni ugled ... upravičeno, zaslužno.

Zakaj trajna in stabilna?

- Obnavljajo in ohranjajo jo sistemi.
- Družbeni položaji se pogosto prenašajo iz roda v rod.

Sistemi se med seboj razlikujejo po tem, koliko možnosti obstaja, da izstopimo iz določenega sloja in vstopimo v drugega. Poznamo odprte sisteme, ki nam omogočajo lahek izstop in

vstop v drug sistem. Nasprotje pa so zaprti sistemi, ki izstopa in vstopa praviloma ne omogočajo. V zaprtem sistemu si svoj položaj pridobimo v glavnem z rojstvom (pravimo, da nam je status pripisan), v odprtem pa si ga pridobimo s svojimi sposobnostmi (pridobljen status).

Zakaj strukturirana?

- Družbeno razvrščanje ni prepuščeno naključju.
- Odvija se po doslednem institucionaliziranem sistemu. V družbi obstajajo institucije, ki skrbijo za to, da bo hierarhično razmerje slojev vedno razporejeno na točno določen način. Mi, pripadniki istega sloja, pa razvijamo skupno identiteto, interese, imamo podoben način življenja. Naš položaj kot posameznika je odvisen od tega, kateremu sloju pripadamo.

Razmislek

- Razmišljaj o tem, kako ti in ljudje iz tvojega ožjega in širšega okolja izražate pripadnost določenemu sloju. Kateremu družbenemu sloju pripadaš sam.
- V skupinah s po tremi udeleženci razpravljajte o primerih različnega vedenja drug do drugega glede na oceno, kakšen položaj ima posameznik v družbi.
- Z oceno ena do deset oceni ugled, ki ga ti pripisuješ naslednjim poklicem: menedžer, računalničar, novinar, minister, poslanec, župan, natak, pek, mehanik, čistilka, vzgojitelj predšolskih otrok, osnovnošolski učitelj. V skupinah s tremi udeleženci primerjajte odgovore med sabo. Razmišljajte o tem, kakšne kriterije ste uporabili pri razvrščanju!
- Odgovore poveži s sociološkimi predpostavkami delovanja in razslojenosti družbe.

Naloge za preverjanje znanja

1. Navedi situacije, za katere meniš, da ti okolje izraža manj spoštovanja, kot ti pripada glede na tvoj položaj v družbi!
2. Kaj bi v slojevitosti družbe, v kateri živiš, spremenil, če bi imel to moč?
3. Poišči razloge za ali proti trditvi, da je položaj posameznika odvisen od njegovih sposobnosti!
4. Meniš, da smo upravičeni do tega, da si položaj pridobimo avtomatično, z rojstvom in ne s svojim lastnim trdom in sposobnostmi. Utemelji svoje razmišljanje!

www.razgledi.net/.../nemce-in-avstrijce-vse-bolj-skrbi-razslojevanje-druzbe/
[www.mladina.si/tednik/.../prihodnost-je-lahko-boljsa - za vse](http://www.mladina.si/tednik/.../prihodnost-je-lahko-boljsa--za-vse)

2.3 POZITIVNI IN NEGATIVNI VIDIKI RAZSLOJENOSTI DRUŽBE

Vse sodobne družbe so vertikalno razvrščene na višje, nižje in srednje sloje na podlagi delitve dela in organizacijo družbe. Vpliva pa na oblike slojevitosti tudi tradicija: družbena in kulturna dediščina. Iz tega pa nadalje izhajajo pozitivni in negativni vidiki družbenega razslojevanja..

2.3.1 Pozitivni vidiki razslojenosti družbe

Družbena slojevitost ima pozitivne učinke.

- Sloji so načeloma odprti. Glede na pravno enakost naj bi bil dostop do vseh položajev v družbi teoretično mogoč za nas vse in na enak način.
- Izobrazbena in družbena piramida nimata več tako ostrega in ozkega vrha kot nekoč, kar omogoča lažje in hitreje prehode iz enega v drugi sloj. Za sodobno družbeno slojevitost je značilno, da je najbolj odprta. Omogoča naše premikanje znotraj posameznega družbenega sloja ali med različnimi družbenimi sloji – omogoča nam mobilnost.
- S prehodi med sloji se večja reprodukcija družbenih položajev, poleg materialnega premoženja stopajo v ospredje še drugi pomembni mehanizmi: kulturni kapital, jezikovni in drugi kulturni dejavniki. Z množičnim izobraževanjem se razširjajo in pridobivajo na kvaliteti in kvantiteti.
- Lastnosti, s pomočjo katerih se uvrščamo in prehajamo iz enega sloja v drugega, se seštevajo: poklic, izobrazba, premoženje, svetovni nazor in njegove sestavine (vrednostne orientacije).
- Z njeno pomočjo obstaja nek red in hierarhija v družbi, ki jo določajo pomembne dimenzije kot: ekonomsko stanje, ugled, moč. Le-te se med sabo povezujejo. Za posamezen status so navadno vse tri dimenzije na istem nivoju. S pomočjo teh dimenzij se razvrščamo med sabo.

2.3.2 Negativni vidiki razslojenosti družbe

Vsak družbeni pojav ima dobre in slabe učinke. Učinki so lahko tudi negativni.

- Obstaja neskladje med določenimi razsežnostmi družbene slojevitosti. Npr.: ekonomsko, politično. Ljudje se razlikujemo po premoženju, kar še ni dovolj, da dojamemo sestavo družbe. Prav je, da upoštevamo vsaj še politično slojevitost, ki se nanaša na različne količine družbene moči in vpliva nas posameznikov, do izraza prihaja v političnih strankah. Pomembne so tudi razlike glede na ugled in čast, ki jo družba pripisuje nam, posameznikom.
- Načeloma so sloji odprti. V stvarnosti ponavadi ni tako, saj si družina kot osnovna enota družbe prizadeva proizvajati družbeni položaj svojih članov. Tako določene družine močno pridobivajo na moči, premoženju in ugledu. Ustvarjajo se lahko t.i. elitne družine, ki so večvredne in močne. Od ostalega dela družbe se razlikujejo po svojih kulturnih in družbenih sposobnostih.
- Prav je, da imamo oblikovane določene dimenzije, ki določajo družbeno slojevitost. Navkljub vsemu pa sloj ni zgolj statistična kategorija. V vsakodnevem življenju naš status določajo tudi mnoge druge stvari (npr.: status bogatih »povzpetnikov«). Problemi nastajajo tudi pri določanju ranga poklica, ki je ob vseh naštetih dimenzijah opredeljen tudi kulturno in subjektivno.
- Uvrščanje nas posameznikov v neki družbeni sloj je lahko izraz položaja, ki nam ga pripisujejo ljudje iz našega ožjega ali širšega družbenega okolja. Lahko je tudi odraz njihove napačne presoje.

- Dno družbene slojevitosti, ki ga imenujemo revščina, predstavlja pomemben družbeni problem, še posebej zaradi tega, ker ni preprosto določiti, kdo je reven in kdo ne, kaj je temu vzrok in kako ta problem rešiti.

www.dnevnik.si/novice/aktualne_zgodbe/337827

2.3.3 Prednosti razslojenosti družbe kot take

Zgoraj smo našli pozitivne in negativne vidike razslojenosti družbe z vidika posameznika. Smiselno pa je tudi, da skušamo učinke razslojenosti gledati skozi družbo samo.

Z razslojenostjo družba na eni strani ustvarja razlike, na drugi pa zagotavlja celovitost razlik med nami in naše medsebojno dopolnjevanje. Omogoča nam, da v procesu ustvarjanja in delitve materialnih in duhovnih dobrin ravnamo v skladu s svojimi možnostmi in sposobnostmi ustvarjanja, v naši različni udeležbi v dohodku, v različnih oblikah in obsegu premoženja, možnostih in načinih zadovoljevanja naših potreb ter v našem različnem družbenem položaju. Na takšen način družba z razslojevanjem »vrti svoje lastno kolo napredka«, k čemur zelo pripomore sama konkurenčnost, ki jo z zgornjim postopanjem ustvarja med nami.

Kje se kaže pomoč razslojevanja v »vrtenju njenega kolesa napredka«?

- Z delitvijo dela ustvarja različen položaj posameznih dejavnosti v procesih celotne reprodukcije.
- Dopušča pestrost fizičnih in psihičnih lastnosti članom in njihovo medsebojno dopolnjevanje.
- Oblikuje dejavnike, ki določajo nosilce gospodarjenja in s tem razpolagajo s pogoji, sredstvi in rezultati dela ter vplivajo na razporeditev moči odločanja.
- Ustvarja različne možnosti posameznim kategorijam prebivalstva pri porabi dobrin, ki se financirajo iz različnih virov, predvsem državnih.
- Ob svoji, družbeni lastnini razvija tudi zasebno in sisteme njihovega delovanja, ter sisteme vrednot in sankcij.
- Skrbi za stalno in ugodno udeležbo v delitvi svojih dobrin in moči.

Naloge za preverjanje znanja

1. V čem vidiš prednosti razslojenosti z vidika družbe in vidika tebe kot posameznika?
2. Kaj po tvojem mnenju predstavlja razslojevanje družbe? Na kratko obrazloži.

2.4 VZPOSTAVLJANJE KONSTRUKTIVNEGA ODNOSA DO RAZLIČNIH POJAVNIH OBLIK RAZSLOJENOSTI DRUŽBE

Mnogi znanstveniki so se ukvarjali s problemom kriterijev za razporejanje nas posameznikov v posamezne družbene sloje. En del jih je mnenja, da je mogoče oblikovati trdna merila, drug da ne.

Nekako najlažje bi bilo določiti kriterije pri najnižjem sloju, ker bi jih lahko vezali na določitev minimalnih potreb, ki morajo biti zadovoljene za obstanek, oziroma na določitev dohodka, ki je potreben za zadovoljitev teh potreb (hrana, stanovanje, zdravstvo...). Pa vendarle so tukaj še kulturne potrebe (po izobraževanju, varnosti, prostem času, zabavi...), ki so prav tako nujne za preživetje.

Težko je določiti dimenzije, ki bi bile temeljne za naše razvrščanje v sloje v vseh družbah. Naše potrebe, izkazovanje našega statusa, premoženja varira, tako znotraj družbe, kot med družbami (npr.: naše prehrabne potrebe se spreminjajo v odvisnosti od naše osveščenosti, poklica; stanovanja in obleke, od podnebja; načina zabave, od obdobja, v katerem se nahajamo, od družbe do družbe...).

Dejstvo je, da družbena slojevitost izhaja iz tržne situacije. Naš položaj in vključenost v posamezen družbeni sloj je odvisen od naše moči, ki nam omogoča, da vplivamo na delovanje trga v svojo korist. Če ostajamo zunaj organiziranih oblik druženja (političnih strank, raznih organizacij...), nam je ta moč odvzeta. Brez ekonomske moči ne moremo uveljaviti ekonomskih sankcij, s katerimi bi lahko uveljavili svoje interese. Preprosto ostanemo na robu družbe, v marginalnih družbenih skupinah. Te se vrtijo v začaranem krogu, saj svojih interesov niti ne izražajo, srečujejo se z negativno zaznamovanostjo, ki jo uspešno ohranjajo vse družbe.

Danes poznamo več pojavnih oblik mobilne družbene slojevitosti:

- horizontalno: zgodi se sprememba, ki ne pomeni prehoda v višji ali nižji družbeni sloj (npr.: trgovec postane cvetličar...),
- vertikalno: zgodi se sprememba, ko napredujemo v višji družbeni položaj ali zdrsnemo v nižjega (iz prodajalca napredujemo v poslovodjo, iz direktorja lastnega podjetja, ki gre v stečaj, nazadujemo v uradnika v neki državni instituciji...),
- intergeneracijsko: dogajajo se nam spremembe iz enega v drug sloj v času izgrajevanja lastne kariere (zvišamo svoj nivo izobrazbe, si pridobimo določene certifikate...),
- intrageneracijsko: iz enega v drugi sloj preidemo glede na spremembo statusa naših staršev.

Te vrste sprememb so za družbo zelo pomembne. Če se ne bi dogajale, bi morala družba vsem svojim članom, sama po sebi, zagotoviti enake možnosti prehodov v različne sloje glede na naše sposobnosti. Za naš vzpon je zelo pomembno izhodišče, ki ga imamo in iz katerega začenjamo. Nižja kot je izhodiščna točka, višje se moramo vzpenjati in manj verjetno je, da bomo dosegli najvišji nivo.

Močno povezavo med statusom otrok in starši, znanstveniki najdejo pri najvišjih slojih. Vpliv statusa staršev na otroke ni neposreden, ponavadi poteka preko šolanja (dolžino šolanja in prizadevanji v zvezi z njim).

Zaradi gospodarskega nazadovanja so se tržne možnosti enim slojem zelo zvišale, drugim pa zelo poslabšale. Vse to se kaže v našem ugledu, kot tudi v dohodkih. Na eni strani delo določenih slojev, predvsem nižjih in nižjih srednjih, postaja čedalje bolj rutinsko, razdeljeno na preproste operacije, podrejene razviti tehnologiji in avtoritetam, ki nadzirajo in koordinirajo delo (npr.: delo trgovca v trgovini z živili se je spremenilo v evidentiranje blaga v računalniško evidenco in vrnitev drobiža, ki ga ta računalnik odčita). Preko rutinskega dela se izgublja stik z ljudmi, pojavlja se odsotnost nasvetov, niso več potrebne določene

sposobnosti (npr.: hitro računanje, vodenje evidence...), tudi poznavanje proizvodov in storitev, ki se prodajajo, je skoraj nepotrebno. Izgublja se tudi motivacija za delo. Opravljanje dela za te sloje postaja zgolj pot za pridobivanja sredstev za preživetje.

Na drugi strani pa višji sloji uživajo močan ugled v družbi in si zagotavljajo zelo visoke nagrade (intelektualni in drugi profesionalni poklici). Visoke nagrade so povezane s profesionalizacijo teh poklicev, ki omogočajo nadziranje tržne situacije. V bistvu gre samo za strategijo, ki si jo ti poklici prisvajajo za izboljšanje svojega položaja na tržišču.

Omogočeno jim je nadziranje:

- ponudbe (s kontrolo izobraževanja in pridobivanja kvalifikacij, potrebnih za določen poklic),
- delovanja in vedenja članov posameznih družbenih slojev (uveljavljajo skupinske interese, hkrati pa vzdržujejo prestiž in preprečujejo javni nadzor nad svojim delom),
- trga z zakoni in predpisi, ki odredijo, kaj lahko opravljajo samo člani njihovega sloja, hkrati pa nadzirajo konkurenčne skupine (npr.: zdravijo lahko samo zdravniki, ne pa tudi alternativne veje, pravne nasvete smejo dajati samo pravniki ...).

Navkljub vsemu pa se kaže, da že tudi nižji višji sloj zadeva gospodarska kriza. Mnoga zelo dobro plačana dela se nadomeščajo s slabo plačanimi. Celo mogočne multinacionalke, da ne govorimo o mnogih dobro stoječih podjetjih, gredo v stečaj. Najvišjih družbenih slojev se, zaradi močnega podkupovanja in povezanosti, ti problemi tako drastično ne dotikajo. Dejstvo pa je, da vode gospodarskega nazadovanja vdirajo tudi k njim.

http://www.mladina.si/tednik/201105/resitelji_resevalci_resilci

Razmislek

Izjave otrok in mladostnikov:

Nina: »Kadar je moja mama jezna, me pretepe, čeprav ne naredim ničesar. Ko se poskušam pogovoriti z njo, vedno toži, da je preutrujena in zaradi tega živčna.«

Ana: »Zjutraj se mi ne da vstati, ker sem vedno zelo zaspana. Rada bi, da moja mami ostane doma in lahko spim dalje. A mami me prepričuje, da tudi, če bi ostala doma, je prav, da grem jaz v šolo!«

Dejan: »Zelo rad se igram supermana. Ni mi pa všeč, ker sem potem potolčen in me vse boli. Očka in mami me ščitita, kadar sem nepreviden!«

Peter: »Kadar sva z očetom sama, se me hoče dotikati na samem po različnih delih telesa in mi govori, naj ne povem nikomur, češ, da bo to ostala najina skrivnost. Zelo me je sram in zelo mi je zoprno.«

Vanja: »Oče in mama pogosto odideta od doma v poznih večernih urah in se vrneta pijana, čeprav ju prosim, naj me ne puščata samo, ker me je strah.«

Domen: »Mama pogosto kriči na očeta, češ, da je pijandura, da vse zapravi, ona pa še za cigarete nima. S sestro in bratcem se takrat vprašamo, kaj cigareti, saj še za jesti nimamo!«

Metka: »Velikokrat želim razveseliti svojega očija s tem, da mu v šoli narišem kakšno risbico. Z veseljem mu jo pokažem, pa mi vedno zabrusi v podobnem stilu, češ, naj mu ne kažem

svojih zmazkov! Ne vem, zakaj me zasmehuje, saj sem vendar njegova hči in ga imam iskreno rada!«

Naloge za preverjanje znanja

1. V kakšen družbeni sloj bi ti razvrstil Nino, Petra, Ano, Dejana, Vanjo, Domna, Metko z zgornjimi izjavami? Razmišljaj o tem, kaj bi storil sam, da bi se rešil vedenja odraslih, ki te ovira, žalosti, sramoti ...
2. Imajo po tvojem mnenju možnosti za intrageneracijsko in/ali intergeneracijsko spremembo družbenega sloja?
3. V okolju, iz katerega izhajaš, poskušaj poiskati pozitivne in negativne vidike razslojenosti družbe!
4. Katere so po tvojem mnenju bistvene prednosti razslojenosti družbe?

2.5 POVZETEK

V vsaki družbi obstajajo različne vloge in pojavi, ki so za naše delovanje in delovanje družbe kot celote, bolj ali manj privlačni, bolj ali manj zahtevni in bolj ali manj pomembni. Če bi bile vse vloge in pojavi enaki, bi bilo vseeno, kaj se dogaja in kdo kaj opravlja. Ker pa ni tako, se v okviru družbenega dogajanja razvija družbena slojevitost. Ena izmed njenih najbolj pomembnih nalog je v tem, da zagotovi, da na družbeno najbolj pomembne položaje pridejo najbolj sposobni ljudje in da vestno, in v skladu z zahtevami položaja, opravljajo svojo vlogo. Iz teh razlogov se dogajajo visoke nagrade za najvišje položaje in razporeja različne nagrade za različne vloge in dejanja. Na nek način družbena slojevitost predstavlja motivacijo za nas vse, nas spodbuja, da si pridobimo kvalifikacije in znanja, žrtvujemo svoj prosti čas, se odrekanemo dohodkom v času študija..., se potegujemo za najvišje položaje. V medsebojni konkurenci, ki je vse močnejša, ponavadi zmagajo najmočnejši in najboljši.

Vse družbe naj bi zagotavljale razvrščanje in motiviranje nas vseh za različne vloge, dejanja, različne nagrade ali v nasprotnem primeru neugodne posledice naših dejanj. A mnogokrat ni tako. Včasih so kriteriji za ocenjevanje pomembnosti položajev in dejanj zelo vprašljivi. Velikokrat, ne glede na svoje sposobnosti, znanja, nadarjenosti, ne zmoremo doseči družbeno pomembnih položajev. Lahko se preprosto rodimo v takšnih pogojih, ki igrajo zelo pomembno, ugodno ali neugodno, vlogo pri doseganju visoko nagrajenih položajev.

Začetni položaj posameznikov iz nižjih družbenih slojev jih že, na samem začetku razvoja, postavlja v drugačen položaj v tekmovalnem sistemu, kot tiste iz višjih slojev. Za naš vzpon je zelo pomembno izhodišče. Nižja, kot je naša izhodiščna točka, višje se moramo vzpenjati in manj verjetno je, da bomo dosegli najvišji nivo.

Pa vendarle je v današnjem času premikanje nas vseh znotraj posameznih slojev ali med različnimi družbenimi sloji zelo mobilno. Vprašanje mobilnosti je za vsako družbo zelo pomembno zaradi mnogih dejstev. Eden pogostejših je, da se položaj posameznih poklicev spreminja, eni izginjajo, pojavljajo se novi. Za mnoge lastnike in ljudi na visokih položajih poklic ali izobrazba ne pomenita prav veliko. Tudi mnogo ne povesta o njihovem statusu.

Spet na drugi strani pa pomemben družbeni problem predstavlja dno družbene slojevitosti. Niti za ene niti za druge ni preprosto določiti, kdo je na tej, drugi strani ali vmes, kaj je temu vzrok in kako se izogniti problemom.

3 MARGINALNI POSAMEZNIKI IN DRUŽBENE SKUPINE

Spremenjen odnos družbe do ranljivih skupin vključuje tudi novosti v odnosu do marginalnih posameznikov in skupin. Skozi poglavje se bomo ukvarjali z opredelitvijo pojmov s tega področja, z njihovimi načini življenja in dela, možnostmi integracije v družbo in njene socialne mreže, medsebojnimi vplivi njih na družbo in obratno. Skušali se bomo približati metodam in postopkom za prepoznavanje lastnega odnosa do marginalnih družbenih skupin. Tudi večšine za prepoznavanje njihove obstoječe in bodoče samoorganiziranosti, nam po prebiranju vsebine tega poglavja, ne bodo več tuje.

Ustanavljanje zavodskih "gigantov" počasi postaja del preteklosti, saj le-to izgublja podporo, tako v stroki, kot tudi v širši javnosti, žal pa ne vedno tudi v politiki. Zavodi oziroma ustanove, ki so ali delujejo v funkciji azilov – zaščitnih in zaščitniških domov za nekatere marginalne skupine in posameznike, počasi zaključujejo svoje zgodovinsko poslanstvo. Danes so sicer še potrebne, a jih je smiselno postaviti na pravo mesto in ustrezno ovrednotiti.

Sodobnejše in raznovrstnejše oblike, vsebine in možnosti za obogatitev življenja občutljivih družbenih skupin in posameznikov danes omogoča:

- višji ekonomski standard in s tem ugodnejši življenjski pogoji in razmere,
- razcvet ponudbe socialnih in zdravstvenih storitev in dobrin,
- razširjenost rehabilitacije marginalnega vedenja (poteka v obliki individualnih pogovorov, skupin za samopomoč ali v dnevni centrih, vključuje delo s svojci in družinami),
- razcvet socialnih mrež,
- naša večja ozaveščenost v odnosu do njih.

Marginalne skupine in posamezniki ostajajo, smiselno pa je, da se vsi skupaj trudimo, da postajajo in ostanejo čimbolj konstruktivni del vsakdanjega življenja v družbi. Navkljub morebitnemu vsestranskemu trudu družbe in njenih članov, različnih institucij, posameznih strokovnjakov ..., lahko njihov razvoj ne gre v smeri konstruktivnosti, temveč v smeri psihofizičnega nazadovanja in socialne izolacije. Zastavlja se vprašanje, kako jim omogočiti razvoj v smeri osebnostne rasti in s tem zmanjševanja problemov, zaradi katerih so stigmatizirani in/ali družbeno izolirani.

Primer

Marko obiskuje drugi razred devetletne osnovne šole. Težko vzpostavi odnos z okoljem. Zdi se, da čuti in se vede, kot bi bil sam v nenaseljenem svetu. Do ljudi in sošolcev se vede kot do predmetov. Jih otipava, kot bi otipaval igračko ali kos pohištva. Ne stegne rok proti naročju, čeprav je njegova motorika normalno razvita. Daje vtis, da zadošča samemu sebi. Praviloma ne izkazuje strahu pred realnimi nevarnostmi, spet drugič pa je preplašen ob malenkostih. Nenavadno je navezan na svoje starše in določene predmete, ki jih prinaša s sabo v šolo. Majhne spremembe ga včasih vznemirijo in pretirano prestrašijo. Njegovo vedenje je včasih podobno »školjki«, ki se, ob nevarnostih, hitro umakne v svojo notranjost. Sošolci ga obravnavajo kot »čudaka« in se niso pripravljeni veliko družiti z njim. Vzgojitelji in učitelji so mnenja, da je Marko pretirano razvajan in da se starši obnašajo do njega preveč zaščitniško.

Razmislek

- Kaj meniš, je Marko za tvoje pojme že marginalen posameznik? Ali že izkazuje znake svoje kasnejše priključitve kakšni od marginalnih skupin?
- Ali ga okolje že stigmatizira? Kaj pa njegove starše, družino? Obrazloži svoje mnenje.

Skozi osvajanje znanja, dejstev, načel in pravil, zakonitosti, metod in postopkov iz tega poglavja, bomo odgovore na zgornja vprašanja in vsa tista, ki jim še sledijo, iskali skupaj.

V čem boste z osvojitvijo znanja tega poglavja bogatejši in bližje strokovnemu naslovu?

- Zmogli boste razumeti in vrednotiti marginalne družbene skupine kot del družbe.
- Spoznali oblike delovanja marginalnih družbenih skupin.
- Znali pojasniti in utemeljiti odnos večinske družbe do marginalnih družbenih skupin in obratno.
- Znali prepoznavati odklonske oblike reševanja strukturne napetosti na ravni posameznika in skupnosti.
- Znali prepoznati vloge marginalnega delovanja v posameznih modelih družbe.
- Znali analizirati ideje socializacije družbene marginalnosti.

Kako vam bo znanje tega poglavja pomagalo v praksi?

- Uspešni boste v pomoči marginalnim posameznikom pri vzpostavljanju in vzdrževanju stikov z okoljem.
- Naučili se boste spretnosti za svetovanje marginalcem pri vsakodnevnih težavah na takšen način, da jih boste ob tem obdržali tudi socialno aktivne.
- Zmogli jim boste pomagati pri uveljavljanju njihovih pravic v različnih ustanovah.
- Spoznali in usposobili se boste za različne oblike pomoči tem posameznikom ali skupinam na domu in za dom v vsakodnevnih težavah.
- Usposobili se boste za iskanje možnosti kratkotrajnega razbremenjevanja marginalnih posameznikov in skupin.

3.1 OPREDELITEV IZRAZJA

Odnos do marginalnih družbenih skupin in posameznikov se v zadnjem desetletju zelo spreminja. V želji po strokovnem in življenjskem približevanju tem skupinam in posameznikom je prav, da se seznanimo z izrazoslovjem, ki jih opisuje.

3.1.1 Stigmatizacija

Je strokovni sociološki izraz, ki označuje poseben odziv okolja na drugačnost/različnost. Na nek način je vse človeške razlike mogoče stigmatizirati. V nekaterih okoljih je lahko naša drugačnost (barva kože, etnična pripadnost, veroizpoved, politično prepričanje, starost, izobrazba) nezaželena oz. stigmatizirana, okolje pa lahko stigmatizirane osebe dojema kot manjvredne. Lahko smo tarča posmeha, zaničevanja, opravljanja, psihičnega in fizičnega nasilja; dostop do družbenih dobrin, npr. izobrazbe, delovnega mesta, političnega odločanja...

nam je lahko otežen. Posledica stigmatizacije se pogosto izraža v socialni distanci do stigmatiziranih oseb in skupin.

Razmislek

- Ali meniš, da žrtve stigmatizacije pogosto razvijejo samoponižujoče se vzorce obnašanja?
- Je zate stigmatizacija formiranje poenostavljenih in neutemeljenih sodb?
- Se strinjaš s trditvijo, da se začne žrtev stigmatizacije obnašati v skladu s predsodki, ker predsodki delujejo kot neke vrste pričakovanje?

3.1.2 Odklonsko vedenje

Deviantnost oz. odklonskost lahko najširše opredelimo kot vsako ravnanje, ki odstopa od družbeno priznanih norm in pričakovanj. Pojmovanje odklonskega vedenja se spreminja glede na čas, družbo in njeno kulturo, osebo, ki dejanje stori in okoliščine. Odklonskost ni nekaj stalnega in stabilnega, je družbeno in kulturno pogojena. Da neko dejanje določimo kot odklonsko, potrebujemo nasprotje tega dejanja, ki naj bi bilo »normalno« ali kot rečemo konformno vedenje.

3.1.3 Marginalna oseba

Pri vsakem poglavju te vrste je smiselno sprejeti določene odločitve glede izrazja. Sam izraz »marginalen« dosledno uporabljam za označevanje oseb, ki jih pomembno določajo:

- njihove osebnostne, intelektualne, socialne, čustvene, kulturne, ekonomske, statusne, religiozne... posebnosti,
- posebnosti fizičnega, duhovnega, duševnega značaja,
- način in pogoji življenja,

zaradi katerih so odrinjeni na rob družbe ali celo izključeni in so zanje nepomembni. Gre za njihove bolj ali manj stalne posebnosti in ne za razpoloženja, čustva, namere, ki jih utegnemo imeti vsi v nekem določenem trenutku zaradi različnih okoliščin.

Ena izmed glavnih življenjskih možnosti marginalnega posameznika v sodelovanju z »normalnimi« osebami je njegovo vedenje. Obnaša se, kot da bi bila njegova znana posebnost nepomembna in se z njo ni potrebno ukvarjati, ali pa jo namenoma pretirano izpostavlja in s tem vnaša napetost v socialne stike. Približno tako, kot prikazuje spodnja slika.

Slika 9: Izstopajoč posameznik

Vir: www.notesfromxian.com

Vedenjski odkloni ogrožajo ravnotežje in skladnost socialnega sistema, ki z normami izvaja povraten pritisk (normativni pritisk). Če s tem pritiskom ni doseženo popuščanje, kot uspešno izveden pritisk na člana družbe, se sklene »začaran krog« povečevanja napetosti in razhajanj med njim in okoljem. O popuščanju govorimo takrat, ko je naše vedenje usklajeno z družbenimi pravili oz. pričakovanji ali kadar sprejmemo presojo resnične skupine ne glede na začetne razlike. Obstaja zunanje in notranje popuščanje. Razlika med njima bistveno ne spreminja osnovnih lastnosti družbenega vplivanja.

www.ff.uni-lj.si/oddelki/geo/publikacije/dela

Primer

Kamila je bila uspešna atletinja. Redno je obiskovala treninge in bila aktivna tudi v drugih skupinah, še posebej pa priljubljena med prijatelji in sošolci, dokler ni spoznala Matevža. Po petih mesecih njunega tesnega prijateljstva je Matevž praznoval rojstni dan. Povabljenih je bilo veliko njegovih prijateljev, ki jih Kamila ni poznala. Po nekaj urnem veseljačenju je opazila, da so nekateri vedno bolj čudno in razposajeno vedejo. Matevž je skrivnostno izginil in se vrnil s steklenico žgane pijače, v katero je stresel nekaj tabletk. Na vprašanje, kaj vendar počne, ji je odgovoril, naj bo tiho, da je staršem sunil vodko, kar pa je stresel vanjo, pa bo vse skupaj poživilo. Svoj odgovor je podkrepil s tem, da vsi to delajo, ker so v zadetem stanju bolj sproščeni. Ni vedela, kaj je Matevž stresel v vodko, še manj pa, kakšne posledice lahko povzroči ta čudežna kombinacija. Bila je v pričakovanju in ob vztrajnem vzpodbujanju poskusila. Bilo ji je »za znoret«, ves svet je videla drugače. Zaradi čarobnih občutkov so z Matevžem in prijatelji dogajanje še večkrat ponovili. Občasno je izostajala s treningov, telesna kondicija ji je pešala. V strahu, da jo bodo izključili iz kluba, je prijatelje prosila za pomoč pri telesni kondiciji. Pripravljali so se namreč na turnir. Zopet so ji priskrbeli čudežne tabletko, kar se je ponavljalo. Čez šest mesecev so jo izključili iz kluba zaradi jemanja steroidov. Ker je zelo popustila tudi v šoli, so se starši in učitelji zelo poglobili v njeno stanje. Kmalu so ugotovili, kaj se s Kamilo dogaja. Učinke ekstazija je največkrat v družbi z Matevžem podkrepnjevala z žganimi pijačam. Kasneje so izvedeli, da je včasih to počela tudi sama, češ da ni prenesla pritiskov. V vsej zadevi je bila že tako globoko in izkazovala tako

nenadzorovano vedenje, da je na zahtevo staršev in okolja pristala na zdravljenje. Z Matevžem se ni smela več sestajati, saj je zelo prispeval k temu, da je Kamila tako močno ogrozila svoje zdravje. A odločitev je bila njena.

Razmislek

- Je Kamilina puberteta botrovala temu, da starši in okolje tako dolgo niso odkrili znakov njenega spremenjenega vedenja? Res je, da se v tem obdobju lahko pogosto najdemo v sporih z okoljem, vedenje in razpoloženje se nam lahko zelo spreminjata zaradi povečane količine določenih hormonov v krvi. Hitrejši odziv pritiska norm s strani okolja bi Kamilo zagotovo rešil zdravljenja. Ugodno v vsem tem je najbrž to, da je do notranjega in zunanjega popuščanja z njene strani prišlo in da je pristala na zdravljenje in se tudi zdravila.

3.1.4 Marginalne družbene skupine

So družbene skupine, ki nasprotujejo osnovnim družbenim normam in dogovorom.

Značilnosti:

- sestavljajo jih marginalni posamezniki z različnimi mnenji, sodbami ...
- različnost med njimi in družbo nasploh se ne obvladuje s pogajanjem, zato je njihovo delovanje v konfliktu s splošno družbenimi,
- njihovi člani so brez stabilnega fizičnega in socialnega okolja,
- posebnosti članov ogrožajo ravnotežje in skladnost socialnega sistema,
- izvajajo izven institucionalne in neformalne kanale razširjanja informacij,
- ustvarjajo oblike komunikacije znotraj skupine.

V grobem jih delimo v več skupin:

- narkomanske (vanje spadajo tudi alternativne, ki drogo uporabljajo kot stimulans),
- deviantne (odklonske),
- skupine s posebnimi potrebami oz. drugačnimi osebnostnimi lastnostmi,
- skupine starostnikov,
- skupine revnih,
- etnične in rasne skupine (začasni begunci, avtohtone narodne skupine – Romi ...),
- skupine brezposelnih,
- skupine različnih veroizpovedi.

3.1.5 Skupine s posebnimi potrebami

Del prebivalstva svojih potreb ne zmore v celoti zadovoljiti v okviru obstoječih družbenih okvirov vsakokratne družbe. Razlog za to je v njihovih lastnostih, po katerih se razlikujejo od »povprečnih posameznikov«.

Te posebne oz. drugačne osebnostne lastnosti poimenujemo z različnimi, več ali manj

primernimi izrazi:

- »invalidnost«, je izraz, ki se uporablja tudi v zakonodaji (Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju ZPIZ-1, Uradni list RS, št. 106/99 z dne 23. 12. 1999)
- »hendikep«, pod tem izrazom razumemo osebnostno lastnost, ki posamezniku ali skupini otežuje oz. onemogoča povsem samostojno zadovoljevanje njegovih osnovnih življenjskih potreb (potrebujejo posebno obravnavo in podporo), Vir: www.yhd-drustvo.si
- »posebne potrebe«, izraz se najpogosteje uporablja v zvezi s skupinami otrok in mladostnikov, ki so pod posebnim varstvom države (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami – ZUOPP : Uradni list RS, št. 54/00 z dne 16. 6. 2000).

3.1.6 Skupine revnih

(Abrahamson, 2005) pravi, da v Evropski uniji obstaja soglasje o definiciji revščine.

V njej sta poudarjena dva pomembna elementa:

- pomanjkanje različnih resursov,
- odsotnost splošno sprejetega načina življenja.

Definicija se nanaša na osebe, družine in skupine oseb, pri katerih so resursi (materialni, kulturni in socialni) tako omejeni, da jih izključujejo iz vsaj minimalno sprejemljivega življenja v državah članicah, kjer živijo.

Nekateri avtorji tudi navajajo, da sta za obravnavo istega fenomena izmenično v rabi konteksta revščine in izključenosti. (Abrahamson, 2005) priznava, da je »koncept« revščine do neke mere zamenjal koncept socialne izključenosti, kot kaže spodnja slika.

Slika 10: Revščina in socialna izključenost

Vir: www.politikis.si

3.1.7 Skupine starostnikov

Staranje posameznikov in generacijskih skupin se dogaja bolj ali manj hitro in intenzivno. Spremlja ga več dejavnikov, ki skupine ostarelih izključuje iz družbenega življenja in jih na nek način stigmatizira:

- splošno upadanje in upočasnjevanje različnih sposobnosti,
- upadanje sposobnosti običajne skrbi zase,
- upadanje sposobnosti intenzivnega vključevanja v družbene procese ustvarjanja vrednosti in s tem deleža pri razdelitvi proizvedenih vrednosti (upad ali izpad dohodka),
- vedno hitrejši tempo življenja jih pospešeno postavlja na stranske tire družbe,
- starost in staranje se povezujeta s smrtjo in umiranjem.

Večji del človeške zgodovine so ostareli posamezniki ali skupine predstavljali manjši del prebivalstva. Mnogo jih je umrlo, preden so dosegli to življenjsko obdobje.

Moderen svet v odnosu do starosti in starostnikov pomembno določajo naslednji dejavniki:

- absolutno in relativno se povečuje število ostarelih (izboljšanje življenjske ravni, zdravstvenega sistema),
- podaljševanje življenja in razvoj zdravstva sta povečala njihovo število, vedno več pa jih je, ki potrebujejo stalno, redno in dolgotrajno zdravstveno in socialno oskrbo,
- z razpadom tradicionalnih velikih družin in dejstvom, da moderne družine vedno težje poskrbijo zanje, se večja njihova osamljenost, njihova oskrba in celo preživetje sta ogroženi,
- na drugi strani pa se širijo socialne mreže ostarelih, oblike samoorganiziranja in solidarnostne pomoči preko različnih društev, združenj in celo političnih strank,
- tudi država se v skrb za starostnike vključuje na različne načine (organizacije pokojninskih skladov; zagotavljanje rednega minimalnega dohodka tistim, ki si pokojnine niso zagotovili preko običajnih načinov; organizacija in zagotavljanje različnih oblik in stopenj dnevne oskrbe tistim, ki si je iz različnih razlogov ne morejo zagotoviti sami...).

Vsi ti načini močno olajšujejo življenje v marginalni skupini ostarelih in na takšen način zmanjšujejo njeno stigmatiziranost in izključenost iz družbe.

3.1.8 Narkomanske marginalne družbene skupine

So skupine, katerih člani uporabljajo in zlorabljajo droge. Niso mišljene samo droge v strogem pomenu besede, temveč tudi vse ostale substance, ki nevarno vplivajo na naše zdravje in življenja:

- zdravila kot močne snovi, ki jih lahko kupimo v lekarnah ali dobimo na zdravniški recept, ustrezno učinkujejo le, če jih jemljemo po navodilih (če jih uporabljamo nepravilno, lahko povzročijo resne stranske učinke, ki omajajo naše telesno in duševno zdravje),
- alkohol z vsebnostjo etanola, ki nastane iz sladkorja, vode in kvasa s kemičnim procesom - vretjem, povzroča odvisnost in je v večini držav s starostnimi omejitvami dovoljen,
- z zakonom prepovedane snovi, ki jih sestavljajo različne močne kemične sestavine in jih lahko dobimo le po nezakoniti poti (kanabis, kokain, heroin, LSD, speed, ectasy,...),
- toksične snovi kot topila (lepila, laki, bencin, razredčila...), katerih hlapci nekateri vdihavajo zaradi občutka ugodja in omotičnosti,
- tobak kot cigarete ali cigare, pipe, ki vsebuje nikotin (povzroča hujše bolezni: rak, bolezni srca in ožilja, bolezni dihal...); v večini držav je mladim do določene starosti prepovedano prodajati tobačne izdelke,
- steroidi za izboljšanje dosežkov pri športu in ravnanju v stresnih situacijah.

Ravnanje s snovmi, ki vplivajo na osrednji živčni sistem, urejajo zakoni, ki pa niso enaki za vse snovi.

3.1.8.1 Posledice uživanja drog

Problem uživanja drog ni samo v odvisnem, temveč tudi v nenadzorovanem vedenju, ki ruši ravnovesje in skladnost družbenih sistemov in posledično povzroča deviantno (asocialno, disocialno vedenje). Sprva si z uživanjem drog želimo dobrega počutja (občutkov ugodja in

sreče, sproščenosti, priliva dodatne energije). A je druga plat tega uživanja zelo resna. Droge lahko močno načnejo zdravje in uničijo priložnosti za prihodnost, njihovi učinki pa so tudi smrtni. Odmerek droge je lahko prevelik, lahko je premočan, preveč čist ali pa so mu dodane strupene primesi. Mnogi, ki zlorablajo droge, se ne menijo za svoj videz, se ne zanimajo za življenje in okolico. Prepričani so, da bodo prav zaradi jemanja drog postali bolj zanimivi. V resnici pa nam resno spremenijo doživljanje in vedenje. Nekdo, ki je sicer miren, lahko nenadoma povsem izgubi nadzor nad sabo in počne stvari, ki jih ne bi nikoli. Posedovanje nekaterih drog in ponujanje le-teh drugim je protizakonito, zato se lahko storilci srečajo s policijo, sodiščem, kar njihove življenjske priložnosti spremeni v kriminalne.

Nevarna dejstva:

- trajna raba določenih drog povzroči odvisnost uživalca od njih; fizična odvisnost (telo potrebuje drogo, da lahko deluje) in psihična odvisnost (prepričanje, da določenih nalog ne moremo opraviti brez droge),
- telo razvije toleranco za učinke droge, kar pomeni, da mora uživalec kar naprej povečevati odmerek za dosego podobnega učinka,
- mnoge kriminalne združbe prek proizvodnje in preprodaje drog kopičijo velikanske vsote denarja, s katerim podpirajo tudi druge vrste kaznivih dejanj,
- dokler bodo preprodajalci služili denar s ponudbo drog, bodo s tem vzpodbujali ljudi, naj jih uporabljajo.

3.1.8.2 Doseganje pomoči in popuščanja glede tega problema

Obstaja mnogo organiziranih družbenih poti, ki omogočajo spopadanje s problemom drog: različne vrste zdravljenj, podpore v skupinah, anonimnih klubih, neposredni zdravniški pomoči (predvsem pri postopnem zmanjševanju odmerkov), enotah za zdravstveno varstvo, centrih za socialno delo, klinikah za mentalno zdravje, svetovalnih centrih, preko SOS telefonskih centrov

Razmislek

- V skupini s tremi predstavniki razmišljajte o tem, kako lahko droge vplivajo na našo samozavest in samopodobo!
- Razmisli o tem, v kakšnih oblikah so pili alkohol skozi stoletja in zakaj je danes pitje alkohola sprejemljivo v večini družb!
- Je po tvojem mnenju upravičeno, da alkohol kot droga v mnogih kulturah predstavlja simbol gostoljubja, ki se ponuja ob hrani ali kakšni posebni priložnosti?
- Meniš, da se v naši državi dosledno držimo z zakonom omejene prodaje alkohola in tobaka v trgovinah in lokalih? So omejitve v lokalih dovolj stroge, se jih natakari držijo?
- Bi bilo prav, da bi bili predpisi o potrošnji in pitju alkohola tako strogi, kot so zakoni o uporabi in zlorabi drugih drog?

3.1.9 Deviantne marginalne družbene skupine

Najširša in najsplošnejša sociološka opredelitev deviantnih (odklonskih) marginalnih družbenih skupin je, da gre za skupine, katerih ravnanja, delovanja kršijo družbene norme in s tem odstopajo od pričakovanj in zahtev neke družbe ali družbene skupnosti. Takšno njihovo ravnanje vzbuja neodobravanje in s tem potrebo po uporabi takšnih ali drugačnih sankcij.

Opređeljujejo jih naslednje značilnosti:

- Pri njih so ohromele osnovne zakonitosti odnosov in komunikacije, ki vključuje določena pravila in družbene norme, in ki jo sestavljata stik in umik (ustvarjalno oz. soustvarjalno prilagajanje).
- člani teh skupin oteženo dojemajo, kdaj potrebujejo stik, kako ga naj vzpostavijo in sprejemajo napore življenja v širši družbeni skupnosti,
- šibki so v varnih prekinitvah umika iz stika in tega, kdaj drugi niso pripravljeni na stik z njimi, sprejemati njihovih odločitev,
- težko prenašajo razočaranja in poraze.

Iz teh razlogov izjemno težko vzpostavljajo zdrave in ugodne socialne stike v svojem ožjem in širšem okolju, težko prenašajo obremenitve, njihova pričakovanja in zahteve do okolja so pogosto nesorazmerno velika. Vse to jih vodi v razočaranja in konflikte. Člani teh skupin so pogosto nedružabni, netolerantni, zamerljivi, v skupini jim dela težave ustvarjalno sodelovanje, skupinska pravila izven njihovih so jim tuja. Razočaranja doživljajo kot krivice in nanašanja občutkov krivde, iz teh razlogov pogosto reagirajo z obrambnimi mehanizmi (najpogostejše nasilje, umik, zapiranje vase).

(Naterer, 2010) govori, da pretežno izkazujejo vzgojno zahtevnost, težko vodljivost, iščejo negativno pozornost, ker jim pozitivne primanjkuje. Vse te posebnosti jim onemogočajo oblikovanje čvrstih psiholoških identifikacij z osebami iz ožjega in širšega družbenega okolja. Razlogi za to ponavadi vzniknejo in spremljajo današnje socialno, najpogostejše družinsko in družbeno življenje, lahko pa so tudi povsem dedno pogojeni, v veliki meri pa pri vseh teh zadevah izostaja njihova lastna aktivnost.

Razmislek

- Razmisli o tem, kaj bi ti opredelil kot deviantno, odklonsko vedenje v svojem ožjem socialnem okolju! Se strinjaš z zgoraj navedenimi opredelitvami?
- Poskušaj definirati značilnosti odklonskih marginalnih družbenih skupin po svojih lastnih izkušnjah in razmišljanju!

Naloge za preverjanje znanja

1. V svojem ožjem družbenem okolju, po skupinah s tremi udeleženci, poiščite konkretne primere različnih ravnanj, ki bi jih lahko opredelili kot odklonske po značilnostih, ki ste jih osvojili v zgornjem poglavju!

2. Poskušajte ugotoviti, komu se ta ravnanja zdijo odklonska oz. kdo jih tako opredeljuje!
3. Ugotovite, ali glede konformnosti/odklonskosti teh ravnanj obstaja soglasje?
4. Glede na katere značilnosti posameznikov se pojavljajo razlike v dojemanju konformnosti/odklonskosti?
5. Pojmujemo pijanost kot obliko zastupitve ali je takšno vedenje zgolj zabavno. Kakšni so pogledi na to v naši državi?
6. Opiši primere iz svojega ožjega okolja, ki kažejo na to, da je droga spremenila notranjost in zunanost telesa, psihe in vedenja! Kako je vplivala na vaše medsebojne odnose?
7. Je razumno pitje zate dopustno?
8. Naštej načine, institucije, skupine iz okolja, v katerem živiš, preko katerih lahko osebe s problemi, povezanimi z drogami, poiščejo pomoč!
9. Razmišljaj, s katerimi marginalnimi skupinami in posamezniki se srečuješ v svojem okolju! Naštej jih in vsako na kratko opiši!

3.2 ODKLONSKE OBLIKE REŠEVANJA STRUKTURNE NAPETOSTI MED POSAMEZNIKOM IN DRUŽBO

Strukturna napetost predstavlja razkorak med družbeno zaželenimi cilji na eni strani in sredstvi (možnostmi) za njihovo doseganje na drugi strani.

V grobem se odklonskost kot oblika reševanja strukturne napetosti med posameznikom in družbo izraža v večjih sklopih različnih ravnanj.

- Kršenje neformalnih družbenih norm: neobičajni zunanji videz, način oblačenja, nenavadno, »neprimerno« vedenje v določenih okoliščinah, družbeno nesprejemljiva seksualna nagnjenja, življenje v okoliščinah, na katere nimamo vpliva: brezdomstvo, revščina, brezposelnost. Posledice kršenja so lahko blage neformalne sankcije (opominjanje, posmehovanje, opravljanje) ali ostro obsojanje in/ali izobčenje tistega, ki je po mnenju družbene okolice preveč nekonformen.
- Kriminalna dejanja oz. kriminal: kraje, ropi, umori, lažje in hujše telesne poškodbe tretje osebe, spolno nasilje, goljufije ... Gre za ravnanja ali opustitev določenih ravnanj, ki so opredeljena kot kazniva in za katera obstajajo vnaprej predpisane sankcije, ki so del kazenskega prava (niz napisanih pravil, norm, ki prepovedujejo določena ravnanja in predpisujejo kazni za kršitelje).
- »Izjemno« ravnanje: nekdo tako vestno izpolnjuje svoje delovne ali šolske obveznosti, da se ostalim članom skupine zdi to nepotrebno in ga označijo za »nenormalnega«. Gre za to, da v skupinah, kjer večina vsaj kdaj pa kdaj krši družbene norme, je odklonski tisti, ki jih ne. Takšno drugačno, »izjemno« ravnanje naj ne bi smelo biti odklonsko, je lahko splošno pričakovano in celo nagrajeno. Se pa določeni družbeni skupini zdi pretirano in ga kaznuje neformalno, negativno s socialno distanco (družbeno razdaljo).
- Inovatorstvo: cilji so zelo pomembni, nimajo pa vsi možnosti, da bi jih dosegli v skladu z obstoječimi normami. Tisti, ki teh možnosti nimajo, ravnaajo odklonsko. Do uresničitve svoje inovatorske ideje poskušajo priti na nelegalen način. Denar si pridobivajo z zelo spretnimi manipulacijami z investitorji, s krajo, goljufijo, prostitucijo ...
- Ritualizem: opuščanje ciljev, ne pa tudi pravil, družbeni položaj ritualistom v večini ne dovoljuje, da bi obogateli in postali uspešni na legalen način. Pravila dosledno spoštujejo, zato ne napredujejo in povečajo svojega premoženja.
- Ubežništvo: opustijo cilje in sredstva, praviloma se zasvojijo z drogami, postanejo brezdomci... S tem rešijo konfliktni položaj, ker ciljev ne morejo doseči na legalen način,

nelegalnega pa nočejo in ne zmorejo uporabiti.

- Upornišтво: zavračanje obstoječih vrednot in norm v trudu in poskusih oblikovati nove, drugačne.
- Drugo problematično vedenje: vedenjsko in osebnostno naravnane težave in motnje, izstopajoče hiperaktivne, hipoaktivne, indigo, avtistične, nadarjene osebe, osebe z izrazitimi strahovi, fobijami, težavami s koncentracijo in pozornostjo, motnjami hranjenja in odvajanja...

Naloge za preverjanje znanja

1. Kakšne načine za reševanje strukturne napetosti med posameznikom in družbo poznaš?
2. V svojem ožjem družbenem okolju poišči vsaj en primer pojava blagih neformalnih sankcij in ostrega obsojanja in/ali izobčenja!

3.3 PSIHOLOŠKO DELOVANJE MARGINALNEGA POSAMEZNIKA, SKUPINE

Marginalna oseba ali skupina išče dialog s svetom, ki je vezan na prevelika ali premajhna pričakovanja ožjega in širšega družbenega okolja, kot prikazuje spodnja slika.

Slika 11: Dialog s svetom

Vir: Žgavc, D. Sodobna vzgoja, Ljubljana, Vrem d.o.o., 2000

Ob različnih drugih oblikah fizičnih in psiholoških pritiskov lahko pri marginalni osebi naletimo še na druge oblike vedenja, kot:

- občutke krivde (izkazujejo se skozi značaj posameznika ali takrat, kadar je skozi vzgojo dolgotrajneje izpostavljen govorici nesprejemanja ter psihičnim in fizičnim pritiskom),
- samozatiranje, samopoškodbe, težnja po samomoru (kadar gre za ustrahovalno, nasilno vedenje s strani ožjega in širšega okolja).

Osebe, ki permanentno doživljajo zgornje oblike pritiskov, se lahko skrijejo za vlogo žrtve ali tiste, ki te oblike vedenja dominantno izvaja nad drugimi.

3.3.1 Najpogostejše oblike problematičnega vedenja

Navajam najpogostejše oblike problematičnega vedenja, v praksi se da zaznati mnoge druge.

3.3.1.1 Hiperaktivnost

Izkazuje se v stalnem nemiru. Gre za primanjkljaj v pozornosti, težave v obvladovanju samega sebe, z drugimi besedami za vedenjsko in čustveno motnjo. Vsak dražljaj je za osebo motorično tako moteč, da prekine njene aktivnosti. Izraziti znaki: v pisavi so črke enkrat nenormalno velike, drugič majhne in neurejene: v govoru besede prekipavajo ena čez drugo, v likovnem izražanju so lahko risbe polne črtic, barve se prekrivajo, izdelki niso dokončani. V vedenju se hiperaktivnost izkazuje v napadnosti – nasilnosti, samomorilnih in samodestruktivnih vedenjskih vzorcih, tikih, rutinskem vedenju... Somatske težave so lahko: glavoboli, želodčne težave, težave s srcem, vidom, motnje spanja...

3.3.1.2 Hipoaktivnost

Pomeni počasnost, okornost, izkazovanje občutka nerodnosti. Na zastavljena vprašanja hipoaktivni odgovarjajo z zakasnitvijo, izkazujejo nezainteresiranost za vse, kar se dogaja okrog njih.

3.3.1.3 Težave s pozornostjo in pomnjenjem

Gre za težave v razlikovanju med bistvenim in nebistvenim, katere posledica je utrujenost, sanjarjenje, pozabljanje, čustvena nestabilnost, izkazovanje agresivnih oblik vedenja, disforija (ni radosti, veselja, obraz je maska).

3.3.1.4 Nadarjenost

Je prirojena dispozicija. Nadarjen jo lahko podeduje od enega ali obeh staršev, starih staršev, sorodnikov ... Vendar je sam potencial premalo, če ga ne razvijamo. Zato je zelo pomembno, v kakšnem okolju nadarjena oseba odrasča. Na razvoj nadarjenosti vplivata družinska klima in vzgojni stil. Četudi ne odrasča v spodbudnem družinskem okolju, ima možnost za razvoj nadarjenosti s pomočjo vrstnikov, učiteljev, šolskega sistema ... v primeru, da se njegova

nadarjenost zazna in se z njo ustrezno in spodbudno ravna. V nasprotnem primeru se lahko razvije problematično vedenje.

Kdaj lahko nadarjene posameznike ali skupine imenujemo marginalne?

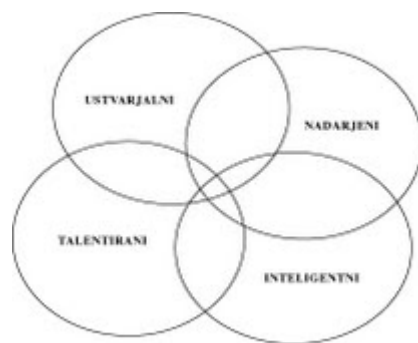
Marginalne jih lahko imenujemo takrat, kadar nastopijo velike razlike na različnih nivojih njihovega delovanja:

- v njihovem intelektualnem, čustvenem in socialnem razvoju,
- med njihovimi posameznimi sposobnostmi.

Vse te razlike nadomestijo v vedenju z razlogom, da se uravnotežijo. Lahko so na enem področju izjemno razviti, na drugem pa močno zaostajajo za svojimi vrstniki. Ta razkorak poskušamo uravnotežiti preko vedenja. Za odkrivanje in razumevanje nadarjenih in njihovega vedenja je pomembno poznati nekaj osnovnih izrazov, definicij, pristopov...

Ustvarjalnost, nadarjenost, talentiranost in inteligentnost niso soznačne niti popolnoma ločene kategorije, temveč ti štirje dejavniki in njihove različne kombinacije sestavljajo štiri skupine:

- ustvarjalni.
- nadarjeni.
- talentirani.
- inteligentni.

Slika 12: Kategorija nadarjenosti
Vir: Lasten, prirejeno po Schote, 2005

O tem se je pomembno osvestiti zaradi tega, ker vse skupine niso rizične v smislu odklonskega vedenja. V smislu nagnjenosti k problematičnemu vedenju so izmed zgoraj naštetih najbolj rizični nadarjeni, sledijo jim ustvarjalni in za njimi talentirani. Najmanj ogroženi so inteligentni, ker se najlažje prilagodijo družbenim in socialnim normam. Tudi glede obvladovanja posameznih področij praviloma nimajo težav in so pretežno v ravnovesju.

3.3.2 Vrste ugodnih odnosov marginalnih posameznikov in skupin do družbe

Omogočajo preprečevanje razvoja marginalnega značaja.

Vedenjski:

- Posameznik ali skupina se uravnoteži s pomočjo določenih korenitih sprememb v ožjem in širšem družbenem okolju (pozitivne spremembe v družini, pridobitev zaposlitve, izboljšanje življenjskega standarda in partnerskih odnosov).

Spoznavni:

- Posameznik ali skupina se spreminja sama, brez posredovanja okolja, osnovno sredstvo spreminjanja je govor in druge oblike osveščanja, preko katerih se uči sam/a prepoznavati in kasneje uporabljati različne korake pri reševanju svojih težav.

Odgovorni:

- Posameznik ali skupina se vedejo odgovorno, zavestno vplivajo na svoja ravnanja.
- Aktivno posegajo v zunanji svet zato, da zadovoljijo svoje osnovne biološke in duševne potrebe (ki so vgrajene v našo dedno strukturo).
- Zavestnega in odgovornega ravnanja se učijo v medsebojnih druženjih in s pomočjo posegov družbe v njihova ravnanja.
- Zadovoljevanje potreb jih vodi v dobro počutje in razvijanje ugodne identitete z zmanjševanjem ali odpravljanjem marginalnega vedenja (usklajevanje, ravnovesje), slabi izbori pa v nezadovoljstvo, neugodno identiteto in stopnjevanje marginalnega vedenja.

Realni:

- Vsako vedenje (tudi odklonsko, marginalno... kakorkoli ga že imenujemo je največ, kar v danem trenutku zmorejo).
- Nekomu, ki potrebuje pomoč, lahko pomagamo v smislu, da mu nudimo oporo, občutek sprejemanja, spodbude, da išče boljši, zanj ugodnejši izbor.
- Verjamejo v možnosti spreminjanja samega sebe.
- So usmerjeni v sedanost in prihodnost, preteklost je za njimi.

Uravnovešeni:

- Medsebojno razumevanje in reševanje problemov z govorico sprejemanja (jih sprostijo, da lahko govorijo o svojih občutkih in problemih).

3.3.3 Vrste neugodnih odnosov

Če ne uspejo zadovoljiti svojih potreb dnevno, izražajo to z odklonskim, marginalnim ali pretirano uniformiranim vedenjem (nadomeščajo z uživanjem alkohola, drog, kaznivimi dejanji, itn.).

Neugodno vedenje:

- Ukazovanje, odločanje, odrejanje.
- Grožnje, neprestano opominjanje.
- Moraliziranje, prigovarjanje, pridiganje.
- Zaničevanje, podcenjevanje.
- Umik, »pasenje mule.«
- Provociranje.
- Odvrčanje pozornosti, usmerjanje na kaj drugega. Probleme odrivajo.
- Odsotnost zbranega poslušanja.
- Kritiziranje, sramotenje, obtoževanje.
- Etiketiranje, nanašanje občutkov krivde, sramotenje, zasmehovanje.

3.3.4 Veščine s katerimi družba preprečuje razvoj marginalnega vedenja

S preventivnimi veščinami lahko preprečujemo nastanek in razvoj odklonskega vedenja.

3.3.4.1 Postavljanje razumnih mej in pravil

Realna:

- Pomembna, nadzorovana, razumljiva, jasna.
- Primerna vedenju marginalnega posameznika ali skupine.
- Dajejo občutek varnosti (kaj se pričakuje in kaj je dovoljeno).

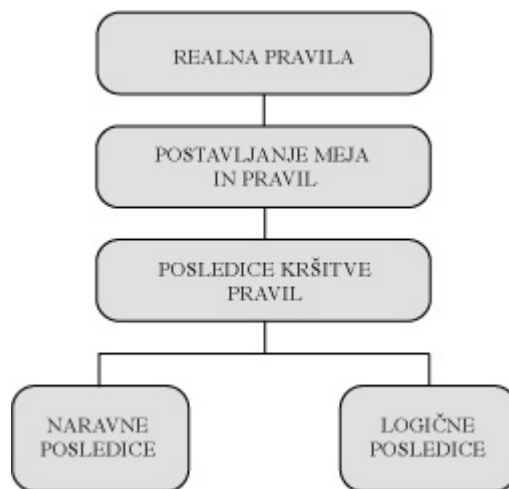
Logična:

- Posledice kršitve pravila so primerne vedenju.
- Izključujejo nadvladovanje, žaljenje, norčevanje.
- Vključujejo pripravljenost na sodelovanje.
- Povedo kakšne izbire ima posameznik ali skupina na razpolago.

Naravna:

- Vključujejo naravne posledice vedenja (uživanju drog in alkohola sledi psihofizična ogroženost).

Spodnja slika prikazuje sklop veščin preprečevanja marginalnega vedenja.

Slika 13: Preprečevanje marginalnega vedenja
Vir: Lasten, Žgavc, 2011

3.3.4.2 Priporočljivo ravnanje

- Dajemo pozitivna spodbudna sporočila za napredovanje ali za dobro izvajanje. Ta sporočila služijo za izgradnjo samozavesti in občutka lastne vrednosti.
- Potrjujemo napredek in trud, ne pa samo rezultate.
- Tovrstna sporočila posredujmo čimbolj opisno in brez sodb.
- Izključujemo besede prisile in jih zamenjujemo z besedami izbire in samoodgovornosti.
- Uporabljajmo kompromis.

Razmislek

- Razmisli o tem, ali je mogoče politično, socialno nezadovoljstvo in agresijo preusmeriti iz dejanskih krivcev in odgovornih za frustracije (duševna stanja nelagodja zaradi nasprotja med željami in možnostmi, ki jih nudi okolje) javnosti na nadomestne tarče.
- V kakšnih poklicih in na kakšnih funkcijah so po tvojem mnenju ljudje, ki so dejanski krivci in odgovorni za frustracije javnosti? Ali lahko nekdo, zaradi svoje zgodovinske preteklosti, stereotipne vloge, zaznamovanosti zaradi odklonskega vedenja...pristane v nesrečni vlogi nadomestne tarče?
- Razmisli o tem, kje so najpogostejši razlogi za takšno preusmerjanje! Lahko v vlogah nadomestnih tarč nastopajo manjšine, ki so bogate, ranljive, neavtohtone (Judi v Evropi, Indijci v Afriki ...).

Naloge za preverjanje znanja

1. Razmisli o tem, kakšno je razmerje med (predvsem razumevanjem, kaj je kriminal, in njegovim sankcioniranjem) ter družbeno močjo (ekonomsko in politično).
2. Poišči po en primer za vsako od različnih oblik odklonskega vedenja v svojem ožjem in širšem okolju. Primere primerjaj z ostalima dvema članoma skupine!

3.4 ODNOS VEČINSKE DRUŽBE DO MARGINALNIH SKUPIN IN OBRATNO

Nobeno ravnanje ni odklonsko ali konformno samo po sebi. Vsako kaznivo dejanje ali kriminal je prav tako družbena kategorija, rezultat družbenega dogovora, ki se spreminja. Prav iz teh razlogov pojava odklonskosti ni mogoče v celoti razumeti in pojasniti samo z raziskovanjem in ugotavljanjem bioloških in/ali psiholoških posebnosti posameznikov, ki kršijo družbene norme.

3.4.1 Odnos večinske družbe do marginalnih skupin

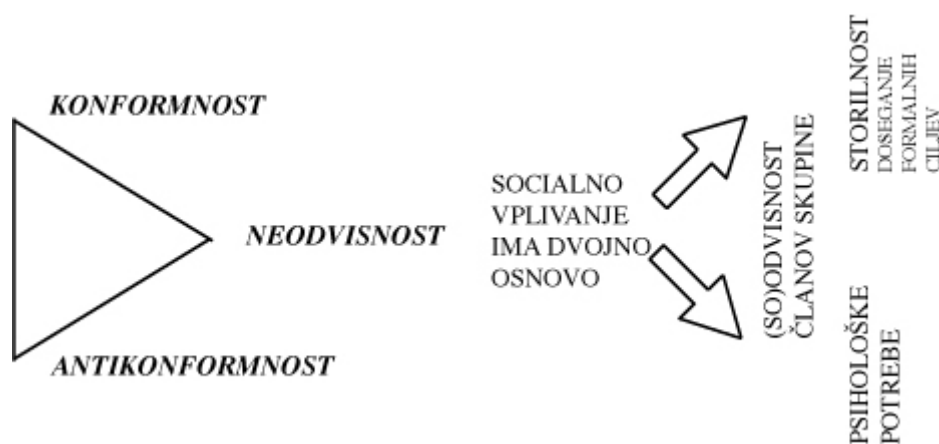
Včasih se zdi, da je proces socialnega vpliva v družbi enosmeren, da poteka od zgoraj navzdol, od večine k manjšini in le izjemoma obratno. Večina ima vedno možnost negativnega sankcioniranja in stigmatiziranja obnašanja manjšin kot odklonskega obnašanja. Odnosi v družbi predstavljajo splošno sprejeta, značilna, pričakovana, zahtevana pravila vedenja (način mišljenja, doživljanja, komuniciranja, izgleda...), ki jih imenujemo norme. Norme delujejo na makro ravni – socialne norme (tradicija, moda, običaji, rituali, tabuji, dogovori, sporazumi...) in na mikro ravni – skupinske norme in standardi.

Konformnost (prilagojenost) z večino običajno pomaga zmanjševati spoznavne in čustvene napetosti in razlike. Nagrade ta proces pospešujejo, kazni ga ovirajo. S prilagajanjem večini izgublamo lastno odgovornost. V sodobnih množičnih kulturah ugotavljamo, da je že sama skladnost posameznika z večinskimi mnenji neke vrste nagrada, neskladnost pa kazen oz.

frustracija. Socialna konformnost predstavlja usklajenost posameznika ali skupine z družbenimi in socialnimi normami. Na člana z odklonskim vedenjem se izvaja neposreden in/ali posreden pritisk k usklajevanju. Enotnost in soglasje sta nujna za doseganje skupnih ciljev. V nasprotnem primeru večinska družba zahteva od posameznika usklajevanje preko norm. Vse pa se na koncu odraža v posameznikovem vedenju, zaznavanju... Nastanejo tri oblike vedenja: usklajeno (konformno), neodvisno in neusklajeno (antikonformno).

Socialni vpliv večine na manjšino se posebno okrepi takrat, ko gre za institucionalizirano večino (vplivne institucije, znanstvene, politične skupnosti...). To je še posebej pomembno za nacionalne marginalne družbene skupine. Te nimajo na voljo institucionalnih opor in legitimitete kot večinske skupnosti. Če se glas večine spremeni v glas avtoritete, ki predstavlja večino, se združi moč večine z močjo avtoritete. Zgodi se normativni vpliv skupine na posameznika, ki temelji na normah skupine, ki jo zastopa avtoriteta. Socialno vplivanje predstavljajo procesi, s pomočjo katerih neposredno ali posredno vplivamo na mišljenje, čutenje in dejavnost drugih. So spremembe, ki jih v presojanju, mnenjih in stališčih posameznika ali skupine povzroči zavedanje presojanja, mnenj in stališč večine drugih o isti stvari.

Psihološke potrebe so v primeru marginalnih posameznikov in skupin tesno povezane s socialno resničnostjo. Močan poudarek je na čustvenih in spoznavnih potrebah (po veljavnih informacijah). Zadovoljitev čustvenih potreb vodi do spojitve z ostalimi in potrditve posameznika ali skupine v večinski družbi. Zadovoljitev spoznavnih potreb pa v gotovost in ravnotežje z ostalimi. Socialni vplivi povzročajo soodvisnost marginalnih članov skupine. Močno delujejo na zadovoljevanje njihovih psiholoških potreb in storilnost, kar prikazuje spodnja slika.

Slika 14: Načini družbenega vpliva na posameznika

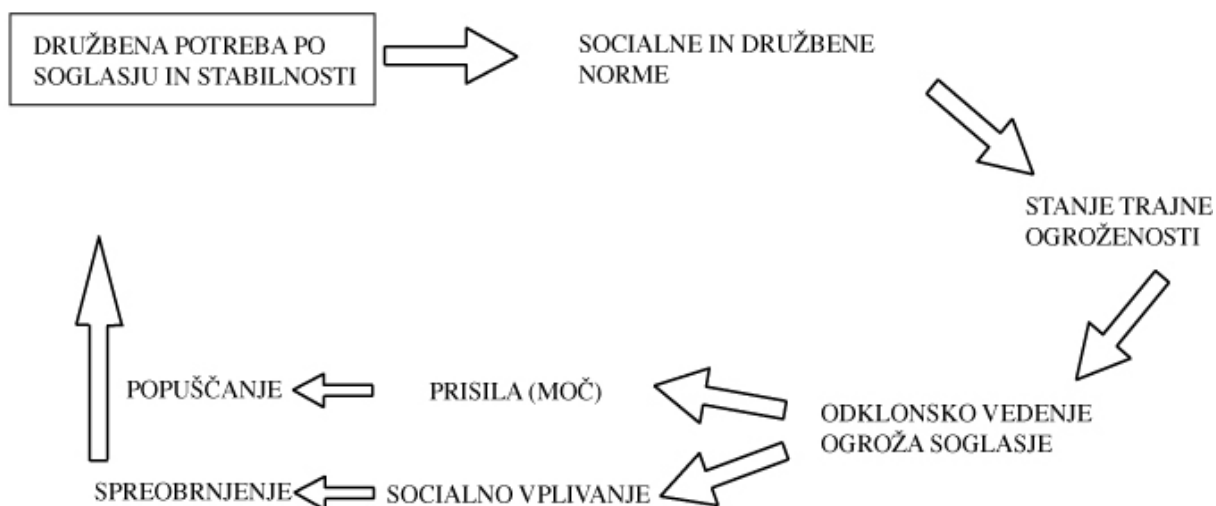
Vir: Lasten, prirejeno po Fosha, 2003

Če se večina strinja v povezavi z normami, vrednotami, cilji, osvoji vsa sredstva za kaznovanje odklonskega vedenja. Marginalne skupine kot manjšinske imajo zato le malo možnosti, da bi se uprle vplivu večinske družbe. Informacijski in normativni vpliv večine deluje v smeri podrejanja. Informacijski vpliv deluje v smeri prilagajanja mnenj večini zato, ker kaže večina večjo moč sprejemljivosti, usklajenega sprejemanja večinskih stališč.

Psihološko gledano vsa zadeva izgleda približno tako: manjšinske marginalne družbene skupine, ki se ne usklajujejo z večino, zasebno zastopajo drugačna mnenja kot večina. Zaradi svojega marginalnega položaja pa so preveč negotove vase in se imajo za premalo vplivne v socialnem okolju. Še bolj kot formalen, institucionalen, viden pritisk nanje je nevaren

neformalen pritisk (vsakdanji, neizražen...) Formalnemu pritisku se lahko, kot manjšina, izognemo tako, da razvijemo lastno organiziranost, lastne institucije in utrdimo njihovo legitimnost v družbi. Neformalnemu, implicitnemu pritisku pa se je nemogoče upreti v vsakdanjem sodelovanju, vplivanju.

Na spodnji sliki so vidni vsi zgoraj opisani vplivi.

Slika 15: Dinamična osnova gibanja večinske družbe na marginalne skupine

Vir: Lasten, Žgavc, 2006

Te ugotovitve veljajo v nekih določenih mejah, takrat, ko je socialni kontekst vnaprej določen in podan, ko manjšinske marginalne skupine nimajo veliko ali sploh nobenih možnosti za spremembo. Avtor, ki je najbolj vplival na spremembo ustaljenih predstav in konceptov, je bil evropski socialni psiholog (Moscovici, 1976) s knjigo » Socialni vplivi in socialna sprememba«. Razvil je koncept socialnega vpliva, po katerem je socialni vpliv v skupinah dvosmeren proces, poteka »od zgoraj navzdol«, od večine k manjšini in »od spodaj navzgor«, od manjšine k večini. Dvosmernost socialnega vpliva pomeni, da ob procesu stabiliziranja skupin poteka tudi nasproten proces destabiliziranja in inovativnega preoblikovanja skupin. Ta drugi proces je po (Moscovici, 1976) rezultat vpliva kreativnih in odločnih marginalnih družbenih skupin na večino. Razlikuje pasivno in aktivno odklonskost. Pasivna odklonskost predstavlja kršenje norm brez težnje po problematiziranju njihove veljavnosti. Aktivna odklonskost pa pomeni produktivno problematiziranje veljavnosti obstoječih norm in zavzemanje za alternativne norme.

Primer

David je enaindvajsetletni mladenič, ki prestaja petnajstletno zaporno kazen. Njegova kazniva dejanja so drobne tatvine (igrač, hrane, pijače, denarja ...) in večje tatvine (avtomobilov).... David se ne odziva z govorjenjem, vedno molči, zato ga osebje zapora predlaga v psihiatrično in psihološko obravnavo. Psihologinja naveže stik z njim preko glasbe in risanja. Po večkratnih terapevtskih razgovorih, v katerih on molči, se pa odziva s sprejemanjem njenih

dejanj, mu naroči, naj posname na DVD glasbo, ki bo izražala njegovo počutje in na list to izriše. Ob naslednji terapijski uri David prinese prazen list papirja in prazen DVD. Vzpostavi pa komunikacijo s psihologinjo, ker ugotovi, da mu želi v resnici pomagati. Pove, da se počuti popolnoma prazen in da nima kaj izraziti. Po približno letu dni srečanj psihologinja spozna njegovo življenjsko zgodbo, ki v sodnem spisu ni niti omenjena, kaj šele proučena. Kasneje jo preveri pri njegovi, še živeči, mami. David je bil že kot zarodek nezaželen. Mama je zanosila kot najstnica in ni imela možnosti splaviti. Prikrajšan je bil za vse, kar so drugi otroci imeli. Mama je cele dneve garala, oče je pil, ga pretepal in spolno zlorabljal. Mama je bila nemočna in mu ni zmogla pomagati, sam pa poti iz stiske ni našel. Hotel je stran od očeta, zato je začel z drobnimi krajami (predvsem igrači in hrane). Pri sedmih letih ga je socialna služba namestila v prevzgojni dom, v katerem je bil do svojega 18. leta. Vsa situacija se je v prevzgojnim domu nadaljevala. Bil je ustrahovan in spolno zlorabljen s strani močnejših vrstnikov in starejših, tudi uslužbencev prevzgojnega doma. Kadar si je z »vzornim« vedenjem prislužil izhode, je kazniva dejanja ponavljal, saj ni imel od česa živeti. Večkrat je tudi pobegnil. Z vsemi temi dejanji si je pridobil petnajstletno zaporno kazen. Z njegovo polnoletnostjo so ga preselili v zapor. Od takrat dalje ni več govoril.

Po intenzivnem delu s psihologinjo in psihiatrom je opravil vse kategorije voznških izpitov, bil skoraj vsak dan na prostosti, da je obiskoval šolo, se vedno redno in vzorno vračal. Znotraj zapora se je zaposlil v tovarni, si pridobil prihodke in delovno dobo. Kaznivih dejanj ni več ponavljal. Tovrstno vedenje ga je vodilo do pogojnega izpusta. Pri tridesetih letih je bil na prostosti. Najprej se je zaposlil kot avtoprevoznik, kasneje pa ustanovil svoje podjetje. Je uspešen, ustvaril je tudi družino.

Razmislek

- Kaj meniš, je večinska družba dovolj naredila za Davida. Bi se lahko zanj že prej kaj spremenilo? Na kakšen način?
- Preglej kazenski zakonik države Slovenije in razmisli o vrstah sankcij, ki jih zakon naše države predvideva za različne oblike odklonskega vedenja!
- Razmišljaj o upravičenih in neupravičenih posledicah kazni oz. o pravičnosti in koristnosti kazni!

Naloge za preverjanje znanja

1. Marginalni posamezniki ali skupine se pogosto spravijo na druge, se vedejo odklonsko samo zato, ker so na nek način drugačni. Tudi sami so najverjetneje doživljali podobna dejanja. Tudi drugi so napram njim uporabljali najrazličnejše metode zato, da so ranili njihova čustva. V skupinah s tremi udeleženci proučujte ustrezne in neustrezne posledice konformiranja!
2. V svojem okolju poišči nekaj primerov formalnega in neformalnega vpliva večinske družbe na marginalne družbene skupine!

3. Ugotovili smo, da večina deluje na manjšino v smislu socialne primerjave! Ali meniš, da člani marginalnih skupin poskušajo navidezno uskladiti svoja mnenja z mnenji večinske družbe, pa pri tem ne posvečajo velike pozornosti veljavnosti teh mnenj? Recimo, da zaradi normativnega pritiska javno zagovarjajo eno mnenje, privatno pa mislijo drugače. Čim pa ta pritisk popusti, pa se vrnejo nazaj k svojim prvotnim stališčem, k odklonskemu vedenju?
4. Ali so člani marginalnih skupin sploh pripravljeni na popuščanje pred mnenji večinske družbe?

3.4.2 Odnos marginalnih skupin do večinske družbe

Vpliv marginalnih skupin na spremembo večinskega vedenja je šibkejši kot obratno. Pod pravimi pogoji lahko povzroči dolgotrajnejše in globlje spremembe. En sam marginelec praviloma ne zmore vplivati na večino. Z večanjem marginalne skupine narašča vtis njene poklicanosti, zmanjšuje se vtis prepričanosti in predanosti. Če gre za spore na vsebinski ravni, imajo tovrstne skupine možnost preživetja, sporni odnosi jim škodujejo.

Marginalne skupine imajo načeloma le malo možnosti za neko lastno stališče ali vedenje, oz. je njihova drugačnost vedno dosežena za ceno zaznamovanja. Glede na obstoj pasivne in aktivne odklonskosti, lahko aktivne marginalne skupine ogrozijo ravnotežje večinskega sistema. Izkazujejo lahko pomembne alternative. Na tak način postanejo celo zametki novega sistema.

Če marginalna skupina trdno zagovarja svoje poglede, se vede na jasno razločen način, lahko predstavlja resen problem večini. Privede lahko do spoznanja o možnosti napačnih večinskih stališč in ocen (npr.: zavzemanje za pravice homoseksualnih parov, pravice izbrisanih ...). Večina ji je tedaj pripravljena pripisati neodvisnost, specifičnosti, pomembnost stališč, vedenjskih oblik... Začne jo jemati resno, opazovati njeno realnost, skratka, začne se odpirati napram njej.

Na takšen način se ustvari proces vrednotenja vpliva marginalne družbene skupine na večinsko družbo. Tako lahko rečemo, da le-ta večinsko družbo usmerja k zavestnemu sprejemanju njenih stališč in pogledov. Njen vpliv na večinsko družbo postane usoden takrat, ko le-ta spozna, da marginalna skupina ostaja zvesta svojim stališčem, vedenju in da ni pripravljena na pogajanja in kompromise. Ostaja neobvladana, kar izzove socialni konflikt in zamaje ravnotežje v sistemu.

Razmislek

- Razmisli o tem, ali je v potrebi po soglasju in stabilnosti v družbi mogoče ločiti socialno in fizično resničnost!
- Je po tvojem mnenju negotovost posameznih članov marginalnih družbenih skupin zgolj posledica nejasnosti dražljaja, ki jim ga pošilja ožje in širše družbeno okolje, ali tudi odsotnosti njihovega soglasja!
- Razmisli o tem, ali je osnovni kriterij družbenih norm objektivnost (neodvisno od naše zavesti in mišljenja) ali v tem igra pomembnejšo vlogo tudi stopnja soglasja!

Naloge za preverjanje znanja

1. Kadar gre za pojave, ki temeljijo na soglasju, je lahko izvor konflikta, odklonsko vedenje posameznikov?
2. Člani marginalnih družbenih skupin se lahko vedejo odklonsko tudi zaradi odstavitve od dotoka družbenih informacij. Vrednost informacije je določena z normami in vrednotami, ki jih ti posamezniki in skupine kršijo. Ali meniš, da gre v teh primerih za stanja informacijske odvisnosti ali proces preverjanja s socialno resničnostjo?
3. Na osnovi prebranega poskusi razložiti spodnjo shemo! Se z njo strinjaš ali bi jo spremenil?

www.fsd.uni-lj.si/mma_bin.php/.../PRIROČNIK+SDSS

3.5 DEMARGINALIZACIJA

Tisti, ki se praktično ukvarjamo z marginalnimi posamezniki in skupinami, lahko trdimo, da se družbeni sistem in procesi ukvarjajo zgolj s posledicami, redko pa vzroki tega, zaradi česar je nekdo označen kot marginalen. Skozi proučevanje vzrokov ugotovimo, iz kakšnih razlogov je nekdo postal za družbo marginalen. Marginalni posamezniki in skupine, so tudi vodilo napredka. In kaj se ponuja za ozdravitev marginalnosti?

Ali se mogoče marginalci na svojo širšo in ožjo okolico odzivajo intuitivno in spontano, so nekakšni pokazatelji družbenih trendov in napovedovalci družbenih sprememb? Ti napovedovalci so že pred sedanjimi globalnimi gospodarskimi pretresi opozarjali, da je z družbo nekaj narobe. Brezposelnost se povečuje, univerzitetna diploma ne pomeni več vstopnice na trg dela, družine prevzemajo čedalje več socialnih nalog države. Menim, da je marginalnost točka, od katere je zelo odvisno, ali se bo družba obnavljala, prenavljala ali nazadovala.

Marginalne skupine lahko postanejo zelo vplivne družbene skupine, ki lahko sprožijo zelo pomembne družbene pobude z dolgoročno vizijo v smeri tehnološkega razvoja, emancipacije, multikulturalnosti in pravičnejše porazdelitve dobrin. Te pobude lahko imajo zelo praktične posledice, saj iz njih izhajajo številne subkulture in vzporedne družbe, ki vidno posegajo v politiko, gospodarstvo in izobraževalne ustanove.

Mogoče ne gre za revolucionarno spreminjanje sveta, lahko pa gre za močan zaseben interes, subkulturo, posebno akademsko kariero, podjetništvo...

Marginalne družbene skupine ponujajo vizije, ki jih vladajoče politične in kapitalske strukture ne sprejemajo, ker ne sledijo njihovim načrtom. Politika se je z marginalnimi skupinami praktično prenehala sistematično ukvarjati, in je pobudo prepustila trgu, ta pa jih je prepoznal in nagovoril, kot, izključene skupine. Podobno se je zgodilo tudi z drugimi tržnimi skupinami, denimo ženskami, ki jih je trg razdružil z lepotnimi ideali in jih individualiziral. Potrošniška individualizacija je postopoma razgradila zavest o pripadnosti, saj neposredno nagovarja posameznika. Marginalci so čedalje bolj ranljivi, zato se poskušajo naslanjati na družbo, ki jih ne okrepljuje. Družba poskuša nastopat kot glavni zaveznik in zaščitnik, ampak, ali to v resnici je? Nove informacijske in komunikacijske tehnologije so odigrale zelo pomembno vlogo pri razkroju skupnosti. Trg je prisluhnil tudi tistim, ki so nas hoteli ukrotiti. Industrija

zabavne elektronike je dosegla, da so mnogi ljudje sedli za računalnike in se prostovoljno vrnili v nazadovanje.

Na eni strani imamo opravka z moralno paniko, ki podpihuje strah pred tehnologijami ter zahteva omejitve in prepovedi, na drugi strani pa popolno brezbržnost. Kljub temu lahko že vidimo nekatere stranske učinke. Iz prakse trdim, da se kljub številnim elektronskim povezavam čutimo osamljene. Poleg tega ne zaupamo prijateljstvom, v problemih smo prepuščeni samim sebi ali različnim svetovalcem. Kje so tukaj družbeni procesi?

3.5.1 Spremembe v prid demarginalizacije

Iz spodaj navedenga je razvidno, da je proces demarginalizacije za družbo zelo koristen.

- Smiselno je ustvarjanje institucionalnih rešitev za oblikovanje boljših pogojev za vključevanje marginalnih posameznikov in skupin v ožje in širše družbeno okolje.
- Veliko bi pomagala globoka razglabljanja na najširših družbenih nivojih in preoblikovanja družbenih praks (od teoretičnih do praktičnih), ki podpirajo pomoč marginalnim posameznikom in skupinam.
- Interdisciplinarna povezanost različnih družbenih institucij (npr.: nevladnih in vladnih organizacij...) lahko močno poveča dialog za afirmiranje tovrstnih skupin in posameznikov.
- Urejevanje razkoraka med razpisanimi izobraževalnimi programi in potrebami trga, zaposlovanja, lahko močno prepreči izgubljanje v odklonskih oblikah vedenja.
- Smiselno bi bilo zmanjševati toleranco do zlorabe substanc in marginalna področja redno empirično raziskovati.
- S pomočjo razmaha prostovoljnega dela lahko vsebinsko povezujemo marginalne mreže in spodbujamo socialno podjetništvo med njimi.

3.5.2 Veščine za prepoznavanje obstoječe samoorganiziranosti družbe v odnosu do marginalnih skupin in samih marginalnih skupin

Osnova veščin preprečevanja stigmatiziranja in družbene izključenosti marginalnih skupin in posameznikov je kombinacija:

- samoudeležbe teh skupin v procesih družbe, njihovo samodefiniranje in samoorganiziranje (premik od skupin v nastajanju k prepoznavnim družbenim skupinam),
- razvijanje ustrezne kulturne identitete, ki je pomemben dejavnik uspešne integracije,
- državnih in družbenih posegov (ustrezne zakonodaje, ki promovira enake možnosti in dostop do pomembnih, povezovalnih družbenih mehanizmov).

Za državni aparat in družbo je izjemnega pomena:

- razvijati aktivno politiko države: oblikovati takšno zakonodajo, ki zagotavlja socialne, politične, civilne pravice in svoboščine (enake možnosti in dostop vsem, do različnih področij življenja),
- zagotoviti socialno državo, v kateri čutijo socialno varnost tudi najbolj ranljivi posamezniki in skupine,
- promovirati in omogočiti participacijo članov skupin, ki so stigmatizirani in jim grozi izključitev.

Za same marginalne skupine in posameznike pa je pomembno:

- formuliranje lastnih potreb,
- aktivno vključevanje v procese političnega, socialnega, družbenega in kulturnega življenja,
- aktivno iskanje konkretnih rešitev za izhod iz pogojev izključevanja in stigmatiziranosti.

3.5.3 Metode in postopki prepoznavanja odnosa do marginalnih družbenih skupin

V družboslovju, zlasti znotraj socialne politike, je koncept obravnavanja marginalnih družbenih skupin in posameznikov v zadnjem desetletju doživel mnoge spremembe. Ukvarjanje se je zgodilo na različnih nivojih, zlasti skozi različne ciljne podskupine kot subjekte družbene margine (istospolno usmerjene, avtohtone narodne skupine, skupine različnih veroizpovedi...). "Problem niso zgolj neusklajenosti in nesorazmerje med vrhom in dnom družbene lestvice, temveč tudi med tistimi, ki so iz nje izključeni".

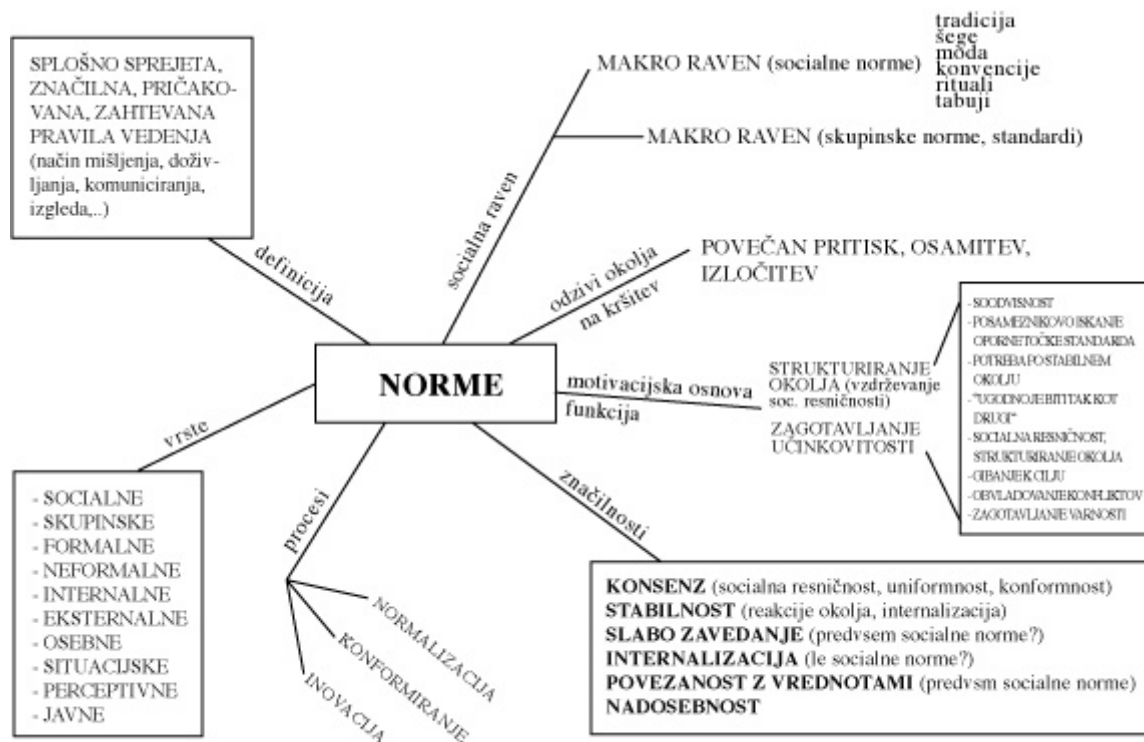
(Bhala, 1995) je odnos prepoznavanja marginalnih družbenih skupin, njihove izključenosti in stigmatiziranja v okviru družbe, definiral z naslednjimi postopki:

- ekonomskim vidikom: vprašanji dohodka in omejenega dostopa do dobrin in zaposlitev (izključenostjo s trga dela),
- družbenim vidikom: pomanjkanjem udeležbe določenih marginalnih skupin in posameznikov v procesih odločanja in uživanja enakih možnosti,
- političnim vidikom: enakostjo človekovih in političnih pravic (država nekatere tovrstne skupine izključuje, druge pa vključuje),
- identitetnim vidikom: nemalo kulturnih atributov povzroča stigmatizacijo in izključevanje (rasa, etničnost, tabuji, veroizpovedi...).

Razmislek

- Še vedno v družbi prevladuje dejstvo, da imajo nove tehnologije močan emancipacijski potencial. Je to pričakovano upravičeno ali elektronska povezanost daje le utvaro nekakšne avtonomije, zaradi katere niti ne občutimo svoje nesvobode? V skupinah s tremi udeleženci razpravljajte na to temo in primerjajte medsebojna stališča!
- V spodnji sliki poskušaj razbrati dinamične načine medsebojnega vplivanja marginalnih družbenih skupin na večinsko družbo in obratno.
- Razmisli o tem, kje v spodnji sliki zaznaš proces demarginalizacije!

Slika 16: Dinamični načini medsebojnega vplivanja večinske družbe na marginalne družbene skupine in obratno

Vir: Lasten, po Žgavc, 2006

Naloge za preverjanje znanja

1. Ali podporne socialne mreže, izobrazba, prava družbena in družinska opora občutno pospešujejo proces demarginalizacije? Na kratko obrazloži!

3.6 MARGINALNE DRUŽBENE SKUPINE KOT ELEMENT DRUŽBE

Odklonsko vedenje za večinsko družbo predstavlja ogrožanje resničnosti. Naše ožje in širše družbeno okolje naj bi bilo strukturirano (celovito in hkrati odvisno od medsebojnih odnosov in usklajevanja) in kot takšno določujoče za primerno vedenje v njem.

Dejstvo je, da odklonskega vedenja ni mogoče v celoti razumeti in pojasniti samo z raziskovanjem in ugotavljanjem bioloških in psiholoških posebnosti posameznikov, ki kršijo družbene norme. Tukaj vedno in obvezno sodeluje tudi družbena struktura in položaj posameznih članov v njej. Smiselno se je vprašati, kateri družbeni dejavniki motivirajo posameznike, da kršijo družbene norme. Smiselno se je vprašati tudi to, kako in zakaj je prav določeno ravnanje opredeljeno kot odklonsko? Kdo postavlja zakone in v čigavem interesu so? Zločin in odklonskost nasploh je univerzalno družbeno dejstvo, pojavlja se v katerikoli družbi in v kateremkoli času. Nekateri strokovnjaki dokazujejo, da je odklonskost nujen,

neizogiben in normalen vidik družbenega življenja. Vsaka družba ustvarja svoje lastne oblike odklonskosti, ker jih dejansko potrebuje za svoj obstoj.

3.6.1 Zakaj je lahko odklonskost pozitivna in funkcionalna?

Z vidika družbe je določena količina odklonskosti lahko pozitivna in funkcionalna:

- pripomore k utrjevanju kolektivne zavesti (soglasje glede temeljnih vrednot) in s tem k družbeni solidarnosti. Vendar premočna kolektivna zavest preprečuje družbeni napredek, uničuje vsako originalnost, izvirnost (originalnost zločinca in tudi originalnost genija).
- kaznovanje prepovedanih ravnanj utrjuje usklajenost z večino, povzroča, da večina zavrača kršilce in se tako sama izogiba odklonskosti.
- odklonskost omogoča družbene spremembe. Če bi vsi spoštovali družbene norme, ne bi bila mogoča nobena družbena sprememba.
- družba zastavlja zaželene cilje, ne zagotavlja pa vsem svojim članom ustreznih sredstev za njihovo doseganje. Družbena neenakost, ki pogojuje drugačen položaj tudi odklonskim posameznikom, povzroča različne, neenake možnosti, da bi dosegli družbeno zaželene vrednote (cilje) na družbeno sprejemljiv način.
- odklonskost zahteva moralne norme. Odklonski posamezniki potrebujejo samonadzor in samoomejitve in s tem spoštovanje skupnosti. Hitre družbene spremembe povzročajo slabšanje norm. S tem sta ogroženi družbena povezanost in solidarnost. Ogroženost se kaže v večjih stopnjah kriminala, samomorilnosti... Če bi odklonski posamezniki doživeli sprejemljiv vpliv moralnih norm, bi pridobili na občutku varnosti, spoštovanje skupnosti bi se povečalo, družbena integracija in solidarnost bi se okrepili. Predvidevamo, da bi pristali na delež materialnih in drugih dobrin, ki jim v družbi pripada in si ga ne bi prisvajali na nasilen način.

S slabšanjem norm se poraja individualizem in sebični interesi, kot prikazuje spodnja slika v smislu »kaj mi pa morete?«

Slika 17: Kaj mi pa morete?

Vir: www.assignmenthelpexperts.wordpress.com

3.6.2 Pluralizem vrednot v moderni družbi

Moderne družbe so vsestranska in raznovrstna celota, ki jo sestavljajo različne družbene skupine in kategorije. Zanje je značilen pluralizem vrednot (raznovrstnost enakovrednih vrednot). Iz teh razlogov meja med usklajenim (»normalnim«) in deviantnim (odklonskim) ni tako jasna in nedvoumna. Pomembna in temeljna ponotranjena vrednota vseh pa je uspeh. Dojemanje in opredeljevanje odklonskosti je vedno družbeno in kulturno pogojeno in polno nesoglasij.

3.6.2.1 Zakaj nastajajo nesoglasja?

- Ravnanje, ki je v enem družbenem okolju povsem konformno, ga lahko v drugem dojemamo kot odklonsko.
- V enem okolju so določena dejanja z zakonom prepovedana, uvrščena med prekrške, kazniva dejanja ali celo kriminal, v drugem pa so ta dejanja povsem legalizirana ali celo nagrajena (umetna prekinitev nosečnosti, evtanazija, legalizacija drog ...).
- Sama strogost kazni se od družbe do družbe zelo spreminja, za ista dejanja se v različnih družbah zelo različno kaznuje (npr. upravičenost, neupravičenost smrtne kazni).
- V večini skupnosti je še vedno način kaznovanja zelo odvisen od tega, kdo je to dejanje storil, ali oseba iz uglednega ali iz manj uglednega ozadja (sin ali hči uglednih staršev lahko stori kaznivo dejanje, pa bo le-to ocenjeno kot mladostna nepremišljenost ...).
- Konkretni okoliščine so tiste, ki izzovejo določen način našega obnašanja ob različnih priložnostih, v enih družbah je to sprejemljivo ravnanje, v drugih ne (pitje alkoholnih pijač ali prepevanje veselih pesmi je v neki družbi sprejemljivo ravnanje ob praznovanju rojstnega dne, porokah..., v drugih družbah na šolskih proslavah, zabavah na delovnem mestu...).

Primer

- Na Nizozemskem je dovoljeno prodajanje in uživanje marihuane, pri nas in marsikje drugje pa je prepovedano.
- V antični Grčiji je bila ljubezenska in prijateljska zveza med starejšim moškim in mladim fantom prikazana kot najvišja oblika ljubezenskega odnosa. V poznejših obdobjih je homoseksualnost v glavnem preganjana in pojmovana kot nenaravna, nemoralna, nenormalna, marsikje pa označena celo kot kaznivo dejanje. Svetovna zdravstvena organizacija (WHO) jo je opredelila kot duševno bolezen, ki jo je potrebno zdraviti (s seznama duševnih bolezni jo je črtala šele konec leta 1991). Danes si mnogi prizadevamo, da bi to spolno usmerjenost sprejeli kot eno od možnih in normalnih. A še vedno mnogi dvomijo o njeni normalnosti in sprejemljivosti. Do nje smo kvečjemu strpni, sami pa s to usmerjenostjo ne bi želeli imeti nobenih stikov.
- Na Danskem in drugod lahko dve osebi istega spola skleneta formalno zakonsko zvezo.
- V srednjem veku se za uboj ni kaznovalo enako. Če je to dejanje storila privilegirana oseba, so bile kazni veliko milejše.
- Do leta 1487 je lahko v Angliji vsak, ki je znal brati, storil uboj. Če so ga odkrili, so ga prepustili cerkveni oblasti, da bi se pokesal in prejel odvezo.

3.6.2.2 Kateri dejavniki vplivajo na opredeljevanje in nesoglasja?

Ti dejavniki so:

- Kje oz. v kateri družbi je bilo dejanje storjeno.
- Kdaj, saj se norme in pričakovanja glede sprejemljivega vedenja časovno zelo spreminjajo.
- Kdo dejanje stori.
- Sporne konkretne okoliščine, v katerih se vedemo na določen način.

Naloge za preverjanje znanja

1. Zakaj je z vidika družbe kot celote določena količina odklonskosti pozitivna in funkcionalna? Na kratko obrazloži.
2. V čem nastajajo nesoglasja med družbo kot celoto in pojavom odklonskosti? Obrazloži.

3.7 ELEMENTI NAZADOVANJA MARGINALNIH DRUŽBENIH SKUPIN IN USTVARJALNO SOOČANJE Z NJIMI

Regresiven razvoj ni razvoj, temveč nazadovanje. Če pogledamo z vidika marginalnih družbenih skupin in upoštevamo dejstvo, da so te skupine nujne za napredek v vsaki družbi in v kateremkoli obdobju, pridemo do pomembnih ugotovitev tudi glede nazadovanja vsake družbe v kateremkoli zgodovinskem obdobju.

Glede na to, da se nad marginalnimi družbenimi skupinami in posamezniki izvaja formalni nadzor (nadzor, ki izhaja iz družbenih navad, norm), lahko sklepamo, da je le-ta že vplival in še vpliva na nazadovanje. Usklajevanje poskuša doseči z zastraševanjem, kaznovanjem in prevzganjem tistih, ki kršijo pravne norme. Na ta način se od tovrstnih dejanj odvrača tudi tiste, ki pravnih norm še ne kršijo.

Razumevanje odklonskosti v družbi je lahko zelo regresivno, če gre za nasprotje, konflikt med prevladujočo kulturo in prevladujočimi vrednotami in podrejeno kulturo in podrejenimi vrednotami.

Postopki, ki vključujejo prevzgojo, predstavljajo poseg v človekovo osebnost in s tem nasilno spreminjanje. Nekateri so celo mnenja, da je formalni nadzor neučinkovit pri preprečevanju kriminala in drugih kaznivih ravnanj. Povrh vsega pa je še drag. Spet drugi so prepričani, da njegov namen ni preprečevanje kriminala, temveč so mehanizmi formalnega družbenega nadzora v rokah vladajočega razreda (bogatih in močnih) v namene nadzorovanja in discipliniranja podrejenih. Uradni statistični podatki dokazujejo, da so glede tega kar učinkoviti. Iz njih je razvidno tudi to, da obstaja povezanost med kriminalnimi dejanji in pripadnostjo družbenemu sloju. Pripadniki nižjega družbenega sloja so bolj pod nadzorom, zato pogostejše padejo »pod kolesje« formalnega družbenega nadzora. Ni pa nujno, da so zaradi tega bolj odklonski. Njihova dejanja so pogostejše označena kot odklonska ali kriminalna.

Nekateri avtorji študij so razlagali, da se odklonsko vedenje pojavlja kot reakcija na uspeh. Ta vrednota in tudi druge, povezane z njo (individualizem, samooblikovanje, dosežki, načrtovanje prihodnosti, odrekanje takojšnjim užitkom v zameno za prihodnje ugodnosti...) naj bi bile ugodnosti srednjega razreda, kot splošne pa se uveljavljajo in vsiljujejo vsem, niso pa tudi vsem dosegljive. In če vrednote, ki si jo postaviš za cilj, nikakor ne zmoreš doseči, se odzoveš odklonsko. »Fantje iz uličnega vogala« naj bi izhajali iz delavskega razreda.

Dejstvo je, da obstajajo močna prepričanja o tem, da naj bi bila nekatera vrednotenja lastna človeku kot družbenemu bitju. Izhajala naj bi že iz same človeške narave in zato sodila med t. i. občečloveške vrednote. Kot primer takšnih vrednot pogosto navajamo spoštovanje in varovanje človeškega življenja. In kaj se je s pojmovanjem te človeške dobrine (edine možnosti obstoja) dogajalo v zgodovini in v različnih človeških družbah? Razlike v sankcioniranju ubojev svobodnih in nesvobodnih ljudi so se dogajale vse do sredine 19. stoletja. V enostavnih družbah (rodovnih skupnostih) je bil tujec marginelec. Torej je bil brezpraven, brez vrednosti je bilo tudi njegovo življenje. Rimski zakonik XII. plošč je navajal za kaznivo dejanje uboj svobodne osebnosti, ne pa tudi sužnja, ki je bil nesvoboden.

Naloge za preverjanje znanja

1. V čem vidiš elemente nazadovanja marginalnih družbenih skupin?

3.8 VLOGA MARGINE V POSAMEZNIH MODELIH DRUŽBE

Človeštvo se je skozi stoletja že veliko naučilo o strpnosti do sočloveka, a je kljub temu problem marginalnih družbenih skupin še vedno zvezda stalnica današnje družbe. Marginala je v eni izmed oblik na makro in mikro ravni prisotna v vsaki družbi. Pojavlja se tudi v sicer mirnih in urejenih državah. Izkazuje se kot osnovni mehanizem za uveljavljanje volje in doseg ciljev nekaterih posameznikov in/ali skupin.

Odnos družbe do marginalnih posameznikov in skupin je eden izmed dejavnikov, ki vplivajo na njihovo razširjenost. Poleg tega dejavnika pa nikakor ne smemo zanemariti stanja, v katerem se v nekem časovnem obdobju določena družba nahaja. V državah, kjer se zanemarljiva socialna varnost, kjer so vse večje socialne neenakosti in kjer je vse več revnega prebivalstva, je posledično tudi večja udeležba marginalnih družbenih skupin (južnoameriške države, Južnoafriška republika, Rusija ...). Stopnja prisotnosti margine je povezana tudi z državno ureditvijo. V totalitarnih režimih je nižja stopnja prisotnosti in delovanja marginalnih družbenih skupin in posameznikov. Praviloma pa so povečana marginalna dejanja s strani vladajočih strank, oblasti. V demokratičnih sistemih so v ospredju človekove pravice in večja osebna svoboda in je tudi marginalnih družbenih dejanj manj. V obeh sistemih je družina vez, preko katere je družba povezana z nami kot posamezniki in preko katere vpliva na naše delovanje. Prav v njej pa spoznamo in ponotranjimo svoj odnos do tega, ali bomo pripadali določeni marginalni družbeni skupini ali ne.

Razmislek

- V bivši državi, kjer so bili na mejah cariniki in so nas lahko nadzirale različne službe, je bilo manj navzven vidnih marginalnih družbenih dejanj (ropov, vlomov, mamil ...). Imeli smo manj osebne svobode za ceno večje varnosti. Ali tudi ti misliš tako?
- V Sloveniji z mlajšo demokracijo drži, da imamo z nadzorom večjo varnost. V državah z veliko starejšo demokracijo pa je to pravilo velikokrat kršeno. Različne vladne službe in organi imajo znatno večja pooblastila kot pri nas. Z današnjo svetovno gonjo, recimo proti terorizmu, so se ta pooblastila še povečala. Slovenija je omogočila prehod iz varnega, kolektivnega družbenega okolja v individualizirano družbo, kar ima svoje prednosti in slabosti. Ali meniš, da je ena izmed bistvenih prednosti tega prehoda, da smo dobili možnost izražati samega sebe, svojih prepričanj in življenjskega nazora? Smo se s spremembo sistema rešili državnih in družbenih vezi, ki so nas v preteklosti omejevale?

O odnosu družbe do marginalnih družbenih skupin se lahko ugotovi iz odnosa družbe do problemov šibkejših. Gre za šibkost, za katero ni nujno, da izhaja iz fizične inferiornosti. Lahko gre za šibkost v smislu manjšega števila pripadnikov določene skupine, za šibkost zaradi slabšega socialnega položaja. Kadar posamezni segment družbe daje signal, da je nestrpnost pozitivna vrednota, lahko pričakujemo, da se nekateri posamezniki znajdejo v svetu, kjer so njihove vrednote in norme postavljene na glavo.

Zelo žalostno je dejstvo, da nestrpnost doživijo tudi ustanove, ki skrbijo za prizadete otroke in celo materinski domovi...

V spodaj naštetih primerih se odpira še mnogo vprašanj. V odnosu do marginalnih družbenih skupin napram večinski družbi, je problematično zlasti to, da je večina spodaj naštetih primerov zasedla osrednje mesto v družbenopolitičnem dogajanju v določenem časovnem obdobju. O teh temah se je govorilo v vseh medijih, razpravljalo doma, v službah, gostilnah. Neprestano govorjenje o tem, kako škodljivi za državo so izbrisani, kako neprimerna je džamija, kako neprimerni so transvestiti, kako nevarni so Romi ima za posledico širjenje nestrpnosti v družbi.

Primer

- Nestrpnosti do marginalnih družbenih skupin smo bili priče, ko se je govorilo o ilegalnih emigrantih, ki so jih nekateri označevali kot veliko nevarnost za vsako lokalno okolje, v katerem bi postavili domove za azilante. Ti ljudje so bili v večini primerov ekonomski in politični begunci, a so bili predstavljeni kot potencialni morilci, teroristi, prenašalci nalezljivih bolezni... in iz teh razlogov huda grožnja lokalnim skupnostim.
- Na podoben odziv lokalnih skupnosti naletijo tudi razni poskusi ustanavljanja komun za zdravljenje odvisnikov od drog, stanovanjskih skupnosti ljudi s problemi....
- V Sloveniji smo bili lahko celo priče nestrpnosti in ksenofobiji v odnosu nekaterih družbenopolitičnih krogov do izgradnje džamije. Pojavljali so se različni argumenti, ki so jih navajale bolj ali manj ugledne osebe (od posega v slovensko kulturo in tradicijo pa vse do vdora islamskega fundamentalizma in oblikovanja celic Al-Kaide). Ti ljudje, ki si želijo izgradnjo džamije, so v glavnem slovenski državljani in so pač tiste veroizpovedi, ki v Sloveniji ni večinska. A zaradi tega nimajo nič manjših pravic kot ostali. V demokratični državi ne moremo imeti dvojnih meril in postavljati državljane Slovenije, ki pripadajo islamski veroizpovedi, v drugi razred kot katolike, protestante, pravoslavce

Ali Ustava ne zagotavlja enakopravnosti verskih skupnosti in enakosti pred zakonom?

- Doživeli smo celo homofobijo. Doživeli smo zaplete, prepire in proteste, ki so sledili, ko je na tekmovanju za predstavnika Slovenije na izboru za pesem Evrovizije zmagala skupina Sestre. Vse se je postavilo na glavo, ker so bile zmagovalke transvestiti. Izgledalo je, da oni nimajo enakih pravic kot vsi ostali državljani.
- Isti pojav homofobije se kaže tudi ob referendumih o oploditvi z biomedicinsko pomočjo. V teh primerih se pojavljajo argumenti, ki govorijo o tem postopku kot edinem načinu, s pomočjo katerega bodo istospolno usmerjene lezbijke prišle do otrok.
- Zgodila se nam je tudi politizacija vprašanja o izbrisanih, ki predstavlja višek nestrpnosti in kršenja človekovih pravic. Tema je bila osrednja družbeno-politična scena v drugi polovici leta 2003 in prvi polovici leta 2004. Ni naključje, da so se nekatere politične stranke v letu volitev spustile v umazano igro, v kateri zagovarjajo t.i. nacionalne interese države. Pri tem intenzivno igrajo na čustva ljudi. V javnosti se neprestano izpostavlja vprašanje škode, ki jo bodo povzročile odškodnine, o tem, da so izbrisani ljudje, ki so delali proti samostojni slovenski državi... Pozablja pa se na dejstvo, da je bilo ljudem storjeno protizakonito dejanje in z njim krivica. V pravnih državah pa naj ne bi o človekovih pravicah in o vprašanjih zakonitostih odločale širše, nestrokovne množice na referendumih. Človekove pravice so univerzalne in neodtujljive.

Naloge za preverjanje znanja

1. Dejstvo je, da Slovenci včasih zaničljivo gledamo na t.i. Bosance. Nekatere moti, da ne govorijo našega jezika, čeprav so že leta pri nas. Nekateri govorijo, da smrdijo, da so umazani... Ali meniš, da gre v teh primerih za nestrpnost, ali so navedene trditve utemeljene?
2. Če pogledamo dogajanja v Sloveniji v zadnjih letih, lahko na podlagi različnih dogodkov ugotovimo, da se nestrpnost do marginalnih družbenih skupin in posameznikov še vedno pojavlja in se celo širi. Izvajajo jo politiki, skupine in tudi posamezniki. Razmišljaj o tem, kako bi lahko to nestrpnost omilili!
3. Naštej nekaj posameznih modelov družbe in opredeli vlogo margine v njih?

3.9 OBLIKE DELOVANJA MARGINALNIH DRUŽBENIH SKUPIN IN RAZLIČNIH SLOJEV V DRUŽBI

Pri določanju odklonskosti so pomembni odnosi moči. Posamezniki in skupine imajo različno družbeno moč. Norme pa postavljajo tisti, ki imajo večjo. Zakoni so odsev interesov tistih, ki imajo večjo družbeno moč in oblikovani tako, da ščitijo njihove interese. Za odklonsko je potem opredeljeno vse, kar te interese, zavarovane z zakoni, ogroža. Noben zakon ni odsev splošne volje, ni nevtralen, če pa je, se uporablja selektivno, kar pomeni, za podrejene drugače kot za vladajoče. Vladajoči kršijo zakone, ko je to v njihovem interesu, vendar se jim to spregleda. Vladajoči sloj uporabi tudi organizirani zločin za doseg svojih ciljev in interesov. Organizirane kriminalne skupine so povezane z vodilnimi ljudmi v gospodarstvu in politiki. Boj proti marginalnim družbenim skupinam (npr.: preprodajalcem mamil...) je obsojen na

neuspeh vse dotlej, dokler imajo od njega koristi vladajoči sloji. Veliki nelegalni zaslužki, h katerim v veliki meri prispevajo tudi marginalci, ostajajo nekaznovani, dokler je to v interesu vladajočega sloja. Zapirajo se posamezniki zaradi pijančevanja, kršenja javnega reda... Če pogledamo s političnega in ekonomskega zornega kota, pa glavnina marginalcev in storilcev velikih kaznivih dejanj ostaja na prostosti. Organiziran kriminal temelji na trgovanju s prepovedanimi dobrinami in storitvami (droge, orožje ...).

Primer:

- V nekdanjih socialističnih enostrankarskih sistemih je bila določena kot kaznivo dejanje že odločitev posameznika za večstrankarski sistem ali malo ostrejša kritika vladajoče stranke.
- V družbah, ki temeljijo na zasebni lastnini proizvodjalnih sredstev, so zakoni oblikovani tako, da ščitijo takšno lastnino in njene nosilce.
- V tridesetih letih sta Ford in General Motors v ZDA najemala gangsterje, da bi zaposlenim delavcem preprečili organiziranje sindikatov.

Razmislek

- V skupini s tremi predstavniki razmislite o naslednjem dejstvu! Dokaj enodušno se zgražamo, ko recimo kakšen mladoletnik ukrade avtomobil, »sune kakšni babici torbico«. Zelo veliko strokovnjakov ocenjuje, da je to posledica slabe vzgoje, neustrezne socializacije, neprilagojenosti, čustvene nestabilnosti, moralne šibkosti, ali kakšnega drugega individualnega, psihičnega »problema«, ki kliče k zdravljenju ali pomoči. Kaj pa »uspešen poslovnež, politik ...«, ki se s krajo avtomobila in torbice ne more primerjat, ker je okradel vse državljane, ki so mu zaupali. Ukradel je v primerjavi z mladoletnikom milijon avtomobilov ali več. In ostane nekaznovan???
- Razmisli o tem, zakaj je organiziran kriminal (trgovina z drogami, orožjem, zvodništvo...) sploh kriminaliziran, preganjan s strani kazenskopravnega aparata. Iz zgodovine vemo, da je kazensko pravo na teh področjih izjemno neučinkovito. ZDA so razvile »vojno zoper droge«, ki je prinesla izjemno velike finančne stroške. Rezultat je bil zaostritev razmer. Črni trg je drogam ceno izjemno povišal in s tem omogočil astronomske zaslužke tistim, ki se z njimi ukvarjajo in lahko vlagajo v legalne in ilegalne dejavnosti. Vemo pa, da je nemoteno delovanje črnega trga mogoče doseči le s podkupovanjem državnih uradnikov. Ali je danes tudi tako?

3.9.1 Naraščanje nezakonitega delovanja

Formalni in neformalni družbeni nadzor je šibak zaradi dane strukture moči v gospodarstvu in strankarsko - politični sferi. Iz teh razlogov izstopajo marginalne družbene skupine ali posamezniki ravno na teh področjih.

Nezakonito delovanje je vablivo in racionalno v ekonomskem smislu:

- »Beloovratniški kriminal« je težko odkriti najpogosteje zaradi tega, ker se zaplete pri zbiranju dokaznega gradiva. »Beli ovratniki« delujejo na mestih, ki so skrita očem in javnosti in drugim nadzorovanim mehanizmom. Varuje jih poslovna skrivnost in spoštovanje zasebnosti. Če pa slučajno pride do kazenskega postopka, se lahko oprejo na pravno in tudi drugo strokovno pomoč. Ponavadi vstopajo tudi zveze s političnimi krogi, podkrepjene s financiranjem strankarske dejavnosti ali neposredno s podkupninami. Ob vsem tem pa je kazenski postopek ukrojen po meri konvencionalnih storilcev (tistih, ki delajo v nasprotju z ustaljenimi, splošno veljavnimi pravili in normami). Precej manj prikladen pa je za obravnavanje protipravnih dejanj zelo velikih, vsemogočnih storilcev, ki poiščejo in najdejo vse »luknje« v zakonu in istočasno dejanje izpeljejo na način, ki je težko dostopen razumevanju povprečnega formalnega in neformalnega družbenega nadzora.
- Ekonomska moč omogoča tudi vpliv na sredstva javnega obveščanja, ki imajo odločilno vlogo pri oblikovanju javnega mnenja. Odzivi strokovne in laične javnosti, na škodljive dejavnosti poslovnežev, so vedno še zelo prizanesljivi, včasih celo brezbrizni ali ambivalentni.
- Protipravne dejavnosti gospodarskih subjektov olajšuje dejstvo, da se pozitivni produkti gospodarskih enot večinoma privatizirajo. Negativni produkti (ekonomska škoda, zdravstveni problemi delavcev) pa so v glavnem podružbljeni. Poslovne transakcije urejajo ohlapne, dvoumno ubesedene norme, iz katerih se je pravno formalno mogoče vedno izviti. V številnih primerih je iz teh razlogov zelo težko potegniti mejo med dovoljenim in nedovoljenim, kar se v poslovnem svetu s pridom uporablja. Veljavni predpisi, ki so praviloma izraz kompromisov in spremenljivih razmerij med različnimi interesnimi skupinami, se ne opirajo na dolgo tradicijo kot norme. Zato imajo trdno oporo v javni in poslovni morali.
- Protipravna ravnanja nosilcev politične moči (ilegalna trgovina z orožjem...) lahko bistveno omrtvičijo delo formalnih in neformalnih nadzorovalnih mehanizmov.

Slika 18: Formalni in neformalni družbeni nadzor je šibak

Vir: www.highdefdiscnews.com

Naloge za preverjanje znanja

1. Analiziraj razmerje med kriminalom (razumevanjem, kaj je kriminal) in njegovim sankcioniranjem in družbeno (ekonomsko in politično) močjo!

3.10 MODELI VSAKDANJEGA ŽIVLJENJA MARGINALNIH DRUŽBENIH SKUPIN

Dejstvo je, da se Slovenci očitno bojimo drugačnosti. Marginale je na naših cestah vedno več, priplazila se je skoraj v vsako hišo. Mladi ropajo in celo morijo in še marsikaj. Žal tovrstna dejanja zelo vzpodbuja novinarska popularizacija.

Iz teh razlogov se je razvila cela množica mehanizmov, postopkov in sredstev v obliki sankcij, katerih cilj je, da družba ali družbena skupina doseže in vzdržuje konformizem posameznikov. Gre za družbeni nadzor, katerega cilj je obvladovanje človekovega vedenja.

www.mladina.si/tehdnik/201001/sherlock_holmes

3.10.1 Modeli, ki uravnavajo vsakdanje življenje marginalnih družbenih skupin

Modeli se medsebojno prepletajo in posegajo v delovanje drug drugega, občasno se nadzorujejo in problematizirajo določene dogodke.

3.10.1.1 Mediji

Naši mediji so v primerjavi s tujimi (zlasti ameriškimi) kar zmerni. Nemalokrat so prav mediji tisti, ki opozarjajo na številne nepravilnosti in lahko imajo posledično izrazito pozitivno vlogo. Žal pa ugotavljamo, da je odnos nekaterih medijev do marginale neustrezen, saj s svojim delovanjem zbujajo strah med ljudmi. Ljudje se ob branju oz. poslušanju novic o delovanju marginalnih družbenih skupin ali posameznikov hote ali nehote postavimo v vlogo žrtev. Temu primerno nato reagiramo in živimo v preplašenosti. Nekateri mediji se premalo zavedajo posledic svojega poročanja. Premalo oz. neustrezno izvajajo svojo vzgojno-izobraževalno in socializacijsko funkcijo, ki jo, v vsakem primeru, imajo. V številnih primerih je le-ta zanemarjena, ker so pred njo prevečkrat postavljene tržne zakonitosti in zahteve po kapitalski donosnosti medijske hiše. Prav bi bilo, da mediji prevzamejo odgovornost za to, kaj bo publika gledala, poslušala in brala, ne pa, da podlegajo »zahtevam« publike. Vse preveč se ravna po zakonitostih tržnega povpraševanja – ponudbe. Iz teh razlogov nudijo takšne vsebine voajersko razpoloženemu občinstvu, ki jih prestrašijo, razburijo ... in s tem prisilijo k spremljanju dogajanja. Ni naključje, da so najbolj gledani in najbolj brani mediji tisti, ki prikazujejo (naj) več dejanj marginalnih družbenih skupin ali posameznikov in največ škandalov. Mediji na oglaševalskem trgu ponujajo oglaševalcem dostop do občinstva. Večje je občinstvo, višja je cena oglaševanja. Na prvi pogled s tem ni nič narobe. Če razmislimo globlje, so prav mediji tisti, ki oblikujejo javno mnenje in odnos družbe do določene teme, tudi marginalnih skupin in posameznikov. Če se pri poročanju samo napihuje in (in)direktno igra na čustva, lahko pride do popačenja odnosa javnosti do obravnavane teme. Popači pa se tudi občutek za resnično stanje družbe. Kaj pa imajo s tem opraviti marginalne družbene skupine in posamezniki?

Posledica delovanja nekaterih medijev je občutek, da se aktivnosti marginale pojavljajo na vsakem koraku. Nekateri mediji svoje prve novice oz. kot novice s prvih strani največkrat objavljajo poročila o najrazličnejših tragedijah, oplemenitene s slikovnim materialom. Tudi ostale novice so vedno bolj naravnane k temu, da se izbira zlasti škandale in napake delovanja margine. Manj ali zelo malo se govori o različnih uspehih in dosežkih.

Pojavlja se tudi selektivno poročanje raznih medijev o marginalnih dogodkih. V večini primerov gre za najbolj »črne« novice: umore, družinske tragedije, rope, vlome, preprodaje mamil.... Bolj kot je dejanje »črno«, bolj je privlačno za medije in voajersko publiko.

3.10.1.2 Sankcije, kazni

Poznamo jih več vrst v odvisnosti od zgodovinskega obdobja. V Evropi in ZDA se je način kaznovanja spremenil na prehodu iz 18. v 19. stoletje.

- Kaznovanje telesa: izrazito v srednjem veku. Pogosto se je izvajalo v javnosti, kot spektakel in grožnja drugim, v smislu, da se to lahko zgodi tudi njim, če ne bodo ravnali v skladu z družbenimi normami. Telesna kazen ima vlogo povračila, maščevanja in zastraševanja.
- Samotno kaznovanje duše: prisotno v modernih časih, kaznovanje poteka stran od oči javnosti. Kazen ni le povračilo in maščevanje, postaja sredstvo za prevzgojo (poboljšanje) in spreminjanje vedenja v pozitivni smeri (resocializacija).

Uveljavilo se je več načinov prevzgoje. Osrednji način prevzgoje predstavlja zapor. Kaznovanje in izrekanje ukrepov ni edini in tudi ne najbolj razširjen način delovanja formalnega nadzora. Ta deluje že sam s svojo navzočnostjo in vzbuja občutek nadzorovanosti.

3.10.1.3 Zapor

Odvzem prostosti, ki v modernih družbah predstavlja hkrati pravico in dobro. Odvzem prostosti ni samemu sebi namen, njegov cilj je prevzgoja.

3.10.1.4 Centri za socialno delo

Zbirajo in posredujejo podatke o okoliščinah, v katerih je nastala kršitev družbenih norm in sodelujejo pri resocializaciji v smislu preusmerjanja kršitelja na druge ustrezne ustanove, s prostovoljnim delom, financiranjem osveščanja (delavnice), usposabljanja in izobraževanja brezposelnih ...

3.10.1.5 Psihiatrične ustanove

Ugotavljajo duševno stanje storilca, neprištevnost ali zmanjšana prištevnost zmanjšujeta kazensko odgovornost. Dejanja v teh ustanovah pa so vključena tudi v popravljanje in spreminjanje človekovega vedenja.

3.10.1.6 Strokovnjaki

Z različnih področij (psihologije, psihiatrije, pedagogike, antropologije, sociologije ...) sodelujejo v procesih rehabilitacije. Izdelujejo različne modele prevzgoje, nudijo pomoč in nasvete po prestani kazni.

Naloge za preverjanje znanja

1. Ali po tvojem mnenju mediji pretiravajo v obveščanju javnosti o marginalnih dogodkih?
2. Ali je v naši družbi dovolj institucionalne podpore za delo z marginalnimi družbenimi skupinami? Naštej jih nekaj. Kakšen je njihov učinek?

3.11 IDEJE SOCIALIZACIJE DRUŽBENE MARGINE

Predstavljajo preglednost dogodkov in njihovih nosilcev. Gre za vidnost vsega, kar se dogaja. Vedenje posameznika se mora prilagoditi vnaprej določenim vzorcem in pričakovanjem, to pa je mogoče doseči le z družbenim nadzorom. Družbeni nadzor nas omejuje v tistem, kar bi mogoče radi počeli, in nam zapoveduje tisto, česar ne bi želeli.

3.11.1 Formalni družbeni nadzor

Je uradni državni nadzor, ki temelji na pravu oz. pravnih normah ali zakonih. Z njimi so prepovedana ravnanja že vnaprej opredeljena in tudi sankcije vnaprej določene. Znotraj organov, kot so: policija, tožilstvo, sodišče, različne inšpekcije ..., se opravlja tovrsten nadzor. Ti organi so za to posebej določeni in specializirani. Ljudje, ki znotraj teh organov opravljajo nadzor, so za to posebej strokovno usposobljeni. Nadzorovanje je njihova profesionalna dejavnost.

Temelj formalnega nadzora je oblast. Na voljo ima sredstva za pravno zavarovanje, odtegotanje osebne svobode in v skrajnem primeru tudi življenja (smrtna kazen). Bistvena značilnost formalnega nadzora je regresivnost (zastraševanje, kaznovanje, prevzganje...) tistih, ki kršijo družbene norme. Namen regresivnosti je odvrčanje tistih, ki pravnih norm še ne kršijo. Pozitivne sankcije (nagrajevanje za konformno vedenje) niso vgrajene v mehanizme formalnega nadzora.

V mehanizme formalnega nadzora so poleg različnih načinov kaznovanja (telesna, fizična kazen, odvzemi prostosti – prevzgojni domovi, zapor) vključene tudi institucije, katerih osnovni namen ni nadzor, temveč bolj zbiranje in posredovanje podatkov o okoliščinah kršenja družbenih norm (centri za socialno delo, psihiatrične in druge zdravstvene ustanove, različni strokovnjaki v javni in zasebni režiji...).

3.11.2 Neformalni družbeni nadzor

Temelji na nenapisanih pravilih, ki so pogosto veliko bolj učinkovita od vseh norm države in mehanizmov, ki jih ima ta na voljo za doseganje konformnosti. Za tovrsten nadzor je značilna nenehna nadzorovanost posameznikov in takojšnje ukrepanje ob kršenju norm. Neformalni nadzor poteka med ljudmi v vsakdanjem življenju, ko drug drugega omejujemo in nadzorujemo. Je sestavina, neločljiv del socializacije. Velikokrat ga sploh ne občutimo in se ga ne zavedamo. Pogosto pa je lahko s svojimi sankcijami zelo krut in brezobziren.

Sankcije so neformalne takrat, kadar niso vnaprej predvidene, so spontani odziv okolice na določeno ravnanje. So pozitivne in negativne narave.

Pozitivne so: pohvale in nagrade za zaželeno ali pričakovano vedenje.

Negativne so: izogibanje, zasmehovanje, opravljanje, izobčenje, grožnje, zastraševanje, povračilna dejanja...

V primarnih skupinah (družina, skupina vrstnikov, prijateljev, soseska...) prihaja do izraza čustvena komponenta. Za skupino nezaželeno ravnanje in sankcije, ki mu sledijo, pri prizadetem vzbudijo občutek sramu in slabe vesti. To lahko predstavlja pot k poslušnosti in ubogljivosti, lahko pa je tudi vzrok za samokaznovanje (samomor...).

Razmislek

- V skupinah s tremi udeleženci razmišljajte o tem, kakšno bi bilo reagiranje nas, Slovencev, ob pojavljanju večjega števila homoseksualnih parov, ob povečanem številu priseljencev z drugačno barvo kože – skratka ob pojavu drugačnih. Menite, da bi bilo zelo nestrpno in drugačno, kot pa je to v mestih zahodne Evrope (Amsterdamu, Londonu, Parizu...).
- Razmisli, ali se tudi Evropa srečuje z vzponom skrajnih nacionalističnih gibanj in pojavom nasprotij med priseljenci in domačimi!
- Velikokrat slišimo o t. i. občečloveških vrednotah in v zvezi z njimi tudi o normah, ki naj bi usmerjale naša ravnanja ne glede na kulturno okolje, iz katerega izhajamo. Poskušaj razmišljati o tem, katere vrednote in norme se danes izpostavljajo kot občečloveške!
- Poskušaj najti kakšen konkreten primer kršenja družbenih norm, primer, za katerega veš sam, si mu bil/a priča, slišal/a zanj...
- Kazenski zakonik izhaja iz spoznanja, da je kazensko pravo proizvod človeške kulture in civilizacije. Njegovo poslanstvo je varstvo človekovih pravic, svoboščin in drugih njegovih dobrin, kakor tudi nekaterih družbenih, občnih ali veljavnih vrednot kot pravnih dobrin pred napadi in ogrožanji s strani drugih posameznikov, državnega aparata in drugih nosilcev družbene moči in oblasti. Uvaja pluralistično koncepcijo kazenskih sankcij kot: opominjevalne kazni (nadomestilo za kazen zapor), varnostne in vzgojne ukrepe za mladoletnike, kazen zapor ... Večina še vedno meni, da kazen zapor ostaja poglavitno merilo teže posameznega kaznivega dejanja. Se strinjaš s takšnimi mnenji?
- Pravila o odmeri kazni temeljijo na načelu sorazmernosti med težo kaznivega dejanja in storilčeve krivde. Meniš, da je upoštevano načelo pravičnosti kazni, kriterij koristnosti kazni? Poskušaj razmišljati o načelu pravičnosti in koristnosti kazni!

Naloge za preverjanje znanja

1. Prikaži in analiziraj delovanje formalnega in neformalnega družbenega nadzora v konkretnih družbenih okoljih (v družini, šoli ...)!

2. Razložite, kaj pomeni, da je neko ravnanje konformno ali odklonsko samo v odnosu na norme naše družbe!
3. Kako bi pojasnil dejstvo, da se v zaporu najpogosteje znajdejo pripadniki nižjih družbenih slojev?
4. Poskušaj opredeliti razlike med formalnim in neformalnim družbenim nadzorom! Ali sta ti dve obliki nadzora potrebni?
5. Kakšna je po tvojem mnenju vloga medijev v zvezi z marginalnimi družbenimi skupinami in posamezniki?
6. Zakaj v sodobnih družbah meja med konformnim in odklonskim vedenjem ni vedno jasna in nedvoumna?
7. Prikaži način delovanja formalnega družbenega nadzora v sodobnih družbah. Kdo so »izvajalci«, kakšne vrste kazni se uporabljajo, kakšen je njihov namen ...?
8. Iz katerih razlogov lahko formalnemu družbenemu nadzoru očitamo neučinkovitost? Ali to pomeni, da je takšen nadzor nepotreben?

3.12 POVZETEK

Dejstvo je, da smo družinsko osrediščena družba, ki se je navadila, da išče solidarnost znotraj sorodniških in družinskih omrežij. Veliko problemov poskušamo reševati v družini. Družine so veliko funkcij družbe prevzele nase – velik del socialne politike, skrbi za izobraževanje, celo zaposlovanja. V Sloveniji smo v iskanju večinoma dobrih služb tisti, ki imamo poleg izobrazbe tudi prava družbena in družinska omrežja. Če teh omrežij ni, včasih niti izobrazba, ocene in sposobnosti ne pomagajo veliko. Močna družinska omrežja so pa le deloma pozitivna. Družba, ki jo sestavljajo zaprti družinski krogi, praviloma navzven ni solidarna.

Teorije naj bi bile takšne, da bi vsem tistim, ki jih proučujemo dopovedale, zakaj prihaja do nekih stanj in pojavov in kako se lotiti razreševanja le-teh, če nam ne ustrezajo. Žal, je večina teorij vzročno naravnanih. To pomeni, da razlagajo predvsem vzroke nastajanja nekih problemov, manj pa poti in načine njihovega razreševanja. Praksa in izkušnje iz nje pa so tiste, ki prispevajo ta drugi del. Predavatelji naj bi bili strokovnjaki, ki ponujamo možnosti in poti za predstavitev neke določene tematike in poti za reševanje problemov. Vsekakor je prav, da je predavatelj strokovnjak iz teorije in prakse. Eno brez drugega ne gre.

Vse tem zbrane v tem poglavju imajo teoretično in praktično osnovo. Povzemam nekatera spoznanja, ki so vpeta v vsebino tega poglavja.

- Odziv ožjega in širšega družbenega okolja na marginalno vedenje lahko posameznika ali skupino :
 - vzpodbudi, da bo s takšnim vedenjem nadaljeval/a,
 - prepriča, da se bo od takšnega vedenja odvrnil/a.
- Vsako človekovo vedenje je največ, kar v danem trenutku zmore.
- Kar se dogaja v nas, dobi svoj pravi pomen v odnosu z drugimi ljudmi.
- Ljudje smo odgovorna bitja, ki zavestno vplivamo na svoja ravnanja.
- Zavestno in odgovorno ravnanje ne pride samo po sebi, temveč se ga učimo .
- Sami aktivno posegamo v zunanji svet zato, da zadovoljimo svoje osnovne biološke in duševne potrebe (potreba po ljubezni, moči, svobodi in zabavi).
- Če uspemo zadovoljiti svoje potrebe, se počutimo dobro in razvijamo ugodno življenjsko naravnost.

- Če potreb iz kakršnihkoli razlogov ne zmoremo zadovoljiti, smo nezadovoljni in razvijamo neugodno življenjsko naravnost.
- Človek je sposoben spreminjati samega sebe.

Nekateri avtorji v teorijah trdijo, da se vedemo marginalno, neusklajeno z večinsko družbo zato, da bi si pridobili pozornost, ki nam je odtegnjena. S tem vedenjem naj bi pritegnili pozornost in se počutili pomembne. A žal, je to t.i. negativna pomembnost. Tovrstna pomembnost pa ni rešitev. Rešitev je medsebojno sodelovanje, prispevanje idej in dejanj in razvijanje skupinskega sočutja. Ali drugače, smiselno je občutenje pozitivne pomembnosti. Doseganje le-te je v veliki meri pogojeno z odzivi ožjega in širšega okolja in naše osveščenosti. Obstaja kar nekaj vedenjskih in drugih problemov, ki nas izzivajo in nas težijo. Če jih želimo obvladovati, je prav, da se osvestimo o možnostih in načinih njihovega omiljanja, razreševanja in odpravljanja.

Vzgoja otrok je stvar življenja samega, stvar družinskega življenja, stvar odnosov ter stikov, ki smo jih deležni in ki jih vzpostavljamo sami in stvar osveščenosti o zakonitosti življenja. Življenjske razmere in osebnosti so tako različne, da ne morejo zdržati nekih tesnih modelov in kalupov.

Tudi iz splošnih smernic lahko "izluščimo" konkretne poti, a le, če si probleme priznamo in iščemo rešitve zanje.

LITERATURA

Aristoteles. Politika. Ljubljana: GV založba, 2010.

Abrahamson, P. Welfare and Families in Europe. Aldershot: Ashgate, 2005.

Beck, U. World Risk Society. Cambridge: Polity Press, 1998.

Beck, U. What Is Globalization?. Cambridge: Polity Press, 1999.

Bhala, A., in Lapeyre, F. Social Exclusion Revisited: Towards and analitical and operational framework. Geneve: International institute for Labour studies, 1995.

Boškič, R. Krepitev moči na stanovanjskem področju: nemoč in tveganja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2002.

Bourdieu, P. Elite Schools in the Field of Power. Paris: Polity publisher, 1998.

Commoner, B. Making Peace With the Planet. New York: Pantheon, 1990.

Bučar-Ručman, A. Nasilje in mladi, Klub mladinski kulturni center, Novo mesto, 2004.

Čondič, S., et al. Ljudje z roba: raziskovalna naloga. Ptuj: Ekonomska šola, 2007.

Čurin-Radovič, S. Analiza stanja na področju kulturnih dejavnosti narodnih skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih skupnosti in priseljencev. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, 2002.

Dacyl, J. in Westin, C. Cultural Diversity and the media, Stockholm, Ceifo, 2001.

Dekleva, B., in Razpotnik, Š. Razvoj predloga nacionalne strategije na področju brezdomstva. / Konferenca o socialni izključenosti, revščini in brezdomstvu. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2010.

De Sola Pool, I. The Communications Handbook. Cambridge: MIT Center for International Studies, 1973.

Durkheim, E. The function of the division of labor. Paris: Preses universitaires de France, 2008.

Estes, Y. Marginal groups and mainstream American culture. Lawrence: University Press of Kansas, 2000.

Fabjančič, N. Marginalne skupine javna sfera in mediji. Ljubljana: Diplomsko delo, 2001.

Flere, S. Uvod v sociologijo. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 1992.

Goffman, E. Zapiski o upravljanju poškodovane identitete, Maribor, Založba Aristej d.o.o., 2008.

- Juran, J. P. Quality Planning and Analysis. New York: McGraw-Hill, 1970.
- Komac, M., et al. Pa mi povejte, kaj sem !!!? Študija o etnični raznolikosti v Mestni občini Ljubljana. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani, 2007.
- Kingsley, D. Final Note on a Case of Extreme Isolation. New York: Irvington Publishers, 1993.
- Kolmančič, P. Komunikacijski mediji subkultur. Ljubljana: Subkulturni azil, 2001.
- Mišič, P. Krepitev sposobnosti članov deprivilegiranih ciljnih skupin za uspešno delovanje v družbi. Jesenice: Ljudska univerza, 2006.
- Moscovici, S. Social influence and social change. Waltham: Academic Press, 1976.
- Musek, J. Ljubezen, družina, vrednote. Ljubljana: Educy, 1995.
- Naterer, A. Antropološka analiza subkulture cestnih otrok. Ljubljana: Doktorska disertacija, 2010.
- Pattillo, M. Extending the boundaries and definition of the ghetto. London: Ethnic and Racial Studies 2003.
- Pirnar, M. Reprezentacija istospolno usmerjenih: proces razkrivanja homoseksualne subkulture v Sloveniji. Ljubljana: magistrsko delo, 2003.
- Platon. Zbrana dela / Platon. Celje: Mohorjeva družba, 2004.
- Razpotnik, Š. in Dekleva, B. Na cesti - brezdomci o sebi in drugi o njih. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2007.
- Rokočevič, S. Državna uprava: vloga, položaj, organizacija, delovanje. Ljubljana: Uradni list RS, 1994.
- Rousseau, J. Discourse on Inequality. Amsterdam: Marc-Michel Rey, 1754.
- Stonier, T. Machine Intelligence and the Long-Term Future of the Human Species. Hamburg: AI & Society, 1988.
- Strassoldo, R. Lokalna pripadnost in globalna uvrstitev. Družboslovne razprave: 1990, Letnik VII, 10, 64 – 76.
- Sullivan, A. Domala normalen – Argument o homoseksualnosti. Ljubljana: Založba Krtina, 2008.
- Šprohar, L. Mehanizmi izločanja marginalnih skupin. Ljubljana: doktorska disertacija, 2003.
- Šumi, I. Kultura, etničnost, mejnost: konstrukcije različnosti v antropološki presoji. Ljubljana: Založba ZRC, 2000.

Švab, A. Družina: od modernosti k postmodernosti. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 2001.

Tönnies, F. Tönnies' Complete Works. Kiel: FTG, 1992.

Ule, M. Oblikovanje življenjskega sveta mladih. Socialna pedagogika: 1997, Letnik III, 1, 34.

Vodeb, V. Marginalne skupine in urbano okolje. Ljubljana: magistrsko delo, 2002.

Wimmer, A. Does ethnicity matter? Everyday group formation in three. Bern: Swiss immigrant neighbourhoods, 2004.

Žgavc, D. Informativno gradivo za seminar: Uvid v lastno vedenje. Ljubljana: Vrem, 2010.

Žgavc, D. Informativno gradivo za seminar za pedagoške in druge strokovne delavce: Sodelovanje s starši in socialnim okoljem otrok s težavami in integriranimi. Ljubljana: Vrem, 2010.

Žgavc, D., in Jug, R. Informativno gradivo za seminar: Uvid v lastno vedenje, vedenje učencev, reakcije, samopomoč. Ljubljana: Vrem, 2009.

Žgavc, D., in Jug, R. Informativno gradivo za seminar: Spoprijemanje s stresom. Ljubljana: Vrem, 2010.

Žgavc, D. Informativno gradivo za seminar: Delo z osebami z neželenimi oblikami vedenja. Ljubljana: Vrem, 2009.

Žgavc, D. Sodobna vzgoja. Ljubljana: Vrem, 2000.

Žgavc, D. Informacijsko gradivo za seminar: Posameznikova samopodoba kot osnova za iskanje poti iz težav. Ljubljana: Vrem, 2010.

Wikipedija *Sociologija* (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Sociologija>.

Wikipedija *Stigmatizacija* (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Stigmatizacija>.

Wikipedija *Socializacija* (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Socializacija>.

Wikipedija *Sociolog* (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Sociolog>.

Urad RS za makroekonomske odnose in razvoj (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.umar.gov.si/index.php?id=78&tx...978.

Dialogos – *strateške komunikacije* (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.dialogos.si/slo/objave/clanki/vodje-tretje-generacije.

Društvo za teorijo in kulturo hendikepa (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.yhd-drustvo.si/slo/article.php?story.

Ministrstvo za zunanje zadeve RS (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.mzz.gov.si/si/enake_moznosti/.

Društvo za združene narode (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.unaslovenia.org/book/export/html/546.

Dijaški net (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.dijaski.net/get/soc_ref_druzben_gibl_jivost.

Časopis Dnevnik (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.dnevnik.si/zaposlitve_in_kariera/aktualno/.

Spletna revija za umetnost glasbenega videa (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.podoba-glasba.si/south-central-kritika-druzbe-spektakla/.

Marxist internet archive (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.marxists.org/slovenian/marx-engels/.../ch03.htm.

Pravo za telebane (kritika obstoječe družbe) (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.pravozatelebane.com/index.php?option.

Tednik Mladina (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.mladina.si/tednik/201106/dr_gregor_tomc_sociolog.

Razgledi.net (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.razgledi.net/.../nemce-in-avstrijce-vse-bolj-skrbi-razslojevanje-druzbe/.

Tednik Mladina (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.mladina.si/tednik/.../prihodnost_je_lahko_boljsa_-_za_vse.

Časopis Dnevnik (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.dnevnik.si/novice/aktualne_zgodbe/337827.

Ministrstvo za visoko šolstvo znanost in tehnologijo (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.mvzt.gov.si/.

Uradni list RS, *Kazenski zakonik* (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.uradni-list.si/1/objava.jsp.

Filozofska fakulteta Ljubljana (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.ff.uni-lj.si/oddelki/geo/publikacije/dela.

Fakulteta za socialno delo Ljubljana (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.fsd.uni-lj.si/mma_bin.php/.../PRIROČNIK+SDSS.

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Maribor (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.drustvo-mdssmb.si/.

Študent. Info (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu: www.student-info.net/.

Tednik Mladina (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu:
www.mladina.si/tednik/201001/sherlock_holmes.

Internet encyclopedia of philosophy (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu:
<http://www.iep.utm.edu/hobmoral/>.

International socialism journal (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu:
<http://pubs.socialistreviewindex.org.uk/isj87/wolfreys.htm>.

Delo – časopis (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu:
<http://www.delo.si/clanek/137082>.

Economic liberty (online). 2011 (citirano 14.5.2011) Dostopno na naslovu:
<http://www.econlib.org/library/Enc/bios/Pareto.html>.

Projekt **Impletum**

Uvajanje novih izobraževalnih programov na področju višjega strokovnega izobraževanja v obdobju 2008–11

Konzorcijski partnerji:

Operacijo delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007–2013, razvojne prioritete Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja in prednostne usmeritve Izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja.